

IUSTITIA

Časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije

TEMA BROJA:

Izmene krivičnog zakonodavstva u Republici Srbiji

POSEBNO IZDVAJAMO:

Evropski standardi zaštite žena od nasilja u izmenama krivičnog zakonodavstva Srbije

Subjektivno obeležje bića krivičnog dela u praksi tužilaštava i sudova

Naknada materijalne i nematerijalne štete fizičkim i pravnim licima u pravu Republike Srbije

Građansko pravna odgovornost lekara za prepisivanje lekova i medicinskih pomagala protivno uputstvu RZZO

Pravna i ekonomска изданја
за успешно и законито пословање

BROJ 2/2017

april-jun 2017.

Višednevno Savetovanje,
Zlatibor, 21. maj - 24. maj 2017. godine,
hotel Palisad

NAŠ TIM

Za uspešno poslovanje potrebna je kvalitetna pravno-ekonomска baza.

Za kvalitetnu bazu potreban je profesionalan tim.
Naš tim broji preko:

- 180 zaposlenih koji se svakodnevno brinu o tome da dobijete blagovremenu i tačnu informaciju
- 300 eminentnih autora iz oblasti pravnih, ekonomskih i ostalih nauka
- 15.000 višegodišnjih korisnika koji svojim sugestijama doprinose kvalitetu pravne baze "Paragraf Lex".

POSTANITE I VI DEO USPEŠNOG TIMA!

PRAVNO-
EKONOMSKE
VESTI

SUDSKA
PRAKSA

SLUŽBENA
MIŠLJENJA

OBRASCI

CARINSKA
TARIFA

STRANA
SUDSKA
PRAKSA

PROPISE

EVROPSKO
ZAKONODAVSTVO

MODELI

Želite pouzdanu pravno-ekonomsku bazu na koju možete da se oslonite i koja će Vam ponuditi stručne tekstove, pronaći odgovore i biti Vaš virtuelni saradnik?

IMAMO REŠENJE ZA VAS!

www.paragraf.rs

IUSTITIA

PARAGRAF LEX d.o.o.

21000 Novi Sad

Kej žrtava racije 4a/III

Tel: 021/457-421

Direktor Paragraf Lex d.o.o: Bratislav Milovanović

Supervizor svih redakcija "Paragraf Lex"

i glavni i odgovorni urednik izdanja

"Pravnik u pravosuđu": Dušan Pavlović

Autor Pravne baze "Paragraf Lex": Pjevač Pejović Ljiljana

Dizajn: Paragraf Lex d.o.o.

Copyright © Paragraf Lex www.paragraf.rs

**ZA SVE TEKSTOVE U ČASOPISU ODGOVORNO JE
UDRUŽENJE SUDIJSKIH I TUŽILAČKIH POMOĆNIKA SRBIJE**

**Glavni i odgovorni urednik
izdanja "Iustitia": Ivana Stojiljković**

Članovi redakcije izdanja "Iustitia": Gordana Krstić

Jelena Gajić

Jelena Stevančević

Ivan Duzlevski

Nikola Pantelić

Darko Prstić

Lazar Lazović

Jasmina Minić

Milovan Nikolić

Snežana Zvonarić

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

347.9(497.11)

IUSTITIA : часопис Удруženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije / glavni i odgovorni urednik Ivana Stojiljković.

- 2015, br. 1 (feb.) - . - Novi Sad : Paragraf Lex, 2015-. - 30 cm

Tromesečno.

ISSN 2406-2103 = Iustitia

COBISS.SR-ID 294146823

Sadržaj

Iustitia 2 • april-jun 2017.

<p>3 UVODNA REČ</p> <p>5 RAZGOVARALI SMO SA...
DIREKTOROM PRAVOSUDNE AKADEMIJE
NENADOM VUJIĆEM</p> <p>9 EVROPSKI STANDARDI ZAŠTITE ŽENA OD
NASILJA U IZMENAMA KRIVIČNOG
ZAKONODAVSTVA SRBIJE</p> <p>17 U SUSRET NOVOM ZAKONU O SPREČAVANJU
NASILJA U PORODICI</p> <p>20 KONSENZUS STRUČNE JAVNOSTI
OKO IZMENA ZKP-A</p> <p>23 PRIKAZ PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA
LJUDSKA PRAVA I OBRAZAC REAGOVANJA
ŽRTVE SILOVANJA KROZ SINDROM
"UKOČENOSTI OD STRAHA"</p> <p>26 SUBJEKTIVNO OBELEŽJE BIĆA KRIVIČNOG
DELA U PRAKSI TUŽILAŠTAVA I SUDOVA
U REPUBLICI SRBIJI</p> <p>29 PRAKTIČNI ASPEKTI KRIVIČNOG DELA
NAVOĐENJE NA OVERAVANJE NEISTINITOG
SADRŽAJA IZ ČL. 358. KRIVIČNOG ZAKONIKA</p> <p>34 NAKNADA MATERIJALNE I NEMATERIJALNE
ŠTETE FIZIČKIM I PRAVNIM LICIMA U PRAVU
REPUBLIKE SRBIJE</p> <p>42 IZRICANJE MERA BEZBEDNOSTI
MEDICINSKOG KARAKTERA
NEURAČUNLJIVIM LICIMA</p> | <p>47 IZMENE POSTUPKA LIŠENJA POSLOVNE
SPOSOBNOSTI</p> <p>50 GRAĐANSKO-PRAVNA ODGOVORNOST
LEKARA ZA PREPISIVANJE LEKOVA I
MEDICINSKI POMAGALA PROTIVNO
UPUTSTVU RZZO</p> <p>53 PRAVNI OSNOV ODGOVORNOSTI
PREDŠKOLSKIH USTANOVА I GRADA
BEOGRADA ZBOG (NE)ZAKONITOG IZNOSA
NAPLAĆENOG NA IME UČЕŠĆА RODITELJA U
FINANSIRANJU TROŠKOVA BORAVKA DECE U
PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA</p> <p>55 SLUŽBA ZA INFORMISANJE I PODRŠKU
OŠTEĆENIMA I SVEDOCIMA U JAVnim
TUŽILAŠTVIMA</p> <p>57 PRIMENA ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE
PROISTEKLE
IZ KRIVIČNOG DELA</p> <p>63 ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI
PRIBAVLJENE KRIVIČnim DELOM</p> <p>68 JEZIČKI KUTAK</p> <p>69 DRUŠTVENI UZROCI PRESTUPNIČKOG
PONAŠANJA MLADIH</p> |
|--|---|

UVODNA REČ

Poštovani čitaoci i čitateljke,

Tema broja, koji se nalazi pred Vama, vezana je za pitanje izmena u oblasti krivičnog zakonodavstva.

Kako se u poslednje vreme najviše otvaraju pitanja vezana za reformu krivičnog postupka Republike Srbije, koja su svedena na pitanja tužilačke istrage i konstrukcije glavnog pretresa, te pitanja (ne) postojanja načela istine u krivičnom postupku, došli smo u situaciju da je u potpunosti zanemarena grana krivičnog prava, koja sve više postaje nestabilna grana prava, imajući u vidu da su izmene i dopune vrlo česte, nekada nedorečene, bez prethodne procene kriminalnopolitičke opravdanosti, koje idu ka neopravdanom zaostravanju krivičnopravne represije. Međutim, promene u pojavnim oblicima kriminaliteta, kao i ukupne društvene, političke i ekonomski promene zahtevaju u nekim slučajevima i reakciju krivičnog zakonodavca. Iako krivičnom pravu treba pribegavati kao krajnjem sredstvu, za uvođenje nekih novih krivičnih dela može se naći određeno opravданje.

Što se tiče novih inkriminacija, izmene su izvršene u skladu sa Istanbulskom konvencijom pa su u skladu sa istom uvedena krivična dela sakaćenje ženskog polnog organa, proganjanje, polno uznemiravanje, te prinudno zaključenje braka, ali i potpuno nova krivična dela, kao što su: prevara u obavljanju privredne delatnosti, pronevera u obavljanju privredne delatnosti, zloupotreba poverenja u obavljanju privredne delatnosti, zloupotreba u postupku privatizacije, zaključenje restriktivnog sporazuma, primanje mita u obavljanju privredne delatnosti, davanje mita u obavljanju privredne delatnosti.

Ono što je pohvalno je to da je brisan član 186. KZ koji je predviđao preduzimanje gonjenja po predlogu oštećenog za krivična dela iz člana 178. KZ (silovanje) i člana 179. KZ (obljuba nad nemoćnim licem) kada su učinjena prema bračnom drugu, kao i za delo iz člana 182. stav 1. KZ (osnovni oblik dela nedozvoljene polne radnje). Nadalje, izvršena je dekriminalizacija dela izdavanje čeka i korišćenja platnih kartica bez pokrića (čl. 228. KZ).

Ono što predstavlja gorući problem, oko kog pitanja postoji saglasnost i krivičnopravne teorije, a posebno prakse je usmerenje ka opštoj težnji za smanjenjem krivičnopravne represije, jer sudska kaznena politika u Republici Srbiji nije tako blaga kako joj se prigovara, ali treba promovisati alternativne sankcije, o čemu je bilo reči u prethodnom broju časopisa. Međutim, pohvalno je da je zakonodavac izvršio pooštovanje kazni za pojedina krivična dela protiv polne slobode i na taj način pokazao spremnost za najošttrije kažnjavanje za dela koja su usmerena protiv autonomije deteta, nemoćnog lica, žena i muškaraca.

Redakcija i autori su u broju koji je pred vama istakli razne predloge, stavove i tumačenje spornih odredbi kako za materiju izmena u krivičnom zakonodavstvu, tako i u tekstovima koji su obrađeni van centralne teme, za koje se nadamo da će Vam, prilikom čitanja biti od koristi.

glavna i odgovorna urednica časopisa "Iustitia"

Ivana Stojiljković

NOVINE I PRIMENA OPŠTIH I FINANSIJSKIH PROPISA U JAVNOM I U PRIVATNOM SEKTORU

Mesto održavanja seminara/savetovanja:

ZLATIBOR, 21 – 24. maj 2017. godine, hotel Palisad

VIŠEDNEVNO SAVETOVANJE

OČEKUJU VAS

- Najaktuelnije teme iz oblasti i finansija
- Eminentni i stručni panelisti
- Interaktivni rad i usmene konsultacija sa predavačima
- Odgovori na Vaša pitanja i probleme iz prakse
- Sertifikat o prisustvovanju na stručnom savetovanju
- B2B susreti sa drugim učesnicima Savetovanja
- Dodatni organizovani sadržaji i prijatan boravak na jednoj od najlepših planina u Srbiji

Kompanija Paragraf poziva rukovodioce organa

direktore, šefove finansijskih službi, ekonomiste – računovođe, zaposlene u državnim organima, organima autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave, sudije, advokate, izvršitelje, pravnike u privredi, javne beležnike i šиру stručnu javnost

BUDITE NA PRAVNOJ STRANI

Za više informacija posetite naš sajt
www.paragraf.rs

RAZGOVARALI SMO SA... direktorom Pravosudne akademije **NENADOM VUJIĆEM**

Intervju priredila
Ivana Stojiljković,
glavna i odgovorna urednica časopisa "Iustitia"

1.) Koja je uloga Pravosudne akademije u pravosuđu Republike Srbije i da li nam možete reći malo više o efektima koji su proizvedeni uvođenjem iste u pravni sistem RS?

Šezdeset i sedam polaznika početne obuke Pravosudne akademije je završilo kompletну obuku i završni ispit, a jedan deo polaznika je od strane Komisije dobilo pohvalu, te stoga, smatram da je velika šteta za sistem što, sa jedne strane ovi kvalitetni ljudi ne stupaju na pravosudne funkcije, dok su sa druge strane uložena sredstva u njihov razvoj i njihovu obuku. Smatram da je potrebno ovim mlađim ljudima dati šansu pošto su prošli jasnu i oštru selekciju. Takođe, neophodno je razviti i transparentnu selekciju i programe pripreme i onih kandidata koji nisu prošli program početne obuke kako bi stupanje na pravosudnu funkciju bilo jasno definisano. To je način da se povrati ugled pravosuđu i poverenje građana u pravosuđe. Moj osnovni strah je da ljudi, koji imaju puno znanja, odlaze iz pravosuđa jer im nije data adekvatna šansa. Navodim da su polaznici početne obuke Pravosudne akademije visoko motivisani, pa su pre ulaska u Pravosudnu akademiju dali otkaz na prethodnom radnom mestu, a oni se danas nalaze po sudovima i tužilaštвima, veliki broj njih sa sobom nosi dosta posla. Iskustva zemalja EU ali i naša su pokazala da postojanje Pravosudne akademije doprinosi unapređenju ne samo izbora nego i rada pravosuđa.

2.) Da li i na koji način Pravosudna akademija doprinosi razvoju položaja pomoćnika, te da li je po vašem mišljenju uvođenjem Pravosudne akademije unazađen ili unapređen položaj istih?

Pravosudna akademija doprinosi radu pravosuđa. Od Srbije se traži da ulazak u pravosuđe mora da se odvija kroz Pravosudnu akademiju i da se uvede sistem prvog izbora kroz testiranje i programe pripreme kandidata. Takođe, važna je uloga Akademije i prilikom implementacije novousvojenih zakona, zato što se pravosuđe mora pripremiti kroz obuku na adekvatnu primenu novih zakona. U nekim zemljama Zapadne Evrope utvrđeno je da ako nema institucije koja organizuje adekvatnu obuku, zakonu da se implementira je potrebno od pet do šest godina, međutim, u slučaju da postoji organizovana obuka kroz institucije kao što je Akademija, period implementacije zakona se skraćuje na period od dve do dve i po godine. Prilikom procesa pridruživanja i u okviru poglavlja 23 u obavezi smo da usvajamo standarde, ali i da implementiramo zakone, a sama Pravosudna akademija nosilac je dela stručnosti u poglavlju 23. Sa stručnoшћu je usko povezana efikasnost i nezavisnost pravosuđa.

Što se tiče položaja pomoćnika uvođenjem Pravosudne akademije nije unazađen položaj pomoćnika. Napravljen je veštački problem da je uvođenjem Pravosudne akademije unazađen položaj pomoćnika. Moram da istaknem

činjenicu da je 90% polaznika početne obuke došlo upravo iz redova sudijskih i tužilačkih pomoćnika. Takođe, Pravosudna akademija od svog osnivanja promoviše i koncept karijernih pomoćnika. Lično smatram da treba i promeniti naziv pomoćnici i da se koristi naziv saradnici, odnosno savetnici. Stoji činjenica da je manje programa samo za pomoćnike, što zbog kapaciteta i velikih obaveza koje Akademija ima na programima stalne obuke sudija i tužilaca. Međutim, Akademija uvek uključuje pomoćnike u programe obuke zajedno sa sudijama kad je god to moguće, tako da je veliki broj pomoćnika obuhvaćen programima stalne obuke. Jedan od prioriteta Akademije u narednom periodu je povećanje broja edukacija koje su samo za pomoćnike i savetnike.

Takođe, korisnost Pravosudne akademije ogleda se i u činjenici da kroz Akademiju vrši i dodatna obuka sudske i tužilačke administracije. Na taj način je moguće jednim delom prevazići problem da nam se u nekim segmentima možda javlja višak zaposlenih, npr. zbog uvođenja novih profesija, dok u drugim segmentima imamo manjak, npr. novi ZKP. Akademija služi tome da se ti ljudi prekvalifikuju za oblasti u kojima su potrebni pravosuđu. Akademija prati pravosuđe i gleda njene potrebe i na taj način selektuje prioritete.

3.) Kako biste opisali odnos polaznika početne obuke Pravosudne akademije u odnosu na položaj sudijskih i tužilačkih pomoćnika, prilikom izbora na pravosudne funkcije?

To su dve različite kategorije. Polaznici početne obuke Pravosudne akademije ne moraju da polažu tekst u Državnom veću tužilaca i Visokom savetu sudstva prilikom konkursiranja za nosioca pravosudne funkcije, ali se postavlja pogrešan stav da su polaznici smetnja pomoćnicima za izbor. Svima nama treba da bude cilj da se prvi izbor odvija kroz jasne, transparentne i merljive kriterijume. Takođe, pre prvog izbora kandidati bi trebali da prođu duži ili kraći period pripreme, u zavisnosti od prethodnog iskustva kako bi što spremnije stupili na funkciju. To je princip koji se pokazao kao dobar u drugim zemljama ali i u drugim profesijama kod nas.

Uvođenjem ovakvog sistema ostavilo bi se više vremena Visokom savetu sudstva i Državnom veću tužilaca za nadzor nad programima obuke, razvoj kriterijuma i praćenje rada nosilaca pravosudnih funkcija koji su prvi put izabrani. Na taj način bi smo dobili mnogo jasnije kriterijume prvog izbora ali i kriterijume po kojima se odlučuje o imenovanju na stalnu funkciju posle tri godine. Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca imalo bi više vremena da se posveti unapređenju strateškog pristupa i planiranju kadrova u pravosuđu. Ovakvim strateškim pristupom mogu se praviti programi obuke u zavisnosti od prethodnog iskustva i odašte kandidati dolaze, kao bi se što bolje pripremili za nosioce pravosudnih funkcija. Na primer, mi možemo da kažemo u odnosu na stotinu kandidata, trideset njih će proći kroz

duži program obuke, ko se za njega i opredeli, dok će se sedamdeset mesta ostavljati za kandidate koji su se opredelili da budu karijerni saradnici/savetnici. Oni koji su se opredelili da budu karijerni saradnici/savetnici, a odluče se posle nekoliko godina da hoće da budu nosioci funkcije imali bi jednu vrstu testa. U zavisnosti od uspeha na testu, prethodnog iskustva i za koju pravosudnu funkciju se opredeljuju imali bi poseban program pripremne obuke. Dodatna kvota bi bila za lica koja nisu u pravosuđu a imaju propisane godine iskustva bi polagali drugu vrstu testa i za njih bi bio razvijen poseban program pripremne obuke. Svi programi obuke predstavljaju ne samo sticanje novih znanja već su oni i period dodatne provere budućih nosilaca pravosudnih funkcija. Ovakvim strateškim pristupom jasno se uspostavljaju kriterijumi i merila za prvi izbor i omogućava Državnom veću tužilaca i Visokom savetu sudstva da odaberu najkvalitetnije kadrove.

4.) Da li je po Vašem mišljenju status polaznika početne obuke PA izjednačen sa statusom pomoćnika u pogledu obavljanja poslova, te da li nam možete nešto više reći o kretanju polaznika početne obuke PA kroz pravosudne organe?

Najpre, prednost polaznika početne obuke Pravosudne akademije se ogleda u tome što polaznici imaju jedan jasan i konkretan program obuke, koji usvaja Državno veće tužilaca i Visoki savet sudstva, taj program je transparentan i svaki polaznik ima svog mentora. Mentor ne ocenjuje polaznika, kao što se ocenjuju državni službenici, već ocenama koji su propisani Zakonom o Pravosudnoj akademiji i Pravilnikom pod nazivom „Dosije razvoja“. Mentor pored ocene, koju daje kandidatu, daje i mišljenje o kandidatu, i to o njegovoj spremnosti u određenoj materiji, kvalitetu rada i posvećenosti. Ujedno kroz dosije razvoja se vidi koji se segmenti obuke za neke kandidate moraju pojačati i dodatno unaprediti. Polaznici su osam meseci u parnici, zatim šest meseci u krivici, pet u tužilaštву i dva meseca u prekršajima. Pored toga, polaznici imaju predavačko praktični deo obuke o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, obuke o potrebnim veštinama koje im drže iskusne sudije, ekonomsko pravnim znanjima. Akademija koristi svaku priliku da kad dolaze sudije i tužiocu iz inostranstva organizuje i posebne radionice za polaznike obuke sa gostima iz inostranstva. Takođe, za polaznici obuke organizuju se radionice, na kojima se dodatno unapređuje znanje i razvijaju veštine neophodne nosiocu pravosudne funkcije. Radionice vode iskusniji mentori koji rade sa polaznicima njima po grupama na konkretnim zadacima i slučajevima. Akademija podržava da polaznici obuke odlaze, tokom letnjih odmora, i na letnje škole za pravosuđe koje se organizuju u Zapadnoj Evropi. Trenutno se ispituju i mogućnosti unapređenja programa obuke u pravcu proširenja obuke tako da na kraju programa obuke polaznici provedu jedan period u Trgovinskom i Upravnom sudu, mada nisu kandidati za sudije Trgovinskog i Upravnog suda, ali se ide za tim

da sudija Osnovnog suda sutra ima određeno predznanje i u ovim materijama. Smatram da sve ovo čini prednost i dobru priliku da kandidat kroz program obuke, bez obzira na godine iskustva, stiče nova i savremena znanja i što je najvažnije praktična iskustva.

5.) Koja je uloga karijernih saradnika u pravosuđu Republike Srbije i koji se efekti postižu uvođenjem istih u pravosudni sistem RS?

Želeo bih da pre odgovora na ovo pitanje naglasim da je prilikom donošenja Zakona o državnim službenicima napravljen problem, jer su iz saradnici podvedeni pod ovaj Zakon umesto da su ostali u pravosudnim zakonima. Na taj način je bitan segment pravosuđa ostao u nedefinisanom statusu po mnogim pitanjima i nije uvažena specifičnost profesije saradnik, odnosno sada pomoćnik. Najvažniji problem se ogleda u mogućnosti napredovanja i kako se to odražava ne samo na položaj nego i na zaradu. Kriterijumi napredovanja državnih službenika nisu primenjivi na pomoćnike u pravosuđu a pogotovo kad imamo u vidu i ograničenja koja se odnose na broj lica u određenom zvanju po ovom Zakonu. U pravosuđu na Republičkom nivou postoje savetnici koji su imenovana lica, čime je jednim delom ovaj problem rešen ali samo za sudove i tužilaštva republičkog ranga. Apsurdno je da se za pomoćnike traže uslovi koji odgovaraju pravosuđu a da se primenjuje Zakon o državnim službenicima. Zato smatram da moramo raditi na tome da se status pomoćnika bitno izmeni, prvo kroz odgovarajući naziv, potom precizniji opis poslova i zaduženja, rešavanje statusa kroz pravosudne zakone i unapređenje materijalnog položaja. Što se tiče položaja karijernih saradnika/savetnika smatram da bi trebali da budu „vezani” po pitanju plata u određenom procentu, npr 70%, plate sudije odnosno tužioca suda ili tužilaštva u kom su. Jedan broj lica bi se odlučio i da svoju karijeru u tom slučaju razvijaju kao saradnici/savetnici kroz napredovanje, horizontalno i vertikalno, u toj profesiji u pravosuđu. Postoji niz uporednopravnih sistema koji tako funkcionišu, jer potrebno je iskušto i godine opravdavaju profesionalni i materijalni status. Ono što želim da naglasim je da bi se uvođenjem instituta karijernog savetnika postigla vidljivost i stabilnost profesije ali i pravosuđa. Ujedno to bi Akademiji olakšalo razvijanje programa obuke saradnika/savetnika pošto im je položaj i delokrug rada jasan. Takođe, ne bi bilo moguće, što je danas slučaj da pomoćnik bude jedne sedmice raspoređen u izvršenju a druge sedmice u krivičnom odeljenju ili vanparnici. Kao profesija regulisana pravosudnim zakonima i raspored saradnika/savetnika treba da se reguliše na godišnjem nivou. Na taj način bi i Akademija imala jasniju sliku gde i koliko je potrebno organizovati obuku saradnika/savetnika kako nam se ne bi dešavalо da pomoćnik prođe obuku po novom ZKP a posle mesec dana bude premešten u parnicu.

6.) Da li uvođenje karijernog savetnika iziskuje izmene Zakona o državnim službenicima?

Svakako. Kao što sam već istakao smatram da je potrebno da se kako budući karijerni saradnici/savetnici, tako i postojeći pomoćnici podvedu pod pravosudne zakone, te kao takvi budu pod nadzorom Visokog saveta sudstva, odnosno Državnog veća tužilaca, odnosno smatram da je potrebno da se vratimo na rešenja pre 2004. Godine kada je materijalni položaj bio povezan i korelaciji sa pravosuđem. Prema analizama koje sam nezvanično radio sa stručnjacima finansijski to nije veliko povećanje budžeta. Ulaganje u profesiju karijernog saradnika višestruko bi se vratilo pošto bi se povećala efikasnost pravosuđa, rasteretile sudije i zamenici tužilaca a sa druge strane dobijamo karijерне savetnike koji će moći da se obučavaju i usavršavaju za poslove koje obavljaju. Tako npr. Alternativno rešavanje sporova bude u nadležnosti savetnika (da npr savetnici prođu obuku o medijaciji i da budu „kontakt“ osobe strankama za medijaciju). U slučaju kad sudija prepozna da je predmet medijabilan a stranke se slože da pokušaju medijaciju da saradnik preuzme stranke i u potpunosti ih upozna sa medijacijom i ukoliko su zainteresovani kod saradnika, koji su za to obučeni, se pokreće postupak za medijaciju).

7.) Da li bi karijerni saradnici, shodno navedenom, takođe trebali biti u rasporedu godišnjih poslova?

Apsolutno. Potrebno je napraviti raspored godišnjih poslova i za karijерne saradnike a u okviru opisa posla koji karijerni savetnici obavljaju. Takođe, potrebno je uvesti horizontalno rangiranje saradnika/savetnika, a taj njihov status bi bio vezan kako za stepen odgovornosti tako i za zaradu, npr. ako je neko viši savetnik, on može da potpisuje određena akta i obavlja samostalno određene poslove. Ovakav sistem postoji u dosta zemlja EU pa i u Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu. Savetnici samostalno rade dobar deo poslova, komuniciraju sa strankama, donose samostalno određene odluke i vidljivi su u postupku. Na taj način je lakše oceniti rad saradnika/savetnika, vrednovati ga, odrediti kriterijume napredovanja i razvijati obuku u Pravosudnoj akademiji u skladu sa konkretnim potrebama i problemima u radu. Samim tim je i nama lakše da utvrdimo koliko ima ljudi za određenu obuku i koje su to oblast (npr. za novo Nasilje u porodici je predviđeno da do prvog juna prioritet u obuci budu zamenici i sudije, nakon čega će se obučavati saradnici, jer će jedan deo poslova obavljati oni, ali kada bismo imali karijерне saradnike/savetnike taj proces bi išao paralelno jer bi sam Zakon definisao da bi određene radnje obavljali saradnici/savetnici).

8.) Kako ste u nekoliko navrata istakli značaj uvođenja karijernih savetnika, da li bi uvođenjem istih, saradnici morali da se opredеле da li žele da budu karijerni ili obični saradnici koji kasnije imaju mogućnost da konkurišu za zamenike javnih tužioца, odnosno sudije?

Karijerni savetnik podrazumeva da se oni opredеле za to, ali ne naravno doživotno. Evropska unija insistira na profesionalizaciji savetnika, odnosno da ulazak u pravosudnu profesiju kao što je i za nosioce pravosudnih funkcija predviđeno, mora biti kroz Pravosudnu akademiju. Uporedno pravna iskustva daju dobra rešenja i iskustva. Treba to iskoristiti. Naime, neko može da se opredeli da će proći klasičan, duži program početne obuke kroz jednu intenzivnije testiranje. Drugi mogu da izaberu da prvo uđu u sistem karijernih saradnika/savetnika ali se i njima mora ostaviti mogućnost da u jednom trenutku svoje karijere mogu, posle određenog iskustva i sticanja statusa, da konkurišu za nosioce pravosudne funkcije, kroz poseban sistem pripreme na nosioca pravosudne funkcije i manje intenzivno testiranje. Naime, mora se uvažiti činjenica da karijerni saradnik/savetnik ima prethodno iskustvo i dokazan kvalitet rada u ovoj pravosudnoj profesiji.

9.) Da li je po vašem mišljenju Programski savet Pravosudne akademije na podjednak način uključio pomoćnike i polaznike PA prilikom sprovođenja programa obuke, te na koji je način najlakše sprovoditi obuku karijernih, a na koji način obuku običnih saradnika?

Programski savet prilikom izrade programa obuka vodi računa o svim kategorijama u pravosuđu. Izmenama Zakona o pravosudnoj akademiji povećan je broj članova Programskog saveta kao bi se što bolje uključili sve ciljne grupe. Takođe, u toku su i pripreme za izradu programa obuka za 2018. godinu gde će se poslati upitnici pomoćnicima o potrebnim obukama za pomoćnike. Ujedno moram da naglasim da će se od juna organizovati i posebne obuke pomoćnika u vezi Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Tako da možemo reći da se ulažu dodatni naporci od strane Akademije na unapređenju svih segmenta obuke. Mada nije direktno vezano za programe obuke Akademija je i kod potencijalnih donatora izašla sa idejom da se podrži unapređenje položaja pomoćnika i podrži izradu modela rešavanja statusa pomoćnika.

10.) Da li Programski savet Akademije praveći predlog za obuku sudskog i tužilačkog osoblja donosi godišnji program edukacije i plan njegove realizacije u okviru opredeljenih sredstava i kako ga oglašava?

Program se pravi tako što prolazi programske grupe u okviru Programske skupštine. Prethodno se šalju upitnici sudovima i tužilaštvarima o potrebama za narednu godinu. Takođe, vodi se računa o obavezama koje Srbija ima kao članica UN i Saveta Evrope. Posebno se vodi računa o obavezama vezanim za EU integraciju. Ujedno, moramo da organizujemo

i obuke pošto je Srbija potpisnica velikog broja Konvencija koje predviđaju organizovanje stalnih obuka od strane te la kao što je Pravosudna akademija. Pored toga, od prošle godine su uvedene fokus grupe i to za sudije i zamenike javnog tužioca sa kojima se prolazi kroz prvi načrt program i utvrđuju potrebe dalje potrebe i prioriteti. Pošto se ova forma pokazala kao izuzetno uspešna planiramo da ove godine organizujemo posebnu fokus grupu u kojoj će biti pomoćnici i to za svako područje apelacije posebno. Na taj način programi obuka prate potrebe pravosuđa na najbolji način ali i obaveze koje Srbija ima. Tako, da pored ograničenih finansijskih sredstava Akademija dalje unapređuje svoje aktivnosti i radi na što boljem i kvalitetnijem obuhvatu ciljnih grupa.

11.) Na koji način su uključeni nosioci pravosudnih funkcija u donošenju navedenog predloga i kako se predlozi za obuke donose i na koji način Programski savet Akademije selektuje mentore i predavače?

Prethodno sam naveo postupak i parametre koje koristimo prilikom izrade programa obuka. Takođe, svake godine Akademija kroz upitnike i fokus grupe širi krug potencijalnih korisnika koji iskazuju potrebe za obukom.

Konačnu odluku o mentorima i predavačima donosi Programski savet. Akademija je usvojila pravilnik o mentorima i predavačima. Pored toga pribavlja se mišljenje suda i tužilaštva. Rad mentora i predavača se prati stalno kroz evaluacione upitnike koji popunjavaju korisnici edukacija. Naravno, Akademija kontinuirano uključuje nove mentore i predavača tako da to nije zatvorena grupa lica. Akademija ima poseban program obuke za mentore i poseban program obuke za predavača. To su dva različita programa pošto zahtevaju različite veštine i pristup u radu.

12.) Kako, po vašem mišljenju, treba da izgleda izbor na pravosudne funkcije i da li smatrate da treba nešto promeniti?

Polažeći od činjenice da je u kriterijumima za pridruživanje Srbije Evropskoj uniji postavljeno da ulazak u pravosuđe i izbor nosilaca pravosudnih funkcija mora da se odvija kroz pravosudnu akademiju Srbija treba da radi na razvijanju modela kojima ćemo dostići postavljeni standard. Već sam prethodno izneo mogući model a koji podrazumeva nekoliko načina selekcije potencijalnih kandidata i razvijanje više programa prethodne obuke u zavisnosti od prethodnog iskustva kandidata, kvaliteta tog iskustva i pokazanog znanja prilikom prethodne selekcije. Osnovna stvar je da se zadrže što kvalitetniji kadrovi u pravosuđu i da postoji jasan i predvidiv način na koji se u pravosuđe ulazi. To je jedna od obaveza koja stoji ne samo pred Akademijom, nego celokupnim pravosuđem, a kao krajni cilj je kvalitetno pravosuđe u koje građani imaju puno poverenje. •

EVROPSKI STANDARDI ZAŠTITE ŽENA OD NASILJA U IZMENAMA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA SRBIJE¹⁾

Prof. dr Slađana Jovanović
*Pravni fakultet
Univerziteta Union u Beogradu*

1. Uvod

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije (i materijalno i formalno) postaje nedopustivo nestabilna grana prava, podložna izmenama koje se pravdaju upravo potrebom za usaglašavanjem sa evropskim standardima, te ulaskom zemlje u Evropsku uniju. Česte, nedovoljno promišljene i/ili razrađene izmene su predmet kritike (naročito zaoštiranje represivnosti zakonodavstva, te udovoljavanje zahtevima laičke javnosti koja posle izvršenja teških krivičnih dela traži represivnije postupanje prema učiniocima, pa i povratak smrtne kazne²⁾, kao i uopšte bezbednosna orientacija krivičnog prava u čijem je fokusu više opasnost, a ne samo krivično delo³⁾). S druge strane, za pohvalu je to što se sve više pažnje posvećuje posebno osetljivim društvenskim grupama i njihovoј zaštiti, istina više pod pritiskom

međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva koje se bave zaštitom ljudskih prava i više na deklarativnom nivou. Generalno, ne bi se moglo reći ni da je postojeći normativni okvir koji obezbeđuje zaštitu od nasilja ženama loš (daleko veći je problem njegova (ne)primena u praksi), ali prostora za poboljšanja uvek ima. O tome govore i strateški ciljevi Evropske unije na polju ostvarenja rodne ravnopravnosti među kojima je i eliminacija rodno zasnovanog nasilja. Borba protiv rodno zasnovanog nasilja (kao i podrška žrtvama i njihova zaštita) se predstavlja kao prioritet koji zahteva kontinuirano angažovanje i obaveznu implementaciju relevantne legislative Evropske unije.⁴⁾ Kada je u pitanju stanje u Srbiji, Evropska komisija izražava zabrinutost zbog porasta broja ubijenih žena u kontekstu porodičnog/partnerskog nasilja, nepostojanja hitnih mera

¹⁾ Navedeni rad je preuzet sa međunarodne naučne konferencije *Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (acquis communautaire) Evropske unije, u organizaciji Istraživačkog centra Banja Luka, 24-25. februar, Banja Luka.*

²⁾ Istraživanje javnog mnenja naručeno povodom Svetskog i Evropskog dana protiv smrtne kazne pokazalo je dramatičan skok podrške smrtnoj kazni u Srbiji 2016. godine. Naime, zabeležena je rekordna podrška smrtnoj kazni otkako organizacija „Srbija protiv smrtne kazne“ istražuje javno mnenje u Srbiji. Više na: Srbija protiv smrtne kazne, „Anketa, septembar 2016“, pristupljeno 21. 1. 2017. <http://www.smrtnakazna.rs/sr-latn-rs/javnomnenje/ankete/anketa2016.aspx>.

³⁾ Zoran Stojanović, „Preventivna funkcija krivičnog prava“, Crimen 1, 2011, str. 5.

⁴⁾ European Commission, EU Strategic Engagement for Gender Equality 2016-2019, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2015, p. 15.

za zaštitu od nasilja, kao i zbog nepostojanja koordinisanog delovanja različitih službi koje pružaju zaštitu.⁵⁾

Najnovije izmene krivičnog zakonodavstva⁶⁾ donele su nešto novo na polju zaštite žena od nasilja - nove inkriminacije i novo zaoštravanje zakonodavne kaznene politike. Pažnju privlači, a od značaja je i za sferu krivičnopravne zaštite žena i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici⁷⁾, koji je usvojen istog dana - 23. novembra 2016. godine, kada i Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika.

Najveći uticaj na izmene i dopune Krivičnog zakonika u oblasti zaštite žena od nasilja ostvarila je Konvencija Saveza Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici⁸⁾ (tzv. Istanbulска konvencija) koju je Srbija potvrdila 2013. godine. Reč je o pravnoobavezujućem dokumentu koji pred države članice postavlja određene zahteve od značaja za krivičnopravnu zaštitu žena od nasilja (naročito u porodici, odnosno u partnerskim odnosima). Ovi zahtevi su dobili odgovor u vidu uvođenja novih inkriminacija i pooštravanja kazne propisane za pojedina krivična dela čije su žrtve češće ženskog pola, kada je u pitanju materijalno krivično pravo, ali ima i izmena koje se tiču efikasnijeg postupanja državnih organa koje prethodi krivičnom postupku.

2. Nove inkriminacije

Krivični zakonik⁹⁾ (dalje: KZ) je bogatiji za četiri nove inkriminacije koje bi trebalo da pruže bolju zaštitu ženama od nasilja: sakačenje ženskog polnog organa, proganjanje, polno uznemiravanje i prinudno zaključenje braka. Sve inkriminacije su uvedene sa pozivanjem na Konvenciju Saveza Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Sakačenje ženskog polnog organa, propisano čl. 121a KZ, jedno je od krivičnih dela čiju inkriminaciju zahteva Istanbulска konvencija. Prema čl. 38 Konvenciji neophodno je kriminalizovati sledeće umišljajno preduzete radnje: a) obrezivanje, infibulaciju ili bilo kakvo drugo sakačenje celih, odnosno bilo kog dela ženskih malih i velikih usmina ili klitorisa; b) prinudu i navođenje žena da se podvrgnu nekoj od prethodno navedenih radnji; c) podsticanje, prinudu, odnosno navođenje devojčice na neku od navedenih radnji. Genitalno sakačenje je na sličan način određeno od strane Svetske zdravstvene organizacije, s tim što je u ovu definiciju uključen osnov isključenja protivpravnosti dela koji se odnosi na postojanje medicinskih indikacija¹⁰⁾, a o čemu se svakako mora voditi računa prilikom primene ove inkriminacije u praksi.

Podataka o rasprostranjenosti ovog krivičnog dela u Srbiji nema. Pretpostavka je da nije značajno prisutno, jer nije deo srpske kulturne tradicije, kao i da se ovakvi slučajevi mogu rešavati primenom postojećih inkriminacija vezanih za telesno povređivanje. Praksa genitalnog sakačenja žena karakteristična je za zemlje afričkog i azijskog kontinenta, a prema podacima iz 2016. godine najmanje 200 miliona žena je genitalno osakaćeno u 30 zemalja na ovim kontinentima, a najviše (polovina ovog broja) u Egiptu, Indoneziji i Etiopiji.¹¹⁾ Ipak, ovaj problem se smatra globalnim, imajući u vidu migrantska kretanja i praksu koja je uočena u imigrantskim zajednicama u Evropi i Americi. Evropska unija posebno ističe značaj ovog problema i njegovog rešavanja¹²⁾, a pojedine zemlje se odlučuju za uvođenje posebne inkriminacije zbog uočene potrebe ili iz zakonodavnog opreza, zbog moguće pojave ovog dela u budućnosti, npr. Hrvatska¹³⁾.

⁵⁾ European Commission, Serbia Report 2015, Bruselles, 2015, p. 56, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf, pristupljeno 24. 1. 2017.

⁶⁾ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.

⁷⁾ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.

⁸⁾ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveza Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 12/2013.

⁹⁾ Krivični zakonik, „Službeni glasnik RS”, 85/2005, 88/2005 - ispr, 107/2005 - ispr, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

¹⁰⁾ World Health Organization, „Femal Genital Mutilation, Fact sheet”, 2016, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/>, pristupljeno 19. 1. 2017. godine.

¹¹⁾ UNICEF's Data Work on FGM/C , 2016, https://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf, pristupljeno 20. 1. 2017. godine.

¹²⁾ END FGM European Network, „EU Policy and Legal Framework”, <http://www.endfgm.eu/female-genital-mutilation/eu-policy-and-legal-framework/>, pristupljeno 20. 1. 2017. godine,

¹³⁾ Vidi: Barbara Herceg Pakšić, Eugen Jakopović, „Sakačenje ženskih spolnih organa: pojavni oblici, medicinska obilježja i kaznenopravna regulacija”, Pravni vijesnik br. 2, 2015, str. 211-229.

Predlagač Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika nije posebno obrazlagao novu inkriminaciju, već je samo pomenuto da je njena pojava vezana za potrebu za usaglašavanjem sa Istanbulskom konvencijom. Ako se zakonodavac već opredelio za uvođenje ove inkriminacije, postavlja se pitanje zašto je odmah, u stavu 2. predvideo (neobičajeno) i mogućnost utvrđivanja naročito olakšavajućih okolnosti pod kojima je delo učinjeno (o kojima Konvencija ne govori), a zbog kojih je propisana i blaža kazna za njegovo izvršenje (od tri meseca do tri godine, dok je za osnovni oblik propisana kazna zatvora u trajanju od jedne do osam godina). Interesantno bi bilo utvrditi koje je to okolnosti imao zakonodavac u vidu. Da li je i ovde po sredi neka vrsta zakonodavnog opreza i strah od nepoznatog, pa zakonodavac uvodi novu inkriminaciju (pozivajući se na nužnost, odnosno na Istanbulsku konvenciju), ali se odmah i ograje na izvestan način, baš zbog nesigurnosti i neznanja. Pomenute „naročito olakšavajuće okolnosti“ nipošto ne smeju biti opravdanja vezana za kulturu, tradiciju, religiju, čast, jer Istanbulska konvencija pozivanje na razloge ove vrste izričito zabranjuje u čl. 42. Konvencije. Takođe, Konvencija izričito pominje prinudu ženskog lica na podvrgavanje radnji sakaćenja polnog organa, dok je u opisu dela (njegovog oblika iz st. 3.) predviđeno navođenje ili pomaganje. Iako Konvencija pominje posebno žene i devojke/devojčice kada govori o genitalnom sakaćenju, nema težeg oblika ovog dela u slučaju da je pasivni subjekt maloletno lice, iako podaci govore o tome da se genitalno sakaćenje najčešće vrši nad maloletnim licima¹⁴⁾ (a i srođno krivično delo iz čl. 121. KZ - teška telesna povreda, dobija teži oblik ukoliko je delo učinjeno prema maloletnom licu (st. 6)).

Čini se da novo delo predstavlja samo formalno zadovoljavajuće zahteva Istanbulske konvencije, koje čak nije kon-

sekventno izvedeno, a valjalo bi ispitati i potrebe prakse, jer se i postojećim inkriminacijama može obezbediti zaštita (teška telesna povreda - čl. 121 KZ, prinuda - čl. 135. KZ), s tim što radnje navođenja na podvrgavanje aktu sakaćenja i pomaganje ženskom licu nisu.

U okviru grupe krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina svoje mesto je našlo krivično delo proganja, predviđeno čl. 138a KZ. Reč je o delu koje je prilično teško definisati tako da dobije na distinkтивnosti u odnosu na druga dela, a da se sa druge strane obezbedi potrebna preciznost u određenju, na šta je u obrazloženju Predloga zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika ukazano, što bi se moglo shvatiti i kao unapred dato izvinjenje za predviđene buduće teškoće u praktičnoj primeni. Naime, u obrazloženju Predloga zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika ukazano je na potrebu „za ozbiljnim pristupom prilikom formulisanja zakonskog opisa ovog krivičnog dela s ciljem da se ono što preciznije propiše“¹⁵⁾. Međutim, zakonski opis dela¹⁶⁾ sadrži dosta neodređenih pojmove, odnosno daje prostor za široko tumačenje. Tako se mogu očekivati teškoće u praksi u vezi sa sledećim „neodređenostima“: „određeni vremenski period“, „druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu protivno njegovoj volji“, „(preduzima) druge slične radnje na način koji može osetno da ugrozi lični život lica prema kojem se radnje preduzimaju“.

Inače, ovo delo nije „rezervisano“ samo za žene - žrtve proganja od strane partnera - muškarca (iako je to, prema rezultatima istraživanja¹⁷⁾ najčešće slučaj), iako se njegovo inkriminisanje vezuje za zahteve iz čl.34 Istanbulske konvencije. Insistira se da bude inkriminano „namerno ponasanje koje se sastoji u ponavljanju pretnji upućenih drugom licu koje uzrokuju da se ono plaši za svoju bezbednost“. U

¹⁴⁾ European Commission, Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010, p. 72.

¹⁵⁾ Vlada Republike Srbije, „Predlog zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika sa obrazloženjem“ (2016): 25.

¹⁶⁾ (1) Ko u toku određenog vremenskog perioda:

- 1) drugo lice neovlašćeno prati ili preduzima druge radnje u cilju fizičkog približavanja tom licu protivno njegovoj volji;
 - 2) protivno volji drugog lica nastoji da sa njim uspostavi kontakt neposredno, preko trećeg lica ili putem sredstava komunikacije;
 - 3) zloupotrebljava podatke o ličnosti drugog lica ili njemu bliskog lica radi nuđenja robe ili usluga;
 - 4) preti napadom na život, telo ili slobodu drugog lica ili njemu bliskog lica;
 - 5) preduzima druge slične radnje na način koji može osetno da ugrozi lični život lica prema kome se radnje preduzimaju, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine.
- (2) Ako je delom iz stava 1. ovog člana izazvana opasnost po život, zdravlje ili telo lica prema kome je delo izvršeno ili njemu bliskog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do pet godina.
- (3) Ako je usled dela iz stava 1. ovog člana nastupila smrt drugog lica ili njemu bliskog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina.“

¹⁷⁾ Paul. E. Mullen, Michele Pathé, Rosemary Purcell, Stalkers and their victims, Cambridge and New York, Cambridge University Press, 2009, p. 39. Videti i: The National Center for Victims of Crime: Stalking Resource Center, „Stalking Facts Sheet“, http://www.victims-of-crime.org/docs/src/stalking-facts-sheet_english.pdf?sfvrsn=4, pristupljeno 25. 1. 2017.

obrazloženju Konvencije¹⁸⁾ se pojašnjava u čemu se pretinja može sastojati, odnosno koja su to preteća, zastrašujuća ponašanja - praćenje, nastojanja da se ostvari (neželjeni) kontakt sa žrtvom, stavljanje do znanja da se posmatra, uhodi. Progonitelj prati žrtvu fizički, pojavljuje se na njenom radnom mestu ili drugim mestima koje ona posećuju ili je prati virtualno („sobe za časkanje”, društvene mreže). Ostvarivanje neželjenog kontakta je moguće putem svih sredstava komunikacije, uključujući informacione tehnologije. Zastrahujuće ponašanje uključuje i vandalizam prema imovini žrtve, ostavljanje suptilnih tragova kontakta sa ličnim stvarima žrtve, ugrožavanje ili povređivanje ljubimca ili postavljanje lažnog identiteta ili širenje neistinitih informacija putem interneta. Države se ohrabruju da inkriminacijama obuhvate i proganjanje drugih osoba iz žrtvinog okruženja (priatelja, kolega, rođaka).

Dakle, za proganjanje nije dovoljno postojanje jednog akta (koji bi se mogao podvesti pod neko već postojeće krivično delo¹⁹⁾), već je neophodno da se radnje ponavljaju, da proganjanje traje, kao i da se njima proizvodi određena posledica, da se narušava spokojstvo, privatnost žrtve, njena bezbednost. Radnje koje čine proganjanje (ili bar neke od njih) ne moraju biti nezakonite same po sebi - slanje cveća, mejlova, sms poruka sa sadržinom koja ima karakter izjave ljubavi, divljenja, stajanje ispred kuće i posmatranje, ali je bitno da u svojoj ukupnosti proizvode pomenute posledice (žrtva ih ne želi, one je zastrašuju, uz nemiravaju, one za nju mogu imati određenu, zastrašujuću poruku, imajući u vidu raniji odnos sa progoniteljem). Zbog toga se proganjanje, sasvim opravdano, smatra psihološkim silovanjem ili terorom. Strah koji žrtva oseća, najčešće je opravдан, jer istraživanja pokazuju da se proganjanje neretko završava povređivanjem žrtve, pa i smrću.²⁰⁾

Pored ponavljanja radnje, u uporednopravnim rešenjima, pojavljuju se i određenja vezana za krivicu učinjoca, odnosno za činjenicu da je učinilac znao ili je bio dužan i mogao znati da će svojim ponašanjem prouzrokovati određenu posledicu („da će ozbiljno narušiti spokojstvo drugog lica” - Belgija, Luksemburg; „da ugrožava sigurnost ili privatnost drugog lica” - Mađarska). U Danskoj je potrebno da učinilac jednom bude upozoren od strane policije (što podrazumeva da ima saznanje o tome da je ponavljanje ponašanja uz nemirujuće/ugrožavajuće za žrtvu). Većina uporednopravnih rešenja sadrži prilično široka određenja proganjanja, odnosno ostavlja sudovima da ispune njegove okvire, vodeći računa o tome da li ta (repetitivna ponašanja) ugrožavaju žrtvu. Međutim, postoje ocene da se inkriminisanje proganjanja, uprkos problemima sa definisanjem, pokazalo kao delotvorno u zemljama Evropske unije i sve veći broj presuda je pokazatelj prednosti ove inkriminacije u odnosu na druge, postojeće, koje ne mogu u potpunosti zameniti proganjanje kao posebnu inkriminaciju.²¹⁾

Ako se uporedi opis proganjanja iz Konvencije sa navedenim uporednopravnim rešenjima,²²⁾ moglo bi se zaključiti da evropska zakonodavstva postavljaju šire okvire za krivičnopravnu zaštitu žrtava proganjanja, ne zaustavljajući se na pretnjama koje vode strahu za život, niti na proganjanju vezanom za partnerski ili srodnicički odnos, a slično je i sa novim, srpskim rešenjem. Određenje proganjanja srpskog zakonodavca je takođe šire, što je dobro, ali ostaje problem sa neodređenostima o kojima je bilo reči i sa primenom u praksi. Problem koji bi se mogao očekivati u vezi sa novom inkriminacijom u praksi (uz problem vezan za neodređenost pojedinih obeležja, a i u vezi sa njim) jeste i nedovoljno razumevanje ove pojave i njene opasnosti, njenog neprepoznavanje (kao što je svojevremeno to bio slučaj sa nasiljem u porodici)²³⁾, o čemu govori i podatak da se čak

¹⁸⁾ Council of Europe, Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 2011, pristupljeno 24. 1. 2017.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a>.

¹⁹⁾ Koje bi to inkriminacije mogle biti kada je srpsko zakonodavstvo u pitanju i zašto one nisu u potpunosti odgovarajuće, vidi u: Slađana Jovanović, „Progjanje u svetu postojećih inkriminacija i međunarodnopravnih zahteva”, u Suprotnost savremenim oblicima kriminaliteta - analiza stanja, evropski standard i mere za unapređenje, ur. Dragana Kolarić, Beograd, Kriminalističko-polička akademija i Fondacija „Hans Zajdel”, 2015, tom I, str. 212-214.

²⁰⁾ Prema podacima američkog Nacionalnog centra za žrtve kriminaliteta 76% žrtava femicida je prethodno bilo proganjano. National Centre for Victims of Crime, Stalking Resource Center, “Stalking victimization”, http://www.victimsofcime.org/docs/default-source/src/stalking-factsheet-2015_eng.pdf?sfvrsn=2, pristupljeno 24. 1. 2017. Videti i: Judith McFarlane et al, „Stalking and Intimate Partner Femicide”, Homicide Studies Vol. 3, No. 4, 1999, pp. 300-316.

²¹⁾ European Commission, Feasibility study, p. 68.

²²⁾ O drugim rešenjima, više u: Gisela Wurm, Stalking (Report), Strasbourg, Council of Europe, Parilamenatry Assembly, Commeetee on Equality and Non-Discrimination, 2013.

²³⁾ Slađana Jovanović, „Problemi krivičnopravne reakcije na nasilje u porodici”, u Nasilje u Srbiji: uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije, ur. Dragana Kolarić, Beograd, Kriminalističko-polička akademija i Fondacija „Hans Zajdel”, 2014, tom I, str.246-255.

ni u slučajevima ubistva partnerke proganjanje nije pojavljivalo kao otežavajuća okolnost (iako je bilo utvrđeno) niti je pre događaja žrtvi blagovremeno pružena pomoć.²⁴⁾²⁵⁾

Polno uznemiravanje iz čl. 182a KZ zakonodavčev je naziv za seksualno uznemiravanje predviđeno članom 40. Istanbulske konvencije. Radnja polnog uznemiravanja je definisana kao „svako verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje (izostavljenje je seksualne prirode, kako stoji u čl. 40. Konvencije) koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“ (čl. 182a st. 3. KZ). Navedeno određenje u suštini odgovora onome što Konvencija podrazumeva pod seksualnim uznemiravanjem, ali je otvoreno pitanje primene ove inkriminacije imajući u vidu neodređenosti u opisu (npr. verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje, neprijateljsko okruženje) i neuspeh slične inkriminacije koja je u naše krivično zakonodavstvo uneta 2003. godine²⁶⁾. Kao i tada, moglo bi se otvoriti i pitanje distinkтивnosti dela u odnosu na krivično delo nedozvoljene polne radnje (čl. 182 KZ). Krivično gonjenje za ovo krivično delo preduzima se po predlogu, a krivično delo dobija teži oblik ukoliko je učinjeno prema maloletnom licu (za osnovni oblik dela predviđena je novčana kazna ili zatvor do šest meseci, a za teži oblik dela - od tri meseca do tri godine zatvora).

Treba skrenuti pažnju na to da nije postojala obaveza da se inkriminiše seksualno uznemiravanje, jer čl. 40. Konvencije nalaže da ono bude „predmet krivične ili druge pravne sankcije“. Imajući to u vidu, mogli bismo zaključiti da je Srbija svoju obavezu ispunila zabranjujući seksualno uznemiravanje u okvirima antidiskriminacionog i radnog zakonodavstva²⁷⁾ (što je učinila i većina zemalja Evropske unije²⁸⁾), ali je uvođenjem novog krivičnog dela otišla i korak dalje.

U komentarima uz Istanbulsku konvenciju je dato pojašnjenje radnji koje predstavljaju seksualno uznemiravanje, te se pod „verbalnim ponašanjem“ podrazumevaju reči, zvuci učinjeni od strane učinioца, kao što su šale, pitanja, komentari izneti usmeno ili pisanim putem. „Neverbalno ponašanje“ podrazumeva druge oblike izražavanja - putem gestova, facialne ekspresije, simbola (kao u slučaju uvrede koja se čini simbolima, gestovima). „Fizičko ponašanje“ bi bile radnje koje preduzima učinilac, pa i na telu same žrtve (gde bi se pojavio najveći problem u vezi sa razgraničenjem u odnosu na nedozvoljene polne radnje). Sva pomenuta ponašanja moraju biti, kao što je već rečeno, „seksualne prirode“ i učinjene bez pristanka žrtve, a za cilj, odnosno posledicu moraju imati povredu dostojanstva žrtve (pomenutim radnjama se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, uvredljivo okruženje). Takođe, kod ovog dela, naglasak treba da bude na ponavljanju radnji koje svaka za sebe ne moraju biti podložne sankcionisanju²⁹⁾.

Prinudno zaključenje braka iz čl. 187a KZ uređeno je prema zahtevima čl. 37. Konvencije. Kriminalizovana je prinuda drugog lica na zaključenje braka „upotrebom sile ili pretnje“ (čl. 187a st.1). Ova radnja bi se mogla podvesti pod već postojeće krivično delo prinude iz čl. 135. KZ, s tim što je, sudeći po predviđenoj kazni za osnovne oblike, prinudno zaključenje braka teže delo s obzirom na visinu kazne, jer je predviđen posebni minimum od tri meseca, dok kod prinude nema naznačenja najmanje mere kazne. Međutim, u slučaju da je prinuda na zaključenje braka izvršena na svirep način ili pretnjom ubistvom ili teškom telešnom povredom ili otmicom, kazna ostaje u istim okvirima, pošto prinudno zaključenje braka, za razliku od prinude, ne poznaje ovaj teži oblik kod koga se kao kvalifikatorna okolnost pojavljuje određeni način izvršenja (za ovaj oblik

²⁴⁾ Biljana Simeunović-Patić, Slađana Jovanović, Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2013, str. 164.

²⁵⁾ Na iste probleme se ukazivalo i u Švedskoj, u okviru argumentacije u inicijativi za inkriminisanje proganjanja. Anna Mia Dovelius, Jonas Öberg, Stina Holmberg, Stalking in Sweden: prevalence and prevention, Stockholm, The Swedish National Council for Crime Prevention, 2006, p. 30.

²⁶⁾ Reč je o krivičnom delu seksualnog zlostavljanja (član 102a) čija je radnja bila (ne)određena kao „seksualno zlostavljanje ili na drugi način grubo povređivanje dostojanstva drugog lica u sferi polnog života“, a bila je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do šest meseci. Za teži oblik je bila predviđena kazna zatvora do jedne godine, a kvalifikatorna okolnost se ticala zloupotrebe položaja, tj. odnosa zavisnosti. Gonjenje se preduzimalo po privatnoj tužbi. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“, br. 39/2003.

²⁷⁾ Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS“, br. 22/ 2009 zabranjuje uznemiravanje i uznemiravanje po osnovu pola (član 12, odnosno član 20), a u članu 55. st. 2. i 3. predviđeno je novčano kažnjavanje za prekršaj preduzetnika, odgovornog lica u pravnom licu, odnosno organu javne vlasti, kao i fizičko lice. Zakon o radu, „Službeni glasnik RS“, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014, u član 21. eksplicitno zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, a definicija seksualnog uznemiravanja je ista kao i opis novog istoimenog krivičnog dela (bez vezivanja za sferu rada, naravno). Na slučajevu uznemiravanja (pa i seksualnog) na radu se primenjuju i odredbe Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, „Službeni glasnik RS“, br. 36/2010, a zlostavljanje je određeno na sličan način kao što je to učinjeno sa uznemiravanjem, s tim što se kao radnja pojavljuje „svako aktivno ili pasivno ponašanje“ (član 6).

²⁸⁾ European Commission, Feasibility study, p. 120.

²⁹⁾ Council of Europe, Explanatory Report , pp. 35-36.

prinude predviđena je kazna zatvora od šest meseci do pet godina). Nema ni drugih težih oblika koje poznaje krivično delo prinude, a koji su zamislivi u slučaju prinudnog zaključenja braka (nastupanje teže posledice - teške telesne povrede, smrti pasivnog subjekta i dr.), pa bi u tim slučajevima trebalo primeniti institut sticaja krivičnih dela. Krivično delo ima samo jedan teži oblik, a u skladu sa članom 37. Konvencije, koji se sastoji u odvođenju drugog lica u inostranstvo ili u navođenju drugog da ode u inostranstvo kako bi tamo bilo prituđeno na zaključenje braka.

Izostavljeno je predviđanje težeg oblika u slučaju da se radi o maloletniku koji bi mogao zaključiti brak, a Konvencija sama izričito pominje decu koju treba pojačano zaštiti. Naime, istraživanja pokazuju da je u Srbiji prisutan problem prinude na sklapanje braka maloletnika, obično maloletnika, najčešće iz romske zajednice³⁰⁾. Predviđanje ovog, posebnog oblika prinude, predstavlja još jedan pokušaj da se putem krivičnog prava edukuje javnost, jer se nesumnjivo postaje inkriminacija iz čl. 135. KZ može primeniti i u slučaju da se neko prituđuje na zaključenje braka.

3. Izmene u oblasti sankcija

Zakonodavac ni 2012. godine niti sada nije htio da popusti pred predlozima da se ukine zabrana ublažavanja kazne za pojedina krivična dela koja je uvedena 2009. godine³¹⁾, iako je ocenjena kriminalnopolitički i pravnodogmatski veoma problematičnom.³²⁾ Među krivičnim delima za koja je zabranjeno ublažavanje kazne u čl. 57. st. 2. KZ, a čiji se izbor ne može sasvim razumeti i opravdati, su i krivična dela od značaja za zaštitu žena od nasilja i to: silovanje (čl. 178. KZ), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179. KZ), obljava sa detetom (čl. 180. KZ) i trgovina ljudima (čl. 388 KZ). Zakonodavac je 2012. godine otiašao i korak dalje sa zaoštravanjem kaznene politike predviđajući zabranu ublažavanja kazne učiniocu koji je ranije osuđivan za istovrsno (umesto, kako je ranije bilo, isto) krivično delo (što je takođe predmet kritike), a reformišući institut uslovnog otpusta 2012. godine³³⁾ uskratio je „obavezni“ uslovni otpust za osuđenike koji su učinili krivično delo protiv polne slobode (čl. 178. do 185b KZ), krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (čl. 370. do 393a KZ, dakle i krivično delo trgovine ljudima), kao i teže oblike krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 194. st. 2 do 4). Moglo bi se postaviti pitanje zašto onda nije zabranjeno ublaža-

vanje kazne za nasilje u porodici, bar za ove oblike nasilja u porodici?

Međutim, zakonodavac nastavlja sa zaoštravanjem kaznene politike i prilikom najnovijih izmena Krivičnog zakonika i propisuje teže kazne za određena dela čije su žrtve najčešće žene (i deca). Ove izmene krivičnog zakonodavstva nastavljaju trend pooštravanja propisane kazne za pojedina dela (iako je 2009. godine izvršeno pooštravanje kazne za ista dela) sa obrazloženjem da je sudska kaznena politika blaga, a ne može se oteti utisku da se ovakvo postupanje vezuje za punitivni populizam koji se rasplamsava posle konkretnih, tragičnih događaja.³⁴⁾ Pooštreni su kazne za krivična dela protiv polne slobode: za osnovni oblik silovanja (čl. 178. st. 1. KZ) je posebni minimum podignut sa tri na pet godina zatvora; za osnovni oblik obljube nad nemoćnim licem (čl. 179. st. 1. KZ) pooštreni su i minimum i maksimum propisane kazne (umesto od dve godine do deset godina zatvorske kazne, učiniocu preti kazna zatvora u trajanju od pet do dvanaest godina); za osnovni oblik obljube sa detetom (čl. 180. st. 1. KZ) posebni minimum je podignut sa tri na pet godina zatvora, a isto je učinjeno i kod težih oblika krivičnog dela obljube zloupotrebotom polozaja (čl. 181. st. 3. i st. 4. KZ), kada je pasivni subjekt dete. Nesumnjivo da su i pomenuta pooštravanja usmerena ka generalno preventivnim učincima, kao i da nisu uzeta u obzir istraživanja koja govore o visokoj stopi recidivizma, baš kod učinilaca seksualnih delikata, na koju bi trebalo da se utiče druge, promišljenije načine.

U vezi sa zaštitom žena od nasilja jeste i odredba čl. 30. Zakona o izmenama i dopunama KZ koja predviđa novo krivično delo - kršenje zabrane utvrđene merom bezbednosti iz čl. 340a KZ, za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora u trajanju do šest meseci. Naime, do sada nikakva sankcija nije bila predviđena za slučaj kršenja mere bezbednosti zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim iz čl. 89a KZ, koja je i te kako preporučljiva sankcija u slučaju vršenja krivičnih dela sa elementima nasilja prema ženama, naročito nasilja u porodici, kako bi se izbegla nova viktimizacija. Čak ni kada je mera izrečena uz uslovnu osudu u Krivičnom zakoniku nije predviđeno da sud može odrediti da će uslovna osuda biti opozvana, ako učinilac prekrši zabranu (što je inače učinjeno u slučaju zabrane upravljanja motornim vozilom i zabrane vršenja poziva, de latnosti i dužnosti), što ni sada nije ispravljeno. Do uvođe-

³⁰⁾ Više u: Milan Aleksić, Dečji brakovi u Srbiji: analiza stanja i preporuke, Beograd, Fondacija Ana i Vlade Divac, 2015.

³¹⁾ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika RS, "Službeni glasnik RS", br. 72/2009.

³²⁾ Zoran Stojanović, "Da li nam je potrebna reforma krivičnog zakonodavstva", Crimen 2, 2013, str. 124-125.

³³⁾ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, "Službeni glasnik RS", br. 121/2012.

³⁴⁾ O „novom punitivizmu“ i njegovom uticaju na izmene krivičnog zakonodavstva, više u: Snežana Soković, „Savremene globalne tendencije u kontroli kriminaliteta (karakteristike, perspektive i osvrt na domaće prilike)“, Crimen 2, 2011, str. 212-226.

nja novog rešenja, problem je bio kako reagovati u slučaju da učinilac prekrši zabranu, a ne učini novo krivično delo tom prilikom, te je bilo neophodno ovaj problem rešiti (ali to nije učinjeno prilikom ranijih izmena Krivičnog zakonika, od 2009. godine kada se mera bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenim pojavila).

Ipak, nije predviđena mogućnost prestanka ove mere bezbednosti na osnovu sudske odluke, uprkos činjenici da je predviđeno u čl. 89a st. 3. KZ da se mera može ukinuti pre isteka vremena za koje je određena, ako prestanu razlozi zbog kojih je određena. Nije izmenjena ni odredba čl. 89a st. 2. KZ, koja govori o neuračunavanju vremena provedenog u zatvoru, odnosno u zdravstvenoj ustanovi u kojoj je izvršena mera bezbednosti u vreme trajanja mere, iako se zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim ne može izreći uz kaznu zatvora ili meru bezbednosti koja podrazumeva psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi (čl. 80. st. 6. KZ). Navedeno nas upućuje na zaključak da su i ove izmene parcijalne, nedovoljno promišljene i ostavljaju prostora (i potrebu) za novim zakonodavnim intervencijama.

4. Druge izmene od značaja za zaštitu žena od nasilja u porodici

U st. 5. čl. 194. KZ koji predviđa poseban oblik krivičnog dela nasilje u porodici, izvršeno je preciziranje u pogledu „mera zaštite od nasilja u porodici koje je sud odredio na osnovu zakona”, a čijim kršenjem se ostvaruje ovaj oblik dela. Kako ne bi bilo dileme u vezi sa prirodnom i vrstom mera, eksplisitno je navedeno da se radi o „merama kojima se uređuju porodični odnosi”, što takođe može otvoriti probleme u praksi, jer je određenje šire i nejasnije od mera na koje se mislilo kada je ovaj oblik dela uveden (mere zaštite od nasilja u porodici). U korpus ovih mera nisu uključene hitne mere koje predviđa čl. 17 Zakona o sprečavanju nasilja u porodici³⁵⁾, a čije je kršenje predviđeno kao prekršaj iz čl. 36. st. 1 tog Zakona, sa obrazloženjem da je prekršajni postupak efikasniji i da se lakše dolazi do sankcije i za koji se može izreći kazna zatvora u trajanju do 60 dana.

Izmene Krivičnog zakonika koje treba pozdraviti odnose se na odredbu čl. 18. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, kojom je brisan čl. 186. KZ, koji je predviđao preduzimanje gonjenja po predlogu oštećenog za krivična dela iz čl. 178. KZ (silovanje) i čl. 179. KZ (obljuba nad nemoćnim licem) kada su učinjena prema bračnom drugu, kao i za delo iz čl. 182. st. KZ (osnovni oblik dela nedozvoljene polne radnje), što je takođe u skladu sa zahtevima Konvencije za pojačanom zaštitom (žena) žrtava seksual-

nog nasilja i šalje jasnu poruku o tome da je silovanje u braku - silovanje, teško krivično delo, čije je suzbijanje u opštem interesu i da krivični progon ne može zavisiti od odluke žrtve.

Mora se pomenuti i novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, od koga se očekuje da doprinese boljom zaštitu žena od nasilja (i to ne samo nasilja u porodici, već i drugih krivičnih dela navedenih u čl. 4. ovog zakona: dela protiv polne slobode, trgovina ljudima, proganjanje, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica, nedavanje izdržavanja...) bez obzira na to da li je pokrenut krivični postupak (ili drugi sudska postupak), kao i da prevenira nasilje u porodici, jer se određene hitne mere preduzimaju kada se proceni postojanje neposredne opasnosti od nasilja. Hitne mere naređuje policija (mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj, čl. 16. Zakona) u trajanju od 48 časova od uručenja naređenja, a sud, na predlog javnog tužioca, može odrediti produženje trajanja mera (za još 30 dana). Zakon uređuje i koordinisanu saradnju svih relevantnih aktera u sprečavanju nasilja i zaštiti žrtava, iako je brojnim protokolima ova oblast već bila pokrivena, ali odgovarajuće saradnje u korist žrtava nije bilo.

Ostaje da se vidi šta će promeniti novi zakon i da li će zaista obezbediti bolju zaštitu žrtava (kao što je slučaj sa poznatim tzv. austrijskim modelom zaštite od nasilja u porodici³⁶⁾) ili će ostati samo još jedna puka deklaracija kojom država pokazuje da brine o žrtvama nasilja u porodici. Naime, istraživanja stanja rodne ravnopravnosti u Srbiji (a zaštita žena od nasilja je neodvojivo povezana sa njom) pokazuju da je spremnost države za unošenje promena u sferi rodne ravnopravnosti još uvek više na deklatornom nivou³⁷⁾.

5. Završni osvrt

Izmene i dopune Krivičnog zakonika se ne mogu posmatrati izolovano od izmena u sferi krivičnog zakonodavstva uopšte, imajući u vidu da su izmene prilično učestale, kao i da se najčešće pravdaju istom argumentacijom - usklađivanje sa evropskim standardima i potrebama prakse, čime kreatori izmena pokušavaju da opravdaju loše urađen posao. Sudbinu dinamičnog, ali prečesto nedovoljno pravnički utemeljenog noveliranja u oblasti dele i izmene koje bi trebalo da daju svoj doprinos poboljšanju zaštite žena od nasilja na krivičnopravnom polju. Nažalost, i ova intervencija je izvedena prilično nevešteto, moglo bi se reći - tek kako bi se udovoljilo Konvenciji o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama. Opisi novih dela trpe kritike zbog nedovoljne određenosti pojedinih pojmoveva i izraza, kao i zbog

³⁵⁾ „Službeni glasnik RS”, br. 94/2016.

³⁶⁾ Više u: Sladjana Jovanović, Pravna zaštita od nasilja u porodici, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2011, str. 126-129.

³⁷⁾ Sanja Čopić, Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspektive , Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2016, str. 142.

neprilagođenosti stvarnim potrebama. Pooštravanje kazni za pojedina dela (iako je i 2009. godine bilo pooštravanja za ista dela, a nije bilo istraživanja koja bi ukazala na to da je neophodno izvršiti novo pooštravanje) je još jedan dokaz proizvoljnog, neopravdanog pooštravanja represivnosti i indirektnog izražavanja nepoverenja u sudske procene i kaznenu politiku. Odavno je konstatovano da oštRNA pro-pisanih kazni ne deluje odvraćajuće i zastrašujuće kako to laička javnost, kojoj se, čini se, pojedinim izmenama izlazi u susret, očekuje.

Dobra strana najnovije zakonodavne intervencije jeste novo podsećanje, slanje nove poruke da je nasilje nad ženama nedozvoljeno i kažnjivo. Izgleda da u vreme siromaštva i materijalnog i moralnog, krivično pravo postaje najjednostavnije sredstvo za vaspitanje i edukaciju građana (pa i pravosuđa) i pokazivanje brige države (deklaratorno) o njihovoj bezbednosti. •

Paragraf Lex

iOS aplikacija

Preuzmite na **AppStore**

U SUSRET NOVOM ZAKONU O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI

Ivan Simić
advokat iz Beograda

Važeći normativni okvir u oblasti pružanja zaštite žrtvama nasilja u porodici sadržan je u odredbama Krivičnog zakonika i odredbama Porodičnog zakonika, a koje odredbe su na delotvoran način usmerene na suprotstavljanje različitim oblicima nasilja u porodici.

Međutim, posmatrajući u širem kontekstu nasilje u porodici kao široko rasprostranjenu pojavu koja dovodi do negativnih fizičkih, psiholoških i socijalnih posledica po bračne partnere, decu, porodicu i društvenu zajednicu u celini, postojala je potreba da se ovo pitanje reguliše posebnim zakonom o sprečavanju nasilja u porodici.

Osnovni cilj donošenja ovog zakona je da se na opšti i jedinstveni način uredi organizacija i postupanje državnih organa i ustanova radi delotvornog sprečavanja nasilja u porodici, kao i da se žrtvama nasilja u porodica obezbedi brza, blagovremena i delotvorna zaštita. On, pre svega, podrazumeva mogućnost izricanja hitnih mera učinioču nasilja, kojima se on lišava određenih prava na uštrb zaštite žrtve nasilja, sve u cilju da se spreči ponavljanje nasilja ili mogućnost da do njega dođe po prvi put.

Dakle, svrha donošenja ovog zakona je specijalna preventivna usmerena na zaštitu žrtava nasilja u porodici.

Ali, ova pravna oblast u sudskej praksi nailazi na brojne probleme imajući u vidu isprepletanost odnosa unutar po-

rodice, sa jedne strane i istovremenu isprepletanost krivično-pravne i porodično-pravne regulative, sa druge strane.

U tom smislu autor ovih redova ukazuje na različitost pojma ko se sve ima smatrati članovima porodice, kako ga definiše-propisuje Krivični zakonik, odnosno Porodični zakon. Porodični zakon, šire postavlja pojam i pruža zaštitu lica „koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi”, dok Krivični zakonik zaštitu pruža, pored srodnika samo bračnim, odnosno vanbračnim partnerima. Ovde ostaje otvoreno pitanje načina na koji se utvrđuje postojanje vanbračne zajednice, pa u odnosu na to i da li će neko lice biti gonjeno za krivično delo Ugrožavanje sigurnosti ili krivično delo Nasilja u porodici. O ovoj temi nekom drugom prilikom, ali je treba imati u vidu, prilikom analize zakona koji je predmet ovog teksta.

„U ljubavi i u ratu sve je dozvoljeno”, kaže latinska poslovnica. Nakon što ljubav prestane, rađa se i stvara „pravni rat” između bivših bračnih, odnosno vanbračnih partnera tako da i u mržnji koja se neretko pojavi između bivših bračnih, odnosno vanbračnih partnera nastaje jedan „pravni rat” koji se vodi pred sudom, tužilaštvom i drugim državnim organima koji su neposredno uključeni u postupak uređenja njihovih međusobnih odnosa, a u kojem njegovi „učesnici” smatraju da je sve dozvoljeno.

Često se u praksi dešavaju slučajevi da jedan od supružnika prijavi navodno nasilje u porodici samo da bi sebi time obezbedio bolju procesnu poziciju u drugom postupku koji vodi protiv svog supružnika za razvod braka, vršenje, izmenu ili lišavanje roditeljskog prava. U tim situacijama podnošenje krivične prijave policiji ili tužilaštву u vezi nasilja u porodici je zapravo simulacija i ona se mora prepoznati kao takva kako bi se sprečile sve negativne posledice koje mogu prosteći. Po takvoj krivičnoj prijavi postupa policija i nadležno tužilaštvo i onda se nakon određenog vremena zapravo prepozna prava priroda podnošenja te prijave i ona bude odbačena.

Sudska praksa je pokazala trend povećanja podnetih krivičnih prijava zbog nasilja u porodici pa je tako u 2015 godini bilo prijavljeno 5040 punoletnih lica za nasilje u porodici, dok je u 2014 godini evidentirano 3642 punoletna lica za nasilje u porodici.

Međutim, od 5040 podnetih prijava za nasilje u porodici 3148 prijava je odbačeno(62,5%) pa je upravo ta činjenica veoma važna kada se ima u vidu da je ovaj zakon postavljen tako da od delovanja policijskog službenika i njegove procene rizika zavise sve preostale delatnosti kojima se štiti žrtva nasilja u porodici. Naime, nakon saznanja za nasilje u porodici ili opasnost od njega, nadležni policijski službenik sačinjava procenu rizika od neposredne opasnosti od nasilja. Njegova procena rizika jeste osnov za dalju aktivaciju ostalih učesnika u postupku sprečavanja nasilja kao što su tužilaštvo, sud, centar za socijalni rad.

Upravo u ovom delu potrebno je osvrnuti se na mogućnosti policijskog službenika da izvrši pravilnu i neophodnu procenu rizika imajući u vidu da specijalizovana obuka Kriminalističko-policijske akademije, koju zakon predviđa za policijske službenike, ne može biti dovoljna da se ova procena rizika izvrši. Ne može policijski službenik imati ista teorijska i stručna znanja i iskustva, ne može imati tu širinu u stečenom obrazovanju kakvu ima jedan tužilac ili sudija ili advokat imajući u vidu sveobuhvatnost prilikom ocene i procene jedne konkretnе pravne situacije. Specijalizovana obuka Kriminalističko-policijske akademije se ne može uporediti sa četvorogodišnjim sticanjem znanja na fakultetu, a pogotovo sa polaganjem pravosudnog ispita, najčešćim stručnom ispitu na univerzitetskom nivou.

Što se tiče samih hitnih mera koje su predviđene ovim zakonom svakako najviše pažnje je usmereno na novinu u našem zakonodavstvu a to je mera privremenog udaljenja učinioca iz stana. Ova mera uključuje u sebi lišavanje prava na državinu jednog građanina koji živi u stanu ili kući o čemu se mora posebno voditi računa prilikom njenog određivanja. Dakle, licem kojem je izrečena hitna mera privremenog udaljenja iz stana gubi faktičku vlast na tom stanu bez obzira koliko časova ili dana će ta mera trajati. Gubljenjem državine jednog lica na stanu otvara se prostor raznim zlo-

upotrebama imajući u vidu gore navedenu kompleksnost odnosa unutar jedne porodice.

Hitna mera, kao takva, pre svega dovodi do ograničenja stvarnog prava imaoča istog (bez obzira da li se radi o vlasništvu, državini, plodouživanju ili nekom drugom obliku ovog prava) pod uslovom da se izriče prema licu koji je nosilac tog stvarnog prava. Ova činjenica možda i ne bila od tolikog značaja ako bismo zanemarili činjenice koje smo u ranijem delu teksta opisali kao fenomen simulacije te statistiku, koja navodi na zaključak da opisani fenomen nije izuzetak, naprotiv poprima razmere učestalog postupanja bivših bračnih-vanbračnih partnera isključivo u cilju sticanja bolje procesne pozicije u postupcima za razvod braka, vršenje, izmenu ili lišavanje roditeljskog prava.

Takođe, ostaje nejasno gde će nalaziti lice prema kojem je izrečena mera privremenog udaljenja iz stana dok traje ta mera. Ukoliko to lice nije učinilo krivično delo, već je samo postojala opasnost da to učini, što i jest svrha ovog zakona, može biti zadržan u policijskoj stanici najviše osam sati pa se postavlja pitanje šta će nakon proteka tih osam sati biti sa licem kome je izrečena mera, gde će biti smešten, kako će se pratiti primena mere ako recimo mera traje 48 sati.

Dakle, imamo situaciju da je sa jedne strane licu kome je izrečena mera privremenog udaljenja iz stana povređeno pravo na državinu dok je sa druge strane to lice prinuđeno da bude na ulici tražeći neki privremeni smeštaj dok ta mera traje tako da se u praksi mora pronaći određeni mehanizam kako bi se ova situacija mogla rešiti u korist žrtve nasilja u porodici a i u korist lica kojem je izrečena mera.

Prestanak državine jedne od strana, učesnika u „pravnom ratu“ stavlja u povlašćeni procesni položaj drugu stranu u tom postupku, te je neophodno ovo zakonsko rešenje posmatrati iz te perspektive.

Analizirajući postupanje javnog tužioca u smislu preispitivanja naredbe policijskog službenika kojom se određuje hitna mera nemožemo a da ne primetimo da se potpuno odstupilo od načela neposrednosti, što i mnogo i ne čudi uzimajući u obzir tradicionalnu simbiozu u postupanju policije i tužilaštva koji se u savremenom krivičnom postupku zajednički nazivaju organ postupka.

Međutim ono što i te tako zabrinjava jeste odstupanje od načela neposrednosti prilikom postupanja suda u slučajevima kada se od strane Osnovnog javnog tužioca predlaže produženje hitne mere, koja može trajati i do 30 dana. O istom zahtevu odlučuje sud, i to sud koji je mesno nadležan po mestu prebivališta odnosno boravišta „žrtve“, roku od 24 sata, i to bez održavanja ročišta. Interesantno je kako u ovom zakonskom rešenju preovladava načelo hitnosti, u odnosu na načelo neposrednosti, obzirom da se u odlučivanju primenjuju odredbe Zakona o parničnom postupku. Dakle u situaciji kada nema mesta pritvaranju (izvodimo zaključak, u suprotnom ne bi bilo mesta donošenju odluke

o produženju hitne mere obzirom da je eventualni učinilac u pritvoru), razlozi hitnosti nalažu sudiji pojedincu da se neposredno ne upozna sa ličnošću mogućeg učinioца, i istovremeno čuje razloge istog o postojanju ili mogućeg nasilja u porodici.

Ovakvo rešenje nije u duhu pravnog sistema, u kome sud predstavlja osnovnu supstancu jednog pravnog poretku, već na mala vrata uvodi rešenja kojima se službenicima (pa bili oni i policijski) daju ovlašćenja suda.

Svakako, dobro rešenje u ovom zakonu je predviđeno formiranje Grupe za koordinaciju i saradnju koju čine predstavnici osnovnih javnih tužilaštava, policijskih uprava i centara za socijalni rad, pa ovakav multiresorni pristup treba da omogući zajedničko sagledavanje svakog konkretnog slučaja, prepoznavanje oblika i intenziteta nasilja, procenjivanje stepena ugroženosti žrtve i određivanje mera koje treba preduzeti u cilju najbolje zaštite žrtve. Naročito što sastanke grupe za kordinaciju inicira Osnovni javni tužilac, što svakako daje drugaći pristup i težinu, u radu ovog tela. Na ovaj način se može postići pravilno usmeravanje predmeta ka krivičnom, prekršajnom ili građanskom postupku.

Ovim tekstrom autor ovih redova nema namjeru, da istakne negativnu intenciju zakonodavca, naprotiv, ali ne može da se otrgne utisku da je zakon i izrađen i donet, pod uticajem vanstrukovnih snaga u društvu, gde pre svega mislim na sredstva javnog informisanja koji se u savremenoj terminologiji još nazivaju i mediji, a pod čijim uticajem takođe se ustanovljava novi termin „žrtva“ za koji autoru ovih redova nije jasno šta se želi postići istim, izuzev diskontinuiteta sa tradicionalnim terminima u kazneno-pravnoj terminologiji, našeg pravnog sistema, ali i civilni sektor, čija je stručnost vrlo često u apsolutnoj nesrazmeri sa uticajem koji imaju u kreiranju novih zakonskih rešenja.

Po mišljenju autora ovog teksta, za najteža krivična dela kao što su ubistva, a koja se dešavaju u porodici specijalna prevencija se ipak mora sprovoditi na tradicionalan način, povećanjem kazni, ili tako što bi se kod krivičnog dela teško ubistvo u članu 114. brisala odrednica u tački 10. brisala odrednica „nakon što ga je prethodno zlostavljao“, odnosno što bi svako lišavanje života člana porodice bilo inkrimisano, kao teško ubistvo, izuzev, naravno ako se radi o nehatu. •

**PREDSTAVITE SE
STRUČNO
I KVALITETNO
VAŠIM
POTENCIJALNIM
KLIJENTIMA**

REGISTRUJTE SE BESPLATNO!

www.nadjadvokata.com

KONSENZUS STRUČNE JAVNOSTI OKO IZMENA ZKP-A

Jugoslav Tintor
advokat iz Beograda

Zakonik o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) podvrgnut je različitim kritikama, od onih koje dove u pitanje ispravnost odluke o prelasku sa inkvizitorskog na adversikalni tip krivičnog postupka do onih kojima se ne kritikuje ovakva konceptualna promena, već konkretna zakonska rešenja za koja se pokazalo da predstavljaju probleme u praksi. Ovaj članak sadrži kritike ove druge vrste, usmerene ka poboljšanju postojećeg zakonskog teksta. Međutim, ne radi se o svim takvim kritikama, već o onim koje se ponavljaju na stručnim skupovima i koje je u različitim prilikama iznosilo više različitih pravnih stručnjaka: sudija, tužilaca, advokata i profesora krivičnog procesnog prava. Jednom rečju, radi se o konkretnim predlozima za izmenu ZKP-a oko kojih je stručna javnost saglasna da su potrebne, što bi trebalo da predstavlja jasan signal zakonodavcu da reaguje.

Član 5. pravi razliku između početka krivičnog postupka i početka krivičnog gonjenja, koje vezuje za proveru osnova sumnje od strane javnog tužioca ili policije, iako posledice započinjanja krivičnog gonjenja mogu biti vrlo ozbiljne. Primera radi, Zakon o radu propisuje da zaposleni može biti privremeno udaljen sa rada ako je protiv njega „započeto krivično gonjenje u skladu sa zakonom zbog krivičnog dela učinjenog na radu ili u vezi sa radom“. Zbog toga treba razmotriti da li je uopšte potrebno da ZKP definiše kada počinje „krivično gonjenje“

Član 7 propisuje da je krivični postupak pokrenut kada javni tužilac doneše naredbu o sprovođenju istrage. Ovo

rešenje je u suprotnosti sa čl. 32. Ustava koji propisuje da svako ima pravo da o osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka protiv njega, kao i o optužbama protiv njega - odluči sud. Nezavisno od Ustava koji za pokretanje krivičnog postupka zahteva osnovanu sumnju, ZKP propisuje da je dovoljan i osnov sumnje.

Član 11. stav 3. propisuje da se stranke i svedoci mogu odreći prava na prevođenje, što je u suprotnosti sa Direktivom 2010/64 Evropske unije o pravu na prevođenje, tako da bi ovu mogućnost trebalo ukinuti.

Član 15. stav 4. treba izmeniti tako da sud može dati nalog stranci da predloži dopunske dokaze ili izuzetno sam odrediti da se takvi dokazi izvedu, samo ako bi to koristili odbrani. Dakle, aktivno postupanje suda na glavnom pretresu je opravdano samo kada odbrana nije dovoljno delotvorna, u kom slučaju se očekuje intervencija suda u cilju ostvarenja prava na pravično suđenje, koje podrazumeva pravo okrivljenog na delotvornu odbranu.

Član 50. treba da predviđa da oštećeni ima pravo da bude obavešten o svakoj odluci suda o određivanju pritvora okrivljenom. Pored toga, u ovom članu bi mogla biti određena prava žrtve, i to njeno pravo da bude obaveštena o pravu na pravnu pomoć kao i o drugim pravima od značaja za položaj žrtve, imajući u vidu Direktivu EU 2012/29 o uspostavljanju minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnih dela.

Član 51. propisuje prigovor oštećenog koji ne predstavlja delotvoran mehanizam za zaštitu prava oštećenog. Znatno bolje rešenje bilo bi ponovno uvođenje mogućnosti preuzimanja krivičnog gonjenja od strane oštećenog u svakoj fazi postupka. Pored toga trebalo bi izričito propisati da je tužilac dužan da oštećenom dostavi rešenje o odbacivanju krivične prijave.

Član 69. treba da propisuje da osoba lišena slobode mora biti poučena o pravima odmah po lišenju slobode, a ne „nakon više pre prvog saslušanja“. Čl. 29. Ustava propisuje da se licu lišenom slobode odmah saopštava da ima pravo da ništa ne izjavljuje i pravo da ne bude saslušano bez prisustva branioca koga samo izabere. Ako Ustav propisuje da se pouka o pravima mora saopštiti odmah u momentu lišenja slobode, onda nije dozvoljeno zakonom propisati da se pouka saopštava uhapšenom u nekom kasnijem momentu.

Član 69 treba da izričito propiše da okriviljeni ima pravo da bude obavešten o dokazima koji su protiv njega prikupljeni. Čl.33.st.1.Ustava propisuje da okriviljeni ima pravo da u najkraćem roku bude obavešten o prirodi i razlozima optužbe, kao i o dokazima prikupljenim protiv njega. Ako Ustav propisuje da okriviljeni ima pravo da bude obavešten i o „prirodi i razlozima optužbe“ i o „dokazima koji su protiv njega prikupljeni“ onda nije dozvoljeno ZKP propisuje da ima pravo samo da bude obavešten o „prirodi i razlozima optužbe“, jer da bi se izjasnio o dokazima na kojima se zasnivaju osnovni sumnje okriviljeni mora znati o kojim dokazima je reč.

Član 74. treba izmeniti tako što bi obavezna odbrana bila predviđena i kada se istraga vodi protiv nepoznatog učinika, i to od donošenja naredbe o sprovođenju istrage do utvrđivanja „istovetnosti osumnjičenog“.

Član 76. treba izmeniti tako da branioca po službenoj dužnosti nikada ne postavlja javni tužilac, već sud.

Član 237. treba da propiše pravo žalbe protiv rešenja kojim je odbijen predlog za izdvajanje nezakonitih dokaza

Član 252. treba da propisuje da je sud dužan da odluči o imovinskopravnom zahtevu koji je oštećeni, odnosno žrtva, podnela zbog naknade štete.

Član 297. propisuje da se naredba o sprovođenju istrage dostavlja osumnjičenom i braniocu sa obaveštenjem o prvoj dokaznoj radnji kojoj oni mogu prisustvovati, a ako se istraga vodi protiv NN učinika, dostavlja se kad bude utvrđena njegova istovetnost, što javnom tužiocu omogućava da istragu vodi bez ikakvog učešća odbrane. Ovakvo zakonsko rešenje nije saglasno sa zahtevima koji za zakone proizilaze iz vladavine prava, posebno sa zahtevima pravne sigurnosti u vezi sa pravom na pravično suđenje. Okriviljeni koji ne zna da se protiv njega sprovodi istraga ne može

ostvariti pravo na saznanje o osnovama sumnje, pravo na razgledanje spisa, pravo na predlaganje sprovođenja dokaznih radnji. Odredbom ovakve sadržine krši se pravo okriviljenog na pristup суду i pravo na razuman rok. Zbog toga bi trebalo propisati da odluka kojom počinje krivični postupak mora biti dostavljena osumnjičenom u kratkom roku.

Čl.300.st.2. propisuje da se svedok ispituje bez pozivanja osumnjičenog i njegovog branioca - što treba ukinuti.

Čl.303. stav 3. propisuje obavezu osumnjičenog i njegovog branioca da odmah po prikupljanju dokaza u korist odbrane o tome obaveste javnog tužioca i da mu pre završetka istrage omoguće razmatranje spisa i razgledanje predmeta koji služe kao dokaz, čime se dovodi u pitanje prepostavka nevinosti. Imajući u vidu da okriviljeni nije dužan da dokazuje svoju nevinost, odbrani bi trebalo dozvoliti da slobodno odluči koje će dokaze suprotstaviti dokazima javnog tužilaštva, ali tek kada sagleda rezultate dokazivanja optužbe pred sudom na glavnom pretresu

Član 308. treba korigovati jer predviđa da javni tužilac u toku istrage može da odustane od krivičnog gonjenja i obustavi istragu ako delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, ili je krivično gonjenje zastarelo ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, iako je logično je da on to u ovim situacijama mora uraditi.

Član 337. stav 6. treba da propiše da je moguće podneti žalbu na rešenje kojim se odbija predlog za izdvajanje nezakonitih dokaza. Postoje predlozi i da se ispitivanje optužnice vrši u prisustvu stranaka, uz njihovo učešće.

Član 350. uređuje pripremno ročište na kojem se zahteva od stranaka da obrazlože sve dokaze koje nameravaju da izvedu na glavnom pretresu, što odbranu dovodi u poziciju da mora da pretpostavlja rezultate izvođenja dokaza koje je predložio javni tužilac i da u skladu s tim predloži dokaze u korist odbrane. Trebalo bi omogućiti odbrani da predloži sve dokaze tek kada pred sudom budu izvedeni svi dokazi koje je predložio javni tužilac.

Član 358. dopušta samo žalbu protiv rešenja kojim se predlog za izdvajanje nezakonitog dokaza usvaja, ne i protiv rešenja kojim se takav predlog odbija, što je nedostatak koji treba otkloniti.

Član 402. propisuje pravila za ispitivanje koja bi trebalo da budu detaljnija, posebno pravila koja se odnose na unakrsno ispitivanje i dodatna pitanja.

Uz to, problem je što nije izričito propisano pravo na prigovor zbog nedozvoljenog pitanja koje bi predstavljalo delotvorno sredstvo za sprečavanje nedozvoljenih pitanja.

Član 402. dozvoljava predsedniku veća i članovima veća da u bilo kom trenutku na glavnom pretresu postave pitanje, što u praksi obesmišljava strategiju unakrsnog ispitivanja čija je suština u redosledu pitanja koja jedna iz drugih proizilaze. Ovaj redosled sud ne treba da remeti svojim pojašnjenjima pitanja, već je dovoljno da ima pravo da odbije svako nedozvoljeno pitanje i pravo da nakon stranaka postavi pitanja u cilju razjašnjenja stvari.

Član 406. treba izmeniti tako da se nakon stava 3. dodaje novi stav 4, koji glasi: „Ako u slučajevima iz stava 1. tač. 1, 3 i 4 ovog člana osumnjičenom i njegovom braniocu nije dostavljen poziv da prisustvuju dokaznoj radnji o kojoj je sastavljen zapisnik, odnosno ako je u istrazi koja je vođena protiv NN učinioca sastavljen zapisnik o dokaznoj radnji, sudska odluka se ne može zasnovati isključivo ili u odlučujućoj meri na tom zapisniku”

Elementarno je načelo da okrivljeni mora imati delotvornu mogućnost osporiti dokaze protiv sebe. Ono zahteva da okrivljeni mora biti u mogućnosti da ispita verodostojnost izrečenih tvrdnji tako što se svedoci usmeno ispituju u njegovom prisustvu. U svim situacijama kada je svedok saslušan u istrazi bez pozivanja okrivljenog ili branioca nije moguće čitati njihove iskaze na glavnom pretresu jer okrivljenom nije bila pružena mogućnost da u krivičnom postupku ostvari svoje ustavno pravo iz čl. 32. Ustava, koje je pretežnije od zakonske mogućnosti da ovi iskazi budu formalno čitani.

Član 407. treba da predvidi da stranke i branilac mogu predlagati izdvajanje nezakonitih dokaza i uložiti žalbu na rešenje kojim se njihov predlog odbija. Osim toga, treba predvideti da će sud takve dokaze izdvojiti ne samo na predlog stranaka i branioca, već i po službenoj dužnosti.

Član 447. treba da predvidi da veće može odlučiti da se o njegovoj sednici obavesti lice is stava 2. ovog člana (optuženi ili njegov branilac, oštećeni kao tužilac, privatni tužilac ili njihov punomoćnik) čak i ako nije to zahtevalo, ako bi njegovo prisustvo bilo korisno za razjašnjenje stvari.

Član 451 treba da propiše veći obim ovlašćenja drugostepenog suda da preispita presudu po službenoj dužnosti

Član 470. treba korigovati tako da se pod uslovima propisanim u ZKP, može ponoviti ne samo krivični postupak koji je završen pravnosnažnom presudom, već i rešenjem koje odgovara presudi.

Član 481. treba izmeniti tako da u ponovljenom postupku bude moguće da se kao svedok sasluša saučesnik okrivljenog koji je već osuđen.

Osnovni problem ZKP-a je što ne propisuje delotvoran mehanizam sudske zaštite od arbitrenog krivičnog gonjenja. Od donošenja naredbe o sprovođenju istrage do njenog dostavljanja okrivljenom krivični postupak se može voditi u potpunoj tajnosti - neodređeno dugo, pri čemu u tom periodu ne postoje nikakva prava odbrane.

Pravo na odbranu čutanjem, pravo okrivljenog da sam sebe nije dužan inkriminisati kao i pravo da se okrivljeni brani na način i u trenutku za koji smatra da je za njega najpovoljniji predstavlja srž prava na pravično suđenje, tako da se obaveza odbrane da unapred predloži sve dokaze na pripremnom ročištu ne može opravdati potrebom za efikasnošću postupka.

Problem izdvajanja nezakonitih dokaza je samo deklaratивno rešen u čl. 16. ZKP, ali je izostala suštinska razrada „načela ploda otrovnog drveta“ kroz ostale odredbe zakonika, tako da bi trebalo predvideti delotvoran procesni mehanizam za blagovremeno izdvajanje nezakonitih dokaza pre glavnog pretresa.

Implementacija novih zakonskih rešenja podrazumeva ne samo reformu normi već i reformu pravnih shvatanja pojedinih principa i instituta. Nakon uvođenja tužilačke istrage i adversijalnog koncepta glavnog pretresa, u stručnoj javnosti se čuju zahtevi za uvođenjem načela materijalne istine na glavni pretres sa obrazloženjem da sada glavni pretres nije dovoljno efikasan. Uvođenje materijalne istine na glavni pretres bi suštinski poremetilo ravnotežu između efikasnosti i pravičnosti postupka - koja se uspostavlja u odnosu na krivični postupak kao celinu, a ne u odnosu na svaku njegovu fazu ponaosob. Tužilačka istraga je uvedena upravo radi efikasnosti postupka. Međutim, uvećana ovlašćenja tužilaca u istrazi podrazumevaju adversijalni koncept glavnog pretresa na kojem se odbrani pruža mogućnost da ospori dokaze optužbe kroz ravnopravnu i kontradiktornu raspravu. Samo na taj način je moguće postići ravnotežu između efikasnosti i pravičnosti, što je istovremeno i neophodna prepostavka za ostvarenje prava na pravično suđenje. •

PRIKAZ PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I OBRAZAC REAGOVANJA ŽRTVE SILOVANJA KROZ SINDROM "UKOČENOSTI OD STRAHA"

Ivana Stojiljković
Drugo osnovno javno tužilaštvo
Viši tužilački saradnik

Pozivajući se na stručne pravne publikacije iz nekoliko zemalja utvrđeno je da postoje dva obrasca reagovanja žrtve silovanja na svoje napadače: žestok fizički otpor i „ukočenost od straha“ (poznat i kao „sindrom traumatskog psihičkog infantilizma“). Ovaj drugi se objašnjava činjenicom da je svaki model ponašanja koji se bazira na iskustvu neadekvatan kada se žrtva suočava sa činjenicom da nikako ne može izbeći silovanje. Kao rezultat toga, žrtva često zauzima model pasivnog potčinjavanja, koji je karakterističan za ponašanje u detinjstvu ili pokušava psihički da se distancira od događaja, kao da se to ne događa njoj.

Koncept zaleđenost od straha bio je predmet raspravljanja u presudi Evropskog suda 39272/98 od dana 04.12.2003. godine u predmetu M.C. protiv Bugarske. Analiziranim odlukom Evropskog suda za ljudska prava utvrđeno je da se žrtve silovanja moraju posmatrati kroz nepostojanje iskrene i slobodno izražene saglasnosti ili dobrovoljnog učešća kada okrivljeni primenjuje silu, preti silom ili iskorističava žrtvu koja nije sposobna da se odupre. Jasna demonstracija da napred pobrojane radnje izvršenja negiraju pravu saglasnost nalazi se u onim jurisdikcijama u kojima je nepostojanje saglasnosti element silovanja i u tim pravnim sistemima je eksplicitno definisano da saglasnost ne postoji kada su prisutne činjenice kao što je primena sile, nesvest ili nesposobnost žrtve da se opire. Svaka od ovih pobrojanih činjenica mora obuhvatiti ono ponašanje žrtve koje negira saglasnost.

Podnositelj predstavke je bugarska državljanka rođena 1980. godine. Ona je tvrdila da su je silovala dva muškarca P. i A. 31.

jula i 1. avgusta 1995. godine, kada je imala 14 godina i 10 meseci. Istragom koja je usledila zaključeno je da nema dovoljno dokaza koji bi potvrdili da je podnositelj predstavke bila primorana na seksualni odnos. Sudsko veće je posebno želeo da objasni da postoje „činjenice [pored sile] koje će izazvati čin seksualne penetracije na koji žrtva nije pristala ili u kojem ne učestvuje *dobrovoljno*“.

Međutim, usko fokusiranje na silu ili pretnju silom može omogućiti da počinioци izbegnu odgovornost za seksualnu aktivnost na koju druga strana nije dala pristanak, koristeći okolnosti prinude bez primene same fizičke sile.

Navedena presuda bi trebala značajno da utiče na praksu sudova zemalja potpisnika Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U krivičnom zakonu Evropskih zemalja nije jasno preciziran odnos između sile i pristanka. Primena sile ili pretnja primenom sile daju jasan dokaz o nepostojanju pristanka, ali sila nije *per se* silovanje.

Kada se analizira član 178. Krivičnog zakonika koji glasi:

„Ko prinudi drugog na obljubu ili sa njom izjednačen čin upotrebom sile ili pretnjom da će neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica, kazniće se zatvorom od pet do dvanaest godina. Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno pretnjom da će se za to ili njemu blisko lice otkriti nešto što bi škodilo njegovoj časti ili ugledu ili pretnjom drugim teškim zlom, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina. Ako je

usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda lica prema kojem je delo izvršeno ili ako je delo izvršeno od strane više lica ili na naročito svirep ili naročito ponižavajući način ili prema maloletniku ili je delo imalo za posledicu trudnoću, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina. Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila smrt lica prema kojem je delo izvršeno ili je delo učinjeno prema detetu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina”

dolazi se do zaključka da navedena odredba ne ispunjava načelo na kom se zasniva pomenuta presuda Evropskog suda za ljudska prava, a to je da je kod krivičnog dela silovanje na tužilaštvo da dokaže nedostatak pristanka žrtve na preduzetu radnju, a ne postojanje sile i pretnja primenom sile kod okrivljenog. Nedostatak pristanka je pitanje činjeničnog stanja koje se mora utvrđivati u svakom pojedinom slučaju.

U paragrafu 65. Sud ističe da je

„Odlukom od 24. juna 1997. godine istaknuto:

Ono što je od presudnog značaja u ovom predmetu jeste činjenica da nije ustanovljeno, van svake osnovane sumnje, da je primenjena fizička ili psihička sila protiv podnosioca predstavke, odnosno da se seksualni odnos desio protiv njenе volje i upros njenom opiranju. Ne postoje tragovi fizičke prisile kao što su ozlede, pocepana odeća, itd.

Istina je da je neuobičajeno da maloletna devojčica i devica ima dva puta seksualni odnos u kratkom vremenskom periodu sa dva različita muškarca, ali sama ta činjenica, u odsustvu drugih dokaza i imajući u vidu da nije bilo moguće prikupiti druge dokaze - nije dovoljna da se ustanovi da se desilo krivično delo.”

Dalje, Sud je uzeo u obzir relevantno domaće pravo i praksu, pa je tako redom u sledećim paragrafima utvrdio:

Prema članu 151, stav 1. Krivičnog zakona Republike Bugarske, seksualni odnos sa licem mlađim od 14 godina smatra se krivičnim delom (silovanje maloletnice). U ovim slučajevima pristanak ne predstavlja osnovu za valjanu odbranu.

Na isti način, pristanak žrtve koja je starija od 14 godina nije relevantan ako ona ne „shvata suštinu značenja događaja” (član 151, stav 2, Zakona). Ova odredba se primenjivala u slučajevima kada žrtva nije shvatala značenje događaja usled mentalnog poremećaja (videti presudu br. 568 od 18. avgusta 1973. godine, predmet br. 540/73, Vrhovni sud-I).

Član 152 stav 1 Krivičnog zakona definiše silovanje kao:

„seksualni odnos sa ženom

- (1) *koja nije u stanju da se brani, u slučaju kada nije dala pristanak,*
- (2) *koja je bila primorana primenom sile ili pretnje,*
- (3) *koju je počinilac doveo u bespomoćno stanje.”*

Mada je nepostojanje pristanka eksplisitno pomenuto samo u prvoj tački Vrhovni sud je smatrao da je ovaj element inherentan odredbi u celini.

Usled ovoga, optuženo lice se može proglašiti krivim samo ukoliko je utvrđeno da je imalo seksualni odnos sa ženom pod okolnostima koje su obuhvaćene jednom od ove tri tačke.

Sudovi su tvrdili da je žrtva bespomoćna („nesposobna da se sama brani” ili „dovedena u stanje bespomoćnosti”) samo u situacijama kada nije sposobna da se fizički opire usled invaliditeta, starosti ili bolesti.

Kako se podnosioc Predstavke žalila na kršenje članova 3, 8 i 13 Konvencije jer joj Bugarsko zakonodavstvo i praksa nisu obezbedili efikasnu zaštitu od silovanja i seksualnog zlostavljanja, s obzirom da su krivični postupci pokretani samo u slučajevima kada su žrtve pružale otpor i da organi nisu efikasno istražili događaje od 31. jula i 1. avgusta 1995. godine. Sa njenog stanovišta ovo je dovelo do kršenja pozitivnih obaveza Države da štiti fizički integritet pojedinca i njegov privatni život, kao i da obezbedi efikasne pravne lekove u tom smislu.

Ako uzmemo u obzir relevantne odredbe Konvencije koje glase:

Član 3.

„Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

Član 8. stav 1.

„Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog... života...”

Član 13

„Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni ovom Konvencijom ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu”

te navode podnosioca predstavke koja je smatra da domaće pravo i praksu u slučajevima silovanja treba da utvrde postojanje ili nepostojanje pristanka na seksualni odnos a na osnovu svih relevantnih činjenica. Sa njenog stanovišta, pravni okvir i praksa po kojima se traži dokaz o fizičkom otporu žrtve nisu adekvatni, pa tako određene radnje silovanja ostaju nekažnjene.

Razmatrajući stav podnosioca predstavke, sud je stao na stanovište da je „*Osnovni princip koji je zaista zajednički za [analizirane] pravne sisteme jeste da treba da se kažnjavaju ozbiljna kršenja seksualne autonomije*”.

Seksualna autonomija se krši uvek kada je lice predmet radnje koju nije slobodno prihvatio ili na drugi način nije dobrovoljni učesnik u istoj. Iz navedenog proizilazi da nepostojanje iskrene i slobodno izražene saglasnosti ili dobrovoljnog učešća može se u praksi dokazati primenom sile, pretnje silom ili iskorišćavanje osobe koja nije sposobna da se odupre, ali da

ona nije presudna za utvrđivanje da li saglasnost postoji ili je ona uskraćena.

Saglasno navedenom:

„...prinuda, primena sile ili pretnja silom [ne smeju] da se usko tumače... posebno prinuda mora obuhvatiti najveći deo ponašanja koja negiraju saglasnost...“

U svetu gornjih razmatranja, Sudsko veće smatra da actus reus krivičnog dela silovanja u međunarodnom pravu čini... seksualna penetracija...u slučaju kada se dešava bez saglasnosti žrtve. Saglasnost, za ovu svrhu, mora da bude dobrovoljna saglasnost koja je data slobodnom voljom žrtve, a procenjuje se u kontekstu postojećih okolnosti. Mens rea je namera da se izvrši seksualna penetracija i znanje da se ona dešava bez saglasnosti žrtve.“

Ako sagledamo navedenu presudu, nameće se zaključak da je Sud, bez zalaženja u krivicu lica P. i A, smatrao da istraga sprovedena u slučaju podnosioca predstavke, a posebno pristup koji su zauzeli istražni organi i tužioci u datom slučaju, nije ispunila zahteve koji se nalaze u pozitivnim obavezama Države - posmatrano u svetu relevantnih savremenih standarda u uporednom i međunarodnom pravu - da ustanove i efikasno primene sistem krivičnog kažnjavanja svih vrsta silovanja i seksualnog zlostavljanja. Zbog toga Sud smatra da je u ovom predmetu došlo do kršenja pozitivne obaveze Države kako na osnovu člana 3 tako i na osnovu člana 8. Konvencije.

Ako predmetnu presudu dovedemo u vezu sa rešenjem iz domaćeg prava i napred citiranu odredbu člana 178. Krivičnog zakonika, ne obrazlažući pojam „obljube i neki drugi sa obljudom izjednačen čin“, jer isto ne predstavlja temu ovog rada, utvrđujemo da mogućnost ispitivanja da li je žrtva dala pristanak ili na drugi način svojim izričitim ili konkudentnim radnjama pristanak uskratila nije zakonski eksplicitno predviđeno kao obaveza koju organ postupka mora utvrđivati u konkretnom slučaju u domaćem pravu, iako je to neophodno utvrditi u skladu sa Konvencijom.

Naime sudska praksa i teorija su postavile određene kriterijume za utvrđivanje koji oblik i intenzitet prinude treba da postoji da bi se radilo o krivičnom delu silovanja. U pogledu sile se obično traži da je ona takva da je podobna da slomi otpor žrtve. Sa druge strane, kada se govori o pretnji, potrebna je kvalifikovana pretnja da će se neposredno napasti na život ili telo žrtve ili njoj bliskog lica. I kod upotrebe sile i kvalifikovane pretnje potrebno je razgraničiti u vezi sa otporom koji pruža žrtva. U teoriji i delu sudske prakse preovlađuje stav da samo ona sila kojom je savladan ozbiljan, čvrst i stalан otpor žrtve može biti element krivičnog dela silovanja. Iz toga proizilazi da nepostojanjem otpora određenog intenziteta se dolazi do zaključka o nepostojanju sile. Smatram da treba zauzeti sta-

noviše koje zauzima deo sudske prakse, a to je da otpor treba shvatiti u relativnom smislu i da odsustvo fizičkog otpora ili otpora određenog intenziteta ne isključuje uvek postojanje krivičnog dela silovanja i da se pitanje otpora treba ceniti u odnosu na različite situacije, a postojanje eventualnih razloga zbog kojih žrtva nije pružala nikakav otpor ili je pružala otpor koji je slabijeg intenziteta treba ceniti od slučaja do slučaja.

Ako se vratimo na Presudu Evropskog suda za ljudska prava uviđa se da je sud podnosioca predstavke, stao na stanovište da je nepostojanje pristanka jedan od suštinskih elemenata silovanja prema bugarskom pravu. Dokaz o nepostojanju pristanka proistiće iz dokaza koji pokazuju da je žrtva bila u bespomoćnom stanju ili da ju je počinilac stavio u takav položaj, ili iz dokaza o fizičkom ili psihičkom nasilju od strane počinjoca. Država je podnела primere nekoliko relevantnih presuda Vrhovnog suda. Nije osporavala pouzdanost analiza bugarske sudske prakse koju je dao podnositelj predstavke, a koje se temelji na činjenici da se žrtve često nisu fizički odupirale silovanju usled nemogućnosti da prevaziđu svoju ukočenost od straha ili usled toga što su pokušavale da se zaštite od rastućeg nivoa sile koja se primenjivala nad njima.

U većini evropskih zemalja na koje utiče kontinentalna pravna tradicija, definicija silovanja sadrži reference na primenu nasilja ili na pretnju nasiljem od strane počinjoca. Ipak, značajno je da se u sudske prakse i pravnoj teoriji nedostatak pristanka, a ne primena sile, smatraju konstitutivnim elementom bića krivičnog dela silovanja.

Imajući u vidu prethodno navedeno, reforme zakonodavstva po pitanju krivičnog dela silovanja, trebale bi da idu u smeru jasnog predočavanja da za dokazivanje nedostatka pristanka nije neophodno ustanoviti da je optuženi savladao fizički otpor žrtve, već da je u svakom konkretnom slučaju na tužilaštvo, kao organu postupka, zadat da utvrdi postojanje elemenata bića krivičnog dela tako što će utvrditi da li je prema datim okolnostima žrtva pružala otpor koji je prema okolnostima slučaja mogla da pruži u svakom slučaju, te da se sa polja dokazivanja koje se odnosi na nedostatke dokaza o pružanju otpora, prebac na polje nepostojanja saglasnosti žrtve, jer primena sile ili pretnja primenom sile daju jasan dokaz o nepostojanju pristanka, ali sila nije *per se* silovanje. Ponašanje žrtve i nivo otpora koji pruža posmatrano u kontekstu uzrasta i konkretnе situacije je dovoljno da se utvrdi činjenica da li pristanak postoji, odnosno da li je pristanak izostao. Krivična zakonodavstva bi, uzimajući u obzir nacionalna rešenja, kao i međunarodnu praksu trebala da se izmeste sa tradicionalnog pristupa na pristup pravičnosti, te da kao takva krivično delo silovanje tretiraju kao radnje izvršenja protiv autonomije žene, čiji je osnovni supstrat nedostatak pristanka od strane žrtve.

SUBJEKTIVNO OBELEŽJE BIĆA KRIVIČNOG DELA U PRAKSI TUŽILAŠTAVA I SUDOVA U REPUBLICI SRBIJI

Jovana Sretković

Advokatski pripravnik iz Beograda

Milan Vuković

Advokat iz Beograda

Radom na krivičnim predmetima uočili smo, prema našem mišljenju, praksu tužilaštava i sudova koja je u suprotnosti sa KZ i ZKP.

U dispozitivu optužnih akata, kada se opisuje delo iz kojeg proizilaze zakonska obeležja krivičnog dela, i u dispozitivu presuda, kada se naznačuju činjenice i okolnosti koje čine obeležje krivičnog dela, najpre se navodi subjektivno obeležje bića krivičnog dela. Smatramo da takva praksa nije u skladu sa čl. 14 KZ RS, čl. 332 st. 1 t. 1 ZKP i čl. 424. st. 1. t. 1 ZKP u formalnom smislu, a u materijalnom smislu to proizilazi iz pravno logičkog razloga.

I

O formalnim razlozima

Kako iz definicije krivičnog dela proizilazi da je to ono delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skriviljeno, stoga je radnja osnovni pojam krivičnog dela. Upravo je redosled iz čl. 14 KZ bitan da bi se moglo utvrditi da li je neko delo krivično delo. **Ne postojanjem prethodnog elementa definicije formalnog pojma krivičnog dela isključuje se utvrđivanje sledećih elemenata.** Tako, ukoliko od strane okrivljenog nije preduzeta radnja, tada se ne utvrđuje predviđenost u zakonu, protivpravnost ili krivica.

Stoga je najvažnije utvrditi da li postoji radnja. Nepostojanje radnje ne zahteva utvrđivanje postojanja ostalih elemenata, sem teorijskog razmatranja i ništa više.

Pored takvog stanja u formalnom smislu, a što proizilazi iz definicije formalnog pojma krivičnog dela i citiranih članova ZKP, neophodno je da se u dispozitivu optužnog akta najpre **opиše** radnja kao element objektivnog obeležja bića krivičnog dela, zatim da se utvrdi koje krivično delo je takvom radnjom učinjeno (predviđenost u KZ), zatim protivpravnost i da se nakon toga opiše krivica (čl. 332. st. 1. tačka 2. ZKP). Isto tako, to je neophodno tim redosledom navesti i u dispozitivu presude kada se od strane suda vrši naznačenje činjenica i okolnosti koje čine obeležje krivičnog dela (čl. 424 st. 1 t. 1 ZKP).

Krivičnim zakonikom RS propisano je u članu 22: „(1) Krivica postoji ako je učinilac u vreme kada je učinio krivično delo bio uračunljiv i postupao sa umišljajem, a bio je svestan ili je bio dužan i mogao biti svestan da je njegovo delo zabranjeno. (2) Krivično delo je učinjeno sa krivicom i ako je učinilac postupao iz nehata, ukoliko zakon to izričito predviđa.“

„Analizirajući optužne akte tužilaštava i presude sudova dolazimo do zaključka da se subjektivni odnos okrivljenog prepostavlja i podrazumeva uz samo interpretaciju zakonskog teksta „da je okrivljeni bio uračunljiv, svestan svog dela i htio njegovo izvršenje“ i time se u potpunosti

iscrpljuje razmatranje pitanja krivice okrivljenog u odnosu na konkretno krivično delo.

Praksa tužilaštava i sudova je da se u dispozitivu optužnog akta i presude najpre vrši opis, odnosno utvrđuje subjektivni odnos učinioca prema delu. Kao primer takvih optužnih akata i presuda navodimo: Kt 1590/07, Okružno javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 938/10, Više javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 787/08, Prvo opštinsko javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 383/15, Više javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 1342/16, Osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 1327/16, Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 227/16, Drugo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, Kt 239/16, Osnovno javno tužilaštvo u Sremskoj Mitrovici, odeljenje u Šidu, Kt 9453/10, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, K 442/16, Drugi osnovni sud u Beogradu, K 914/16, Drugi osnovni sud u Beogradu, K 387/16, Drugi osnovni sud u Beogradu, K 788/16, Drugi osnovni sud u Beogradu, K 1758/16, Prvi osnovni sud u Beogradu.

Iz ovakve prakse tužilaštava i sudova da opis psihičkog odnosa učinioca prema delu vrše na prvom mestu u dispozitivima, **može se pogrešno zaključiti da tužilaštva i sudovi najveći značaj poklanjaju subjektivnom obeležju bića krivičnog dela**. Ali to je potpuno u kontradiktornosti sa opštepoznatom činjenicom da se u obrazloženjima optužnih akata (u nekim se čak i izostavlja: Kt 1590/07, Okružno javno tužilaštvo u Beogradu; Kt 938/10, Više javno tužilaštvo u Beogradu) i presuda daleko najmanji značaj daje ovom elementu bića krivičnog dela.

Budući da se pitanje krivice izostavlja iz obrazloženja optužnih akata ili se samo interpretira zakonski opis, a da se u presudama pitanju krivice poklanja nesrazmerno mali značaj, stoga se može zaključiti da se krivica pretpostavlja, odnosno podrazumeva i da se ne moraju dovesti u logičku vezu elementi objektivnog obeležja bića krivičnog dela sa subjektivnim obeležjem. Iz toga se može izvesti zaključak o ponovnom uspostavljanju objektivne odgovornosti.

Poseban problem je i pogrešna interpretacija zakonskog teksta (Kt 938/10, Više javno tužilaštvo u Beogradu) kada se navodi „žečeći izvršenje krivičnog dela”, umesto „hteo izvršenje dela”. Slično tome Osnovno tužilaštvo u Sremskoj Mitrovici, odeljenje u Šidu, u predmetu Kt 239/16, u činjeničnom opisu navodi da je delo učinjeno „uz saglasnost i uz znanje okrivljenog”, pa se iz toga izvodi zaključak da je delo učinjeno sa direktnim umišljajem.

Dokaz da se krivica pretpostavlja su i presude Vrhovnog kasacionog suda Kzz 1117/14 i 77/14. U presudi Kzz 1117/14 Vrhovni kasacioni sud ne smatra da je izvršena povreda čl. 14 st. 1 i čl. 22 st. 1 KZ RS, ako u dispozitivu optužnog predloga nije navedeno da je osuđeni postupao sa umišljajem, dalje, sud izvodi zaključak da **namera** u sebi sadrži umišljaj. Ako bi bio prihvaćen takav stav Vrhovnog kasacionog suda

tada još uvek ne znamo da li je delo učinjeno sa direktnim ili eventualnim umišljajem.

U presudi se mora utvrditi vrsta umišljaja, a ne nagađati šta bi moglo proizilaziti iz nekog termina.

Isto tako i u presudi Kzz 77/14 Vrhovni kasacioni sud samo prihvata stav prvostepenog i drugostepenog suda u pogledu umišljaja, a ne daje detaljnije obrazloženje zašto je ocena suda da je Zahtev za zaštitu zakonitosti neosnovan.

Ovakvim odlukama Vrhovnog kasacionog suda ne usmerava se sudska praksa da se otklone povrede zakona.

Dobar primer razmatranja pitanja krivice nalazi se u odlukama Apelacionog suda u Beogradu Kž 116/17 i Kž 6601/10.

U rešenju Kž 116/17 Apelacioni sud upućuje prvostepeni sud da poređ utvrđenog svesnog nehata razmotri i eventualno postojanje eventualnog umišljaja na strani okrivljenih. Sud dalje navodi da prvostepeni sud o mogućem postojanju ovog oblika krivice nije dao nikakve razloge.

Presudom Kž 6601/10 Apelacioni sud navodi: „S obzirom na to, pravilan je zaključak prvostepenog suda vezan za osnovanost optužbe u odnosu na okrivljenog BB. Tokom dokaznog postupka nisu izvedeni odgovarajući dokazi da je okrivljeni BB mogao da zna kakva je sadržina pomenute torbe i zašta je ona namenjena. Sama činjenica da je doveo u kontakt svedoka SS i okrivljenog AA, ne može biti dovoljan dokaz da je izvršio krivično delo za koje se tereti. Za postojanje krivičnog dela koje se istom stavlja na teret, potrebno je da postoji jasna namera u kom cilju se navodno pomaganje čini - davanje i primanje mita. U konkretnom slučaju je evidentno da okrivljeni predmetne radnje nije preduzeo u toj nameri“. Apelacioni sud dalje analizirajući subjektivni odnos učinioca navodi: „Prvostepeni sud je pravilno utvrdio da nijedan navod iz optužnog akta nije dokazan van svake razumne sumnje i u tom smislu je u potpunosti pravilno primenio odredbe čl. 18 ZKP. Takođe, nije dokazano da je okrivljeni AA od bilo kog lica zahtevao ili očekivao poklon da bi preduzeo navodnu službenu radnju, a potpuno je nesporno da nije lično preuzeo ili primio bilo kakav poklon ili novac. Dalje, kada je u pitanju okrivljeni BB, nije sporno da je on posredovao da dođe do susreta između svedoka SS i okrivljenog AA, ali to ne znači po automatizmu da je to učinio da bi pomogao u primanju mita, s obzirom da tokom dokaznog postupka nije na nesumnjiv način utvrđeno da je isti imao svest ili umišljaj da postupa kao pomagač okrivljenom AA u navodnom primanju mita. Stoga je ovaj sud zaključio da je prvostepeni sud ispravno i potpuno utvrdio činjenično stanje u ovom slučaju i na osnovu toga doneo zakonitu i pravilnu odluku, kada je okrivljene oslobođio od optužbe usled nedostatka dokaza.“

Ove presude Apelacionog suda su izuzetno važne jer daju značaj subjektivnom obeležju bića krivičnog dela i otklanjaju sumnju u postojanje objektivne odgovornosti.

Tužilaštva i sudovi treba da pored utvrđivanja činjenica iz kojih se izvode zaključci o postojanju elemenata objektivnog obeležja bića krivičnog dela, utvrđuju i činjenice i okolnosti iz kojih se može izvesti zaključak o subjektivnom odnosu učinioca prema krivičnom delu.

II

O pravno logičkom razlogu

Pravno logički razlog nalaže da se najpre utvrde činjenice iz kojih proizilaze elementi objektivnog obeležja bića krivičnog dela, a nakon toga da se na osnovu tako utvrđenih ili u optužnom aktu opisanih činjenica izvede logički zaključak o psihičkom odnosu učinioca prema delu. Dobra praksa sudova jeste da se u obrazloženju presuda pitanje krivice obrazlaže nakon što se obrazloži koje su činjenice utvrđene.

Do ovakvog zaključka dolazi se i analizom uzroka, odnosno uzročnosti, u krivičnom pravu. Profesor Toma Živanović je

u radu „Pojam uzročnosti u krivičnom pravu“ napisao da **vinost prepostavlja uzročnost i pridružuje joj se kao nešto novo.** U istom tekstu se navodi da je pitanje uzročnosti potpuno nezavisno od pitanja vinosti, dok obratno nije tačno, jer nema vinosti bez uzročnosti. U suprotnom svest učinioca i volja koji nisu materijalizovani, a koji su samo „fenomen misli“, ne podležu krivičnom postupku, a time i sankciji.

Intelektualna i voljna komponenta učinioca dela ne egzistira samostalno i odvojeno bez radnje izvršenja. Ista se može utvrditi samo ako je delo učinjeno i jedino na osnovu dela se može zaključiti kakva je bila intelektualna i voljna komponenta okriviljenog, izuzev ako okriviljeni sam to ne iznese, a treća mogućnost ne postoji.

Iz svega navedenog zaključujemo da formalni i logičko pravni razlozi zahtevaju da se u optužnim aktima najpre izvrši opis radnje, predviđenost u zakonu, protivpravnost i na osnovu toga i tek nakon toga izvrši opis psihičkog odnosa učinioca prema delu, a isti redosled treba u praksi sudova postojati prilikom naznačenja činjenica i okolnosti koje čine obeležje krivičnog dela.

Pravni
komplet

PRAKTIČNI ASPEKTI KRIVIČNOG DELA NAVOĐENJE NA OVERAVANJE NEISTINITOG SADRŽAJA IZ ČL. 358. KRIVIČNOG ZAKONIKA

Mirjana Ješić

Drugo osnovno javno tužilaštvo

Tužilački saradnik

Pravni saobraćaj nesporno ima veliki društveni značaj, te je njegova zaštita između ostalog i predmet krivičnog zakonodavstva. Pravni saobraćaj se zasniva na upotrebi isprava kojima se zasniva, menja ili prestaje neki pravni odnos. One su dokaz postojanja pravno relevantnih činjenica. „Postoji kako društveni tako i individualni interes da se u pravnom saobraćaju koriste verodostojne isprave jer od toga zavisi sigurnost i pouzdanost pravnog saobraćaja.”¹⁾ Kako je veliki značaj funkcionisanja različitih segmenata društvenog sistema, to je i krivično-pravna intervencija neophodna u situacijama koje najviše ugrožavaju taj sistem. Zaštitni objekt cele jedne glave Krivičnog zakonika jeste upravo pravni saobraćaj, gde se pored krivičnog dela Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja iz čl. 358. KZ, nalaze dela Falsifikovanja isprave iz čl. 355. KZ, Posebni slučajevi falsifikovanja isprave iz čl. 356. KZ, Falsifikovanja službene isprave iz čl. 357. KZ.

Pravni saobraćaj se najviše ugrožava upotrebom falsifikovanih isprava ili njihovim pravljenjem, budući da je i takva radnja usmerena na upotrebu isprave. Deo pravnog saobraćaja koji je najpodložniji manipulacijama raznih vrsta jeste upravo sredstvo koje se u takvom saobraćaju koristi, a to su najpre isprave.

Svako od krivičnih dela iz trideset druge glave Krivičnog zakonika pored istog zaštitnog objekta, ima još jednu zajedničku osobinu koja jasno proizilazi iz smisla odredbi i svrhe inkorporacije ovih odredbi u Krivični zakonik. Radi se o inkriminisanju korišćenja isprava (u najširem smislu reči) neistinite sadržine, na način koji bi učinio dela omogućio da stekne, izmeni ili da ugasi neki pravni odnos.

Sadržina takvog dokumenta je zapravo činjenica koja ima pravnu težinu i obično predstavlja suštinu neke isprave, bilo to javna, službena ili druga isprava. Krivično delo Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja jeste delo u čijem tumačenju i primeni u praksi mora postojati veliko oslanjanje na srodna dela, a posebno treba imati u vidu kakvu je zakonodavac koristio terminologiju pri njihovom normiranju, kako je propisao radnju izvršenja dela, koja su sredstva, a kakve posledice dela. Primera radi, kod navođenja na overavanje neistinite sadržine, zakonodavac propisuje alternativno predmet neistinite sadržine koji je overen od strane ovlašćenog organa i to može biti isprava, knjiga ili zapisnik. Pojam javne knjige treba tumačiti imajući u vidu shvatanja vezana za čl. 112. st. 26. KZ, ali i teži oblik krivičnog dela Falsifikovanje isprave iz čl. 355. KZ. Pismena izjava sadržana u ispravi mora da bude relevan-

¹⁾ Nataša Delić, Krivična dela protiv pravnog saobraćaja u Krivičnom zakoniku Srbije, Godišnjak Pravnog fakulteta, 1/2013, str. 2.

tna, tj. da se odnosi na neku okolnost koja je od značaja za pravne odnose, koja je podobna da sama ili povezana sa drugim činjenicama utiče na nastanak, promenu ili prestanak nekog pravnog odnosa. Iste takve okolnosti moraju biti sadržane i u javnom zapisniku koji je u stvari zabeleška koju je sačinio nadležni organ usled čega takav zapisnik ima dokaznu snagu.

Dalje, navođenje na overavanje neistinitog sadržaja postoji kada je službeno lice nadležnog organa dovedeno u zabludu da „u javnoj ispravi, zapisniku ili knjizi overi štogod neistinito što može da služi kao dokaz u pravnom saobraćaju”.²⁾ Bitno je razlikovati tzv. intelektualno falsifikovanje koje u pravnoj teoriji služi kao drugo ime za deo situacija koje ispunjavaju elemente krivičnog dela falsifikovanja isprava. U tom slučaju, isprava je po poreklu prava, ali neistinita po sadržini. Ovlašćeni izdavalac ju je sačinio ali nije uneo sve relevantne podatke, te ona ne odgovara činjeničnom, istinitom stanju. Situacije koje su inkriminisane krivičnim delom Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja iz čl. 358. KZ su prevashodno one kada službeno lice koje overava (dakle, ne izdaje) akte bude navedeno da to učini sa aktom neistinite sadržine, te time faktički „oživi” ispravu čija sadržina nije istinita. I u ovom slučaju isprava može biti prava po poreklu. Pojašnjenja radi, u ovom drugom slučaju, postoji od strane ovlašćenog lica nadležnog organa overa, a da taj organ nije izdavalac iste. Overa je akt nadležnog organa neophodan da do neke promene u pravnom životu dođe. Do promene u pravom životu dolazi u raznim postupcima vezanim za različite pravne odnose, a u svima njima može se kao dokaz neke činjenice koristiti overen akt. Ali, za ovo delo je neophodan uslov da prilikom overe, organ bude naveden da izvrši overu koju inače ne bi izvršio da je posedovao adekvatne informacije. Radnja obmane je ključna ali istovremeno upućuje na logičan preduslov da se radi o takvom nadležnom organu koji vršeći poslove overe može biti obmanut. Dakle, takav organ je dužan i da vrši određenu proveru priložene dokumentacije, a pre svega njene sadržine. To automatski isključuje situacije kada se organ overe i ne upušta u utvrđivanje ili proveru istinitosti sadržine izjave, već samo overava činjenicu da je izjavu određene sadržine dalo određeno lice (tzv. overa potpisa). Dakle tada se overava činjenica da je građanin koji vrši overu izjave upravo lice koje je u samoj izjavi navedeno kao davalac izjave. Ukoliko je identitet tog lica tačno utvrđen, posao organa overe u tom slučaju je završen, a takva izjava i dalje ostaje privatna. To ne dira u činjenicu da se takve, overene izjave koriste u raznim postupcima, najčešće upravnim i da i one proizvode promene pravnih odnosa. Ipak, takve zloupotrebe ne mogu

biti vezane za ovo krivično delo, već im zakonodavac poklanja posebnu pažnju.

Samo krivično delo iz člana 358. KZ ima dva oblika. Radnja krivičnog dela opisanog prvim stavom je navođenje nadležnog organa dovođenjem u zabludu da overi nešto neistinito u javnoj ispravi, zapisniku ili knjizi. To znači da je kod ovlašćenog lica na bilo koji podoban način stvorena pogrešna predstava o činjenicama koje su od značaja za donošenje odluke za overu. Dovođenje u zabludu je element koji je *conditio sine qua non* za postojanje dela, odnosi se na podstrekavanje tj. stvaranje ili uticaj na odluku o overavanju isprave koju ovlašćeno lice nadležnog organa treba da doneše. Potrebno je da je odluka doneta i realizovana kroz overu. Načini dovođenja u zabludu su različiti - lažno prikazivanje činjeničnog stanja, prikazivanje postojećih činjenica drugačijim nego što stvarno jesu, negiranjem da neke činjenice postoje i sl. Obično se to čini putem izjava, dakle aktivnim radnjama. U teoriji i praksi su zastupljena različita mišljenja o tome da li je dovođenje u zabludu moguće učiniti i pasivnom radnjom. Mišljenja smo da jeste, budući da je sasvim realno da lice koje overava ispravu bude dovedeno u zabludu iz razloga poput prečutkivanja bitne činjenice od strane lica koje ispravu želi da overi. Odvojeno je pitanje da li zakonodavac prevideo situaciju koja je česta ili je upotreba izraza „dovođenjem u zabludu” omaška u normativnoj tehnici, imajući u vidu da nas ta formulacija primenom jezičkog tumačenja usmerava na aktivnu radnju okrivljenog i to radnju koja otpočinje samim pokretanjem postupka overe. Da li to implicira da održavanje već postojeće zablude kod nadležnog organa ne predstavlja radnju ovog krivičnog dela?! Rešenja u praksi su pokazala suprotno.³⁾

Što se tiče drugog elementa bića krivičnog dela, same posledice koja je iscrpljena u samom aktu overavanja, potrebno je naglasiti šta se pod time podrazumeva.

Overavanje je potvrđivanje istinitosti onoga što je navedeno u tim ispravama i to se obično čini stavljanjem potpisa i pečata na pisanoj ispravi kako bi ona mogla biti korišćena u pravnom saobraćaju.

Naravno da su overi podobne samo one isprave koje sadrže činjenice koje imaju svrhu u pravnom saobraćaju i koje se mogu dokazivati pomoću overene isprave, knjige ili zapisnika. Overavanje dato u zabludi može biti dato u otklonjivoj ili neotklonjivoj zabludi. Ukoliko je lice koje overava u nadležnom organu znalo da su podaci neistiniti, neće postojati ovo delo već delo Falsifikovanje službene isprave iz čl. 357.

²⁾ Član 358. Krivičnog zakonika.

³⁾ U tom kontekstu presuda Vrhovnog kasacionog suda Kzz 348/2016, te Zbirka krivičnopravnih sudskeih odluka za 2016.godinu sa prilozima o iskustvima tužilaštva, Paragraf lex, 2017.

KZ, a lice koje ga je navodilo, odgovaraće u svojstvu podstrelka u skladu sa opštim pravilima (čl. 34. KZ).

Drugim stavom člana 358. KZ je kao radnja dela predviđena upotreba isprave, knjige ili zapisnika koji je nadležni organ u zabludi overio. Pojam „upotrebe“ treba shvatiti u smislu člana 355. KZ. Lice koje upotrebljava takve isprave, knjige ili zapisnike treba da zna da su neistiniti. Dakle, izvršilac ovog dela može biti i lice koje je navelo organ da izvrši overu i koje je već znalo za neistinitost isprave, ali i lice koje je samo upotrebilo takvu overenu ispravu, knjigu ili zapisnik ako je znalo da oni nisu istiniti.

Izvršilac dela može biti bilo koje lice čiji umišljaj obuhvata svest da se nadležni organ dovodi u zabludu kako bi overio štograd neistinito, odnosno svest i znanje da se upotrebljava isprava, zapisnik ili knjiga koja je neistinita. Kada učinilac ovog dela prvo navede nadležni organ da nešto neistinito overi pa onda to i upotrebi, ostvarena su obeležja oba oblika ovog krivična dela, ali će po principu supsidijariteta, to lice odgovarati za upotrebu takve isprave. Dalje, kada se ista neistinita isprava upotrebljava više puta od strane istog lica ili kada se odjednom upotrebi više neistinitih isprava, apsolutno je opravdano primeniti institut produženog krivičnog dela, jer je samo jedna radnja bila dovoljna za postojanje jednog krivičnog dela, a priroda ovog dela dopušta postojanje ovakve krivičnopravne konstrukcije.⁴⁾

Praksa je neujednačena u stavovima kada se radi o situacijama kada upotreba određene isprave neistinite sadržine ispunjava obeležja više krivičnih dela. Mišljenja smo da tada treba razlikovati dve situacije. Prvo, ukoliko upotreba određene isprave neistinite sadržine čini element bića nekog drugog krivičnog dela, poput krivičnog dela Prouzrokovanje lažnog stečaja iz čl. 236. KZ, Falsifikovanje službene isprave iz čl. 357. KZ ili Izbegavanje vojne službe onesposobljavanjem i obmanom iz čl. 397. KZ, onda je ostvareno obeležje nekog drugog krivičnog dela čija radnja dela je uža u odnosu na opštu iz čl. 358. KZ, te se o sticaju sa krivičnim delom iz čl. 358. KZ ne može govoriti i sama radnja upotrebe takve isprave uz dodatne okolnosti je iscrpljena. Drugo, ukoliko radnja upotrebe određene isprave neistinite sadržine ispunjava obeležja krivičnog dela Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja iz čl. 358. st. 2. KZ i još nekog drugog dela poput krivičnog dela Promena porodičnog stanja deteta iz čl. 192. KZ, Lažno prijavljivanje iz čl. 334. KZ ili Prevara iz čl. 208. KZ, gde upotreba isprave ne čini element bića krivičnog dela, postoji dilema da li primeniti institut sticaja krivičnih dela ili takvu radnju upotrebe isprave neistinite sadržine treba tretirati kao pripremnu radnju za izvršenje drugog krivičnog dela. U ovakvim situacijama se

treba osvrnuti na to kakva je namera okrivljenog i šta ona obuhvata. Ukoliko je sama overa isprave neistinite sadržine okrivljenom poslužila da bi npr. nekom drugom licu lažno bila prikazana ili prikrivena činjenica i time bi to lice bilo dovedeno u zabludu i navedeno da na štetu svoje ili tuđe imovine nešto učini ili ne učini, onda bi to predstavljalo krivično delo Prevara iz čl. 208. KZ.

S tim u vezi, zanimljivo u praksi razmatrati pitanje sticaja kada su u nekoj radnji okrivljenog ostvareni elementi više krivičnih dela, a to su srodna dela između čijih predviđenih radnji postoje finese. Dakle, da li će npr. postojati oba ili samo jedno delo ako razmatramo odnos dela Falsifikovanje isprave i Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja, a gde faktički samo pravljenje / nabavljanje lažne isprave predstavlja *modus operandi* koji se odnosi na radnju nekog drugog dela. Da li bi tada takva radnja ovog drugog dela konzumirala radnju prvog? Smatramo da tada odgovor zavisi od konkretne situacije odnosno od pitanja o kakvoj se ispravi radi. Isprava opisana čl. 355.st.1.KZ nema ista svojstva kao ona opisana u stavu 2 istog člana, o kojoj se mora voditi evidencija po zakonu. Znači da okrivljeni može da načini lažnu ili preinači pravu ispravu, a pri tome njena sadržina može biti raznolika. Ukoliko takva isprava tačnije njena „ispravljena sadržina“ ne može sama po sebi bez ispunjavanja drugih uslova proizvoditi promene u pravnom saobraćaju, odnosno ukoliko nema dokaznu snagu, ili eventualno ukoliko ona mora biti overena da bi imala ikakav značaj, onda radnja „stvaranja“ takve isprave nije krivično-pravno relevantna u smislu ovog dela, sve do momenta dok se tako načinjena isprava ne overi navođenjem nadležnog organa da to učini. U tom slučaju bismo imali samo osnovanu sumnju da je izvršeno delo iz čl. 358. KZ. Ta tvrdnja стоји упркос томе što je zakonodavac kao krivično delo predvideo samo pribavljanje isprave radi upotrebe odnosno pravljenje ili preinačavanje sa takvom namerom,⁵⁾ faktički samo posedovanje takve isprave kao kažnjivo ponašanje ali mu i dodao uslov postojanja namere da se upotrebi takva isprava. To nas vraća na realnu mogućnost postojanja takve isprave koju nije moguće upotrebiti *per se* bez ovare i što isključuje postojanje ovog dela, a otvara mogućnost ostvarivanju obeležja dela iz čl. 358. KZ ukoliko bi to lice takvu ispravu htelo da overi. Imajući navedeno u vidu, treba praviti razliku od jednog posebnog slučaja falsifikovanja isprave - navođenjem obmanom na potpisivanje isprave (čl.356 tač. 2. KZ) gde je neophodno uzeti prirodu isprave kao osnov razlikovanja. Potrebno je da je isprava čija se neistinita sadržina overava, po svojoj prirodi javna isprava, da se radi o javnoj knjizi ili zapisniku. U suprotnom bi se radило o krivičnom delu Posebni slučajevi falsifikovanja isprav iz čl. 356. KZ.

⁴⁾ Presuda OS u Beogradu, KZ br. 1927/01

⁵⁾ Član 355. Krivičnog zakonika.

Što se tiče pokušaja krivičnog dela Navođenje na overavanje neistinitog sadržaja iz čl. 358. KZ, isti je moguć i kažnjiv.⁶⁾ Kada se radi o prvom stavu člana 358. KZ, pokušaj postoji kada je preduzeto navođenje, tačnije radnja obmane ovlaštenog lica, ali nadležni organ nije izvršio overu. Kada je u pitanju drugi stav ovog krivičnog dela, izvršilac dela u pokušaju bi takvu ispravu stavio u pravni saobraćaj ali onaj kome je upućena nije se još upoznao sa njenom sadržinom. Krivično delo je dovršeno overom nečeg neistinitog odnosno upotrebotom.

Zastarelost krivičnog gonjenja za ovo delo se računa od dana preduzimanja radnje izvršenja npr. dan predaje isprave nadležnom organu radi overe⁷⁾ kada je isprava prvo pribavljenja pa upotrebljena nakon nekog proteka vremena, zastarelost treba računati od momenta preduzimanja prve radnje izvršenja o čemu je VSS zauzeo stav.⁸⁾

Praksa, kako tužilaštva tako i suda, je neu jednačena kada se radi o stavu koliko ekstenzivno tumačiti normu te koliko dati primat nameri zakonodavca u odnosu na smisao odredbe, a posebno kada se radi o pitanjima da li će ovo delo postojati ukoliko je sadržina isprave istinita, ali uneta na ispravu koja to nije, ili ni sadržina ni sama isprava po poreklu nisu istiniti, kao i koje su to radnje koje lice izvrši u vezi takve isprave - da li je izradi ili pribavi pa navede organ na overu, da li je koristi ili to pokuša, da li uz pomoć nje mora da pribavi neko pravo ili korist.

Zanimljivo je npr. razmatrati da li je neophodno da sadržina isprave ili isprava po formi bude neistinita da bi bilo dela iz čl. 358. KZ. Primera radi, u situaciji kada je sadržina konkretnе isprave tačna ali isprava kao akt nevažeća, a lice podnese takvu ispravu nadležnom organu na overu, navodeći ga da overu izvrši prikrivanjem činjenica koje su mu poznate, praksa tužilaštava je neu jednačena. Od strane više instance nije zauzet stav niti postoji obavezno uputstvo, iako se radi o čestoj situaciji pogotovo kada je organ overe upravni organ policije. Primera radi, osetan broj slučajeva je vezan za postupak produžavanja vozačke dozvole ili zamene jedne vozačke dozvole drugom. Podnošenje zahteva za zamenu inostrane vozačke dozvole za vozačku dozvolu Republike Srbije nadležnom organu, tj. policijskoj upravi, Upravi za upravne poslove, Odeljenju za registraciju vozila i vozačke dozvole, uz koju lica prilaže vozačku dozvolu neke države koja nije važeća, umesto važeće isprave, te na osnovu toga dođe do upisivanja u registar vozača PU

i bude im izdata vozačka dozvola RS kao takvo ispunjava obeležja krivičnog dela navođenje na overavanje neistinite sadržine. Priložena isprava nije važeća - vozačka dozvola je npr. istekla ili je oglašena nevažećom odlukom nadležnog organa zato što je prijavljen njen nestanak ili je iz drugih razloga ponovljen postupak izdavanja i sl. Dakle, lice organu uprave prilaže ispravu koja je neistinita znajući da je to tako, čime organ overe obmanjuje i navodi ga da mu izda važeću ispravu i upiše ga kao imaoca vozačke dozvole u odgovarajućem registru. Organu overe prilaže inostranu dozvolu, u vezi koje je pokrenut postupak oglašavanja te dozvole nevažećom jer je prijavljen njen gubitak, te se tim postupkom predmetna dozvola sa konkretnim serijskim brojem oglasi nevažećom, nakon čega mu je izdata nova dozvola sa novim serijskim brojem koja treba da služi u pravnom saobraćaju, čime je imalac dozvole u situaciji da faktički poseduje „staru“ dozvolu koja nije fizički poništена ali je oglašena nevažećom u postupku, i „novu“ dozvolu koju zadrži kako bi posedovao i inostranu i srpsku dozvolu izbegavajući pravilo posedovanja jedne vozačke dozvole. Budući da je postupak oglašavanja dozvole morao biti iniciran baš od imaoca dozvole, iako nije relevantno pitanje trenutka zasnivanja njegove namere odnosno da li je to lice pokrenulo takav postupak jer je zaista izgubilo / zaturilo dozvolu, pa je naknadno pronašlo ili je takva namera postojala od početka, svakako je nesporno da imalac dozvole zna koju i kakvu dozvolu poseduje. Opisano ponašanje treba da bude sankcionisano podvođenjem takve radnje pod krivično delo iz čl. 358. KZ. Nesporno je da je u RS propisana dužnost lica koje podnosi zahtev da priloži važeću ispravu u smislu čl. 17. st. 1. Pravilnika o vozačkim dozvolama (Sl. Glasnik RS br. 73/10). U opisanoj situaciji, ne dovodi se u pitanje da li je podnositelj zahteva znao da isprava koju podnosi nije važeća i sama činjenica da je isti to imao u vidu i pri podnošenju zahteva za zamenu dozvole i ipak priložilo nevažeću ispravu, govori o svesti o delu i njegovoj zabranjenosti te nameri da organ overe dovede u zabludu sa ciljem da mu se izda još jedna vozačka dozvola. Drugo osnovno javno tužilaštvo je u ovakvim situacijama podnosi optužne akte, na osnovu kojih su donete presude Drugog osnovnog suda u Beogradu broj K-1445/16 i K-355/17 koje su pravosnažne, što je pokazatelj da adekvatnoj praktičnoj primeni zakonskih normi na društvenu situaciju prethodi pravilno poimanje sadržine datih inkriminacija.

Nakon ovakve analize predmetnog krivičnog dela i stavljanja akcenta na one aspekte dela u kojima teorija i praksa mogu biti u raskoraku, može se zaključiti da se radi o de-

⁶⁾ Član 30. Krivičnog zakonika.

⁷⁾ Presuda OS u Čačku Kž br. 130/09 i VSS Kzz broj 22/04.

⁸⁾ VSS Kzz. 62/06, OS u Beogradu Kž br. 133/04.

Ilu čija je priroda i struktura zakonskog opisa prevashodno opredeljena objektom radnje, a to su isprave. Reč je o delu koje je bitno za pravni saobraćaj i koje sankcioniše društveno opasno ponašanje, što opravdava intervenciju krivičnog zakonodavstva. Interesovanje nauke i prakse, sudske, ali posebno tužilačke, ima nesumnjiv značaj za uspešnu realizaciju protektivne funkcije krivičnog prava, te obezbeđivanje sigurnosti i pouzdanosti pravnog saobraćaja.

•

Bibliografske reference:

1. Stojanović Zoran, Krivično pravo, PF Beograd, 2007.
2. Stojanović Zoran, Perić Obrad, Krivično pravo-posebni deo, PF Beograd, 2007.
3. Simić Ilija, Krivični zakon Srbije - praktična primena, Beograd, 2001.
4. Zbirka krivičnopravnih sudskeh odluka za 2016. godinu sa prilozima o iskustvima tužilaštva, Paragraf leks, 2017.

5. Bilten sudske prakse Apelacionog suda u Novom Sadu 4/2012.
6. Izbor sudske prakse 9/2011, 6/2012, 11/2012.
7. Delić Nataša, Krivična dela protiv pravnog saobraćaja u Krivičnom zakoniku Srbije, Godišnjak Pravnog fakulteta, 1/2013.
8. Javošević Dragan, Falsifikovanje isprave - teorija i praksa, Beograd, 1996.
9. Javošević Dragan, Simović Milena, Simović Marina, Falsifikovanje isprava u krivičnom pravu RS, Časopis Veštak-teorija i praksa veštačenja, BiH, Vol. 2, 2016.
10. Stojanović Zoran, Granice, mogućnosti i legitimnost krivičnopravne zaštite, Beograd, 1987.

**Zakon o izvršenju
i obezbeđenju
- KOMPLET od 3 knjige**

NAKNADA MATERIJALNE I NEMATERIJALNE ŠTETE FIZIČKIM I PRAVNIM LICIMA U PRAVU REPUBLIKE SRBIJE

Vladimir Vrhovšek,

Sudija Višeg suda u Beogradu

Prof. dr Vladimir Kozar,

Pravni fakultet za privrednu i pravosuđe Univerziteta

Privredna akademija u Novom Sadu

1. Uvod

U radu su prikazane zakonske odredbe, mišljenja pravne nauke i stavovi sudske prakse o naknadi materijalne i nematerijalne štete fizičkim i pravnim licima u pravnom sistemu Republike Srbije. Posebno su razmotrena pitanja koja se odnose na: odgovornost za štetu po osnovu krivice; učešće više lica u nastanku štete i doprinos oštećenog; stvarnu štetu i izmaklu korist kao vidove materijalne štete i pojam nematerijalne štete; naknadu materijalne štete po principu reparacije i kriterijume za odmeravanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete; na objektivnu odgovornost za štetu nastala u vezi sa opasnom stvarju; odgovornost za štetu zbog zlostavljanja na radu; pravo uzbunjivača na naknadu štete; pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete zbog objavljivanja informacije u medijima; naknadu nematerijalne štete pravnom licu zbog narušavanja poslovnog ugleda povredom žiga i nelojalnom konkurenčijom.

Prema članu 155. Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu: ZOO)¹⁾ šteta je umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njenog povećanja (izmakla korist), kao i nanošenje drugome fizičkom ili psihičkom bola ili straha (nematerijalna šteta). Štetnik je lice koje je prou-

zrokovalo štetu, a oštećeni je lice kome je prouzrokovana šteta. Prema članu 16. ZOO svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta. Prema odredbi člana 154. stav 1. ZOO, ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Prema članu 158. ZOO krivica postoji kada je štetnik prouzrokovao štetu namerno ili nepažnjom.

2. Odgovornost za štetu po osnovu krivice

Za postojanje odgovornosti po osnovu krivice potrebno je da se ispune uslovi: postojanje štete, da je šteta nastala protivpravnom radnjom ili propuštanjem štetnika, da se ta radnja i nastala šteta mogu pripisati u krivicu štetnika i da postoji uzročna veza između protivpravne radnje i štete. Kada se prouzrokuje šteta radnjom ili propuštanjem nekog lica, potrebno je utvrditi nastalu krivicu. Ona se utvrđuje poređenjem njegovog ponašanja sa ponašanjem razumog i pažljivog čoveka. Krivim se smatra ono lice koje je uradilo nešto što nije trebalo da uradi, ili je propustilo da uradi ono što nije trebalo da propusti. Da bi se odgovaralo za štetu potrebno je da kod lica postoji sposobnost za rasuđivanje. Maloletna, umobilna i slaboumna lica ne mogu biti kriva, tj. odgovorna za štetu. Krivica postoji kad

¹⁾ „Službeni list SFRJ”, br. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, „Službeni list SRJ”, br. 31/93, (22/99, 23/99, 35/99, 44/99

je šteta prouzrokovana namerno ili nepažnjom. Namera postoji kad je štetnik bio svestan svog postupka i kad je htio da nastupi posledica, pa je i pristao na to. Nepažnja postoji kad štetnik nije postupio s pažnjom prosečnog čoveka (obična nepažnja) ili s pažnjom vrlo pažljivog čoveka (krajnja nepažnja). Jedno lice odgovara za štetu samo ako je šteta nastupila kao posledica njegove radnje (uzročna veza)²⁾.

Po pravilu o presumiranoj krivici u članu 154. stav 1. ZOO, pretpostavlja se samo najblaži stepen krivice (obična nepažnja - *culpa levis*) učinioča štete. Teži stepen krivice (gruba nepažnja i namera) se presumira samo ako je takva presumpcija zakonskim pravom izričito utvrđena ili ako iz smisla odnosnog zakonskog pravila to nesumnjivo proizlazi. Izvan tih slučajeva stepen krivice dokazuje se prema opštim pravilima parničnog postupka.³⁾

3. Učešće više lica u nastanku štete i doprinos oštećenog

U nastanku štete može učestvovati više lica, pa i oštećeni. Lice koje je oštećeno može imati udela u nastanku štete, a može doprineti da ona bude veća. Kada oštećeni doprinese nastanku štete imamo podeljenu odgovornost za nastanak štete. Oštećenik koji je doprineo da nastane šteta, ili da ona bude veća nego što bi inače bila, ima pravo samo na srazmerno smanjenu naknadu. U slučajevima kada je nemoguće utvrditi koji deo štete potiče od oštećenikove radnje, naknadu će dosuditi sud pri čemu će voditi računa o svim okolnostima slučaja - prema odredbi člana 192. ZOO⁴⁾.

Za pravilnu primenu materijalnog prava u sporu radi naknade štete od značaja je ponašanje oštećenog radi eventualne primene pravila o podeljenoj odgovornosti, jer u prisustvu doprinosu oštećenog u nastanku štetnih posledica, štetnik ne bi bio dužan da naknadi celokupnu štetu, već samo deo štete koji se može pripisati njegovoj nedozvoljenoj radnji, odnosno njegovoj krivici.⁵⁾

4. Stvarna šteta i izmakla korist kao vidovi materijalne štete i pojam nematerijalne štete

Materijalna šteta predstavlja povredu imovinskih dobara nekog lica. Materijalna šteta se najčešće deli na: običnu, prostu, stvarnu štetu i izmaklu korist (član 155. ZOO). Kod

obične štete dolazi do umanjenja postojeće imovine oštećenog. Dolazi do smanjenja aktive odnosno povećanja pasive nekog lica. Usled povrede ličnosti postoje izdaci: lečenja, gubitka zarade i dr.

Nematerijalna šteta predstavlja povredu prava ličnosti ličnih dobara, života, zdravlja, časti, slobode. Nematerijalna šteta se javlja u raznim vidovima: pretrpljenim fizičkim bolovima, pretrpljenim duševnim bolovima, umanjenju opšte životne sposobnosti, naruženosti, povredi časti i ugleda, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, pretrpljenom strahu (član 200. stav 1. ZOO).⁶⁾

Dok je materijalnu štetu moguće reparirati, kod nematerijalne štete nije moguće uspostaviti pređašnje stanje. Stoga se u pravnoj teoriji, pa i u sudskoj praksi, pitanje njene naknade postavilo kao sporno. Po jednom mišljenju pravne doktrine, nematerijalna šteta ne može da se ceni u novcu jer se moralne vrednosti ne mogu svesti na novac. Dosuđivanje novčane naknade predstavlja komercijalizaciju moralnih vrednosti pošto se štetne posledice nastale povredom ličnih dobara ne mogu otkloniti isplatom u novcu. Zato određena novčana naknada nematerijalne štete predstavlja, u stvari, novčanu kaznu u korist oštećenog. Sledstveno tome, novčana kazna predstavlja sankciju povrede zakonske zabrane, a ne naknadu štete. Dovoljna je krivičnopravna zaštita za povređena lična dobra, dok je građanskopravna zaštita nepotrebna. Po ovom mišljenju građanskopravna zaštita predstavlja neku vrstu privatne kazne kada se dosuđuju određene sume novca na ime naknade nematerijalne štete. Po drugom mišljenju, naknada nematerijalne štete u novcu ne predstavlja novčanu kaznu, jer se ne mora dosuditi u svakom slučaju i nije unapred određena u nekom iznosu, već je sud dosuđuje po slobodnoj oceni u svakom konkretnom slučaju. Ako se ne bi priznala naknada nematerijalne štete, proizilazilo bi da je imovina bolje zaštićena od ličnih dobara, a što svakako civilizacijski nije prihvatljivo. Naknada nematerijalne štete dosuđivanjem pravične naknade u novcu u suštini predstavlja satisfakciju oštećenim licima, koja istina ne mogu vratiti „svoja povređena moralna dobra“ u pređašnje stanje, ali mogu dosuđivanjem materijalnih dobara postići određeno stanje psihičkog zadovoljstva i mira. Pošto kod nematerijalne štete nije moguće uspostaviti pređašnje stanje u ovim

²⁾ Dimitrije Milić „Priručnik obligaciono pravo sa sudskom praksom Zakon o obligacionim odnosima“ 3. dopunjeno izdanje, izdavač NNN - International, godina 2003, str. 78-79.

³⁾ Zajednička sednica Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda od 25. i 26.03.1980. godine, objavljen u: „Naknada nematerijalne štete - zbornik radova sa 4. savetovanja o naknadi štete“, sudsku praksu priredio Aleksandar Radovanov, urednik: Zdravko Petrović, izdavač „Euromedia“ d.o.o. Budva, godina 2001, str. 231-232.

⁴⁾ Dimitrije Milić, navedeno delo, strana 107.

⁵⁾ Iz odluke Vrhovnog suda Srbije, Rev 336/81.

⁶⁾ Dimitrije Milić, navedeno delo, str. 73-74.

slučajevima jedino se može ostvariti svrha i cilj naknade putem isplate određene svote novca čime će se oštećenim licima dati satisfakcija.⁷⁾

Novčana naknada nematerijalne štete nije cilj nego sredstvo kojim oštećeni, zadovoljavanjem životnih potreba koje ne bi mogao podmiriti, olakšava sebi život i, čineći ga podnošljivijim, ublažava duševni bol koji podnosi. Shvaćena u ovom smislu, naknada nematerijalne štete se doživljava, kao što se doživljava i nematerijalna šteta. Šteta je neprijatan, a njena naknada prijatan doživljaj. Takođe naknadom se jedino može i potisnuti patnja izazvana doživljajem nematerijalne štete. Imajući ovo u vidu, a vodeći računa o značaju povređenog dobra i navedenom cilju pravične naknade, sud smatra da će, uz pomoć dosuđenog iznosa, tužiocu moći da dožive izvesnu satisfakciju za duševni bol izazvan smrću bliskog lica. Njena visina ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa prirodnom i svrhom naknade nematerijalne štete.⁸⁾

5. Naknada materijalne štete po principu reparacije i kriterijumi za odmeravanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete

Od strane Vlade Republike Srbije, donošenjem Uredbe o naknadi štete na licima, učinjen je pokušaj da se bliže uredi način i kriterijumi za utvrđivanje materijalne i nematerijalne štete, pri čemu je uzeto u obzir sledeće: težina telesne povrede ili narušenog zdravlja, odnosno stepen delimične onesposobljenosti za rad, kao i krug lica koja imaju pravo na naknadu i maksimalni iznos naknade za pretrpljene bolove usled smrti ili teškog invaliditeta nekog lica. Međutim, odlukom Ustavnog suda Republike Srbije IuO-904/2010 od 24.01.2013. godine, utvrđeno je da navedena Uredba o naknadi štete na licima („Službeni glasnik RS”, broj 34/10) nije u saglasnosti sa Ustavom i zakonom.

Dakle, kako ne postoje uređen način i kriterijumi za utvrđivanje visine naknade materijalne i nematerijalne štete, visinu naknade materijalne štete sud utvrđuje poštujući princip potpune naknade odnosno reparacije, a to znači da se imovina oštećenog vraća u ono stanje kakvo je bilo pre nastanka štete (*restitutio in integrum*). U slučaju da nije moguće vraćanje u pređašnje stanje, sud određuje naknadu u novcu prema cenama u vreme donošenja sudske odluke, izuzev slučaja kada zakon nešto drugo predviđa.

Međutim, kada je u pitanju naknada nematerijalne štete jedno od većnih pitanja u praksi sudova je kako utvrditi tj. odmeriti visinu pravične novčane naknade za pojedine vidove nematerijalne štete i po kojim kriterijumima i me-

rilima postupati da bi se pravilno primenile odredbe člana 200. ZOO, kako bi oštećena lica dobila punu satisfakciju. Postoje brojne rasprave u pravnoj doktrini sa različitim gledišćima o ovom pitanju, a takođe i prilična neujednačenost sudske prakse. S obzirom da su sporovi iz oblasti naknade štete najbrojniji u praksi sudova opšte nadležnosti i da po pravilu veoma dugo traju, a imajući u vidu da su ovi sporovi izuzetno značajni za građane, osiguravajuće organizacije, državu i druge pravne subjekte, neophodno je učiniti napor da se ovo pitanje svestrano razmotri i zauzmu odgovarajući stavovi, koji će doprineti ravnopravnom položaju građana i bržem, efikasnijem i pravičnjem rešavanju ovih sporova. Pošto kod nematerijalne štete nije moguće uspostaviti pređašnje stanje, u ovim slučajevima jedino se može ostvariti svrha i cilj naknade putem isplate određene svote novca koja će oštećenim licima dati satisfakciju. Upravo zato što naturalna restitucija nije moguća, u sudske prakse se postavilo pitanje kriterijuma za odmeravanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete. Sam zakonski tekst člana 200. ZOO prilično je štur i neodređen, pa sudu koji treba da utvrdi visinu novčane naknade ne daje precizne i objektivno merljive kriterijume za odmeravanje visine naknade. Zašto je zakonodavac tako postupio ostaje za diskusiju, ali je sigurno da zakon ostavlja sudu široku mogućnost za kreiranje sudske prakse, što je s jedne strane dobro jer omogućava individualizaciju svakog konkretnog slučaja, ali s druge strane predstavlja opasnost za arbitranje postupanja suda.⁹⁾

Kako je, dakle, zakonski tekst prilično štur i neodređen u odnosu na pitanje kriterijuma za odmeravanje visine pravične novčane naknade nematerijalne štete, a s obzirom na potrebu da se izbegne neujednačenost sudske prakse po ovom pitanju, a sve s ciljem postizanja ravnopravnijeg položaja građana, i bržeg, efikasnijeg i pravičnjeg rešavanja ovog pitanja, potrebno je da najviša sudska instanca u državi - Vrhovni kasacioni sud RS - razmotri dosadašnju sudske praksu i odredi orientacione kriterijume i iznose koji se na ime novčane naknade nematerijalne štete mogu dosuditi. Neophodno je napomenuti da stavovi i praksa najviše sudske instance, iako nisu izvor prava, predstavljaju putokaz za ujednačavanje sudske prakse nižestepenih sudova - uvek isto postupanje u istim pravnim situacijama, što doprinosi pravnoj sigurnosti. Pri tome, pomenuti orientacioni kriterijumi ne bi trebalo da predstavljaju matematičku formulu koja bi služila za utvrđivanje i izračunavanje pravične novčane naknade, jer u primeni člana 200. stav 1. ZOO treba imati na umu sve okolnosti slučaja, pri čemu trajanje i jačina fizičkih, duševnih bolova i straha

⁷⁾ Aleksandar Radovanov, "Naknada nematerijalne štete", časopis "Pravo teorija i praksa", Novi Sad, septembar - oktobar 2010, br. 9-10, str. 23-24.

⁸⁾ Iz presude Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4518/94 od 21.9.1994.

⁹⁾ Aleksandar Radovanov, navedeno delo, str. 23-24.

imaju značaj posebno važnih, ali ne i jedinih okolnosti koje sud mora imati u vidu pri određivanju iznosa pravične novčane naknade. Novčana naknada nematerijalne štete može se dosuditi ako sud nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina duševnih bolova i straha, kao i njihovo trajanje to opravdavaju. Ovaj uslov sprečava komercijalizaciju ličnih dobara i uzbuja lukrativno motivisane zahteve. Svojevrsni karakter nematerijalne štete čini složenim i postupak utvrđivanja njene novčane naknade. U tom postupku značajnu ulogu igraju veštaci. Jer ni fizički bol, ni strah, ni duševni bol nisu činjenice do kojih sudija može da dopre vlastitim stručnim znanjem. Njemu je potrebna pomoć medicinskih stručnjaka koji su u stanju da vidove nematerijalne štete identifikuju, kvalifikuju i zaštite od komercijalizacije.¹⁰⁾

Međutim, iako je sudiji u određenim slučajevima potrebna pomoć veštaka (ukoliko sud ne raspolaže potrebnim stručnim znanjem koje je суду potrebno radi razjašnjenja odnosno utvrđivanja određenih činjenica bitnih za odlučivanje), nedostatak stručnog znanja na strani suda ne sme značiti ograničavanje suda u slobodnoj oceni veštakovog mišljenja, odnosno ta sudska ocena mora biti potpuna, kao što moraju biti kompletni i nalozi suda kojima rukovodi veštačenje.¹¹⁾

Dakle, imajući u vidu sve navedeno u sudsakom postupku se popravljaju samo one nematerijalne štete koje su propisane Zakonom o obligacionim odnosima ili drugim zakonom.

6. Objektivna odgovornost za štetu nastala u vezi sa opasnom stvari

Članom 173. ZOO propisano je da šteta nastala u vezi sa opasnom stvari, odnosno opasnom delatnošću smatra se da potiče od te stvari, odnosno delatnosti, izuzev ako se dokaže da one nisu bile uzrok štete.

Članom 174. istog zakona propisano je da za štetu od opasne stvari odgovara njen imalac, a za štetu od opasne delatnosti odgovara lice koje se njom bavi, dok je odredbom člana 176. stav 1. istog zakona propisano da umesto imaoča stvari, i isto kao on, odgovara lice kome je imalac poverio stvar da se njome služi, ili lice koje je inače dužno da je nadgleda, a nije kod njega na radu.

Opasnom stvari se smatra svaka ona stvar, pokretna ili ne-pokretna, čiji položaj ili upotreba, svojstvo ili samopostojanje znači određenu opasnost za okolinu, tako da mora biti nadgledana i upotrebljavana s posebnom pažnjom.¹²⁾

Stabilna fasada objekta, konstruisana i izgrađena po pravilima struke, sama po sebi nije opasna stvar, jer ni svojim položajem, ni upotrebo, ni unutrašnjim osobinama, ni samim postojanjem ne stvara povećanu opasnost za okolinu, ali fasada može predstavljati opasnu stvar, ako je šteta uzrokovana njenim rušenjem usled svojstva fasade, odnosno uzroka koji potiče od same fasade, a bez uticaja radnje oštećenog lica.¹³⁾

Odgovornost za štetu koju pretrpi radnik na radu ili u vezi sa radom - Ako radnik pretrpi štetu na radu ili u vezi sa radom usled radnje za koju odgovara preduzeće i treće lice, prouzrokovano štetu su dužni da solidarno naknade oba štetnika.¹⁴⁾

Automobil je pokretna stvar i slobodno se može reći da je neodvojivi deo svakodnevnog života čoveka u današnjem društvu. Međutim, automobil je, kao pokretna stvar, i opasna stvar, kojom se trećem licu (oštećenom u saobraćajnoj nezgodi) prouzrokuje šteta, ukoliko vlasnik - imalac ili korisnik opasne stvari - automobilom ne upravljava sa posebnom pažnjom, a koja se očekuje prilikom upravljanja opasnom stvari (automobilom) u saobraćaju.

Prevozno sredstvo, u smislu odredaba člana 3. stav 1. tačka 2. Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, motorno je vozilo koje obuhvata i priključno vozilo, a saobraćajna nezgoda je, u smislu tačke 1. ovog člana, događaj u kojem je nastala šteta usled upotrebe prevoznog sredstva, dok je u smislu odredbe tačke 5. ovog člana oštećeno lice svakog lice koje ima pravo na naknadu štete na osnovu ovog zakona.

Saglasno članu 20. st. 1. i 2. ovog zakona, vlasnik motornog vozila, čije vozilo podleže obavezi registracije, dužan je da, pri registraciji motornog vozila, produženju registracije i izdavanju probnih tablica, organu nadležnom za registraciju podnese dokaz o zaključenom ugovoru o osiguranju od autoodgovornosti (stav 1), a vlasnik motornog vozila koji ne podleže obavezi registracije svake godine dužan je da

¹⁰⁾ Gavrilo Šćepanović, Zoran Stanković, Zdravko Petrović i saradnici, "Sudskomedicinsko veštačenje nematerijalne štete", JP "Službeni glasnik", Beograd, 2011. godine.

¹¹⁾ Iz rešenja Vrhovnog suda Srbije, Prev. 702/97 od 5. novembra 1997. godine.

¹²⁾ Ivica Crnić i Jadranka Matić, Odštetno pravo, zbirka sudske rješidbe o odgovornosti za štetu i popravljanje štete s napomenama i propisima, str. 67, izdavač Faber & Zgumić Plus d.o.o., Zagreb, 2004. godine.

¹³⁾ Iz presude Apelacionog suda u Novom Sadu poslovni broj Gž. 2253/12 od 16.01.2013. godine, autor sentence: Svetlana Đorđević, Bilten Apelacionog suda u Novom Sadu, broj 5/2013, Intermex, Beograd.

¹⁴⁾ Iz odluke Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1190/96 od 20.3.1996. godine.

zaključi ugovor o osiguranju od autoodgovornosti prilikom dobijanja odgovarajuće dozvole za upotrebu i da obnavlja to osiguranje za sve vreme dok je motorno vozilo u saobraćaju (stav 2).

Prema odredbama člana 2. stav 1. tačka 2. ovog zakona, jedno od vrsta obaveznog osiguranja u smislu ovog zakona jeste i osiguranje vlasnika motornih vozila za štetu pričinjenu trećim licima, a saglasno odredbama člana 3. stav 1. tačka 4. ovog zakona odgovorno „društvo za osiguranje“ je društvo za osiguranje sa kojim je vlasnik prevoznog sredstva, kojim je prouzrokovana šteta, zaključio ugovor o obaveznom osiguranju.

Potraživanje po osnovu osiguranja od autoodgovornosti oštećeno lice ostvaruje podnošenjem odštetnog zahteva neposredno društvu za osiguranje, saglasno odredbi člana 24. stav 1. ovog zakona, a zatim Društvo za osiguranje je, saglasno članu 25. stav 1. ovog zakona, dužno da u roku od 14 dana od dana prijema odštetnog zahteva utvrdi osnov i visinu tog zahteva, da dostavi podnosiocu zahteva obrazloženu ponudu za naknadu štete i da isplati naknadu štete, uz napomenu da Društvo za osiguranje, saglasno članu 26. ovog zakona, novčanu naknadu štete na licima utvrđuje primenom propisanih kriterijuma za naknadu te štete.

Pravo na naknadu štete po osnovu osiguranja od autoodgovornosti, u smislu odredaba člana 21. st. 1. 2. i 3. ovog zakona, nema: vlasnik motornog vozila čijom mu je upotrebljicom pričinjena šteta, za štete na stvarima (stav 1.), vozač motornog vozila čijom mu je upotrebljicom pričinjena šteta (stav 2.) i lice koje je svojevoljno ušlo u motorno vozilo čijom mu je upotrebljicom pričinjena šteta, a koje je znalo da je to vozilo protivpravno oduzeto (stav 3.).

Neophodno je napomenuti i to da u smislu odredaba člana 29. stav 1. tač. 1, 2, 3, 4, 5, 6. i 7. ovog Zakona, osigurano lice gubi prava iz osiguranja u sledećim slučajevima: ako vozač nije koristio motorno vozilo u skladu sa njegovom namenom (tačka 1), ako vozač nije imao vozačku dozvolu za upravljanje motornim vozilom određene kategorije, osim ako je vozilom upravljalo lice koje je kandidat za vozača za vreme obuke za upravljanje vozilom, uz poštovanje propisa kojima je ta obuka regulisana (tačka 2), ako je vozaču oduzeta vozačka dozvola ili je isključen iz saobraćaja ili mu je izrečena zaštitna mera zabrane upravljanja motornim vozilom, odnosno zaštitna mera zabrane upotrebe inostrane vozačke dozvole na teritoriji Republike Srbije (tačka 3), ako je vozač upravljao motornim vozilom pod uticajem alkohola iznad dozvoljene granice, opojnih droga, odnosno zabranjenih lekova ili drugih psihoaktivnih supstanci (tačka 4), ako je vozač štetu prouzrokovao namerno (tačka 5), ako je šteta nastala zbog toga što je motorno vozilo bilo tehnički neispravno, a ta je okolnost vozaču vozila bila po-

znata (tačka 6) i ako je vozač posle saobraćajne nezgode napustio mesto događaja, a da nije dao svoje lične podatke i podatke o osiguranju (tačka 7). Takođe je neophodno napomenuti i to da u smislu odredbe stava 2. ovog člana, gubitak prava iz osiguranja na osnovu stava 1. ovog člana nema uticaja na pravo oštećenog lica na naknadu štete, i da u smislu stava 3. ovog člana društvo za osiguranje koje naknadi štetu oštećenom licu iz stava 2. ovog člana, stupa u prava oštećenog lica prema licu koje je odgovorno za štetu, za iznos isplaćene naknade, kamatu od isplate naknade i troškove postupka.

Poslednje navedeno nas upućuje i na prelaz osiguranikovih prava prema odgovornom licu na osiguravača (subrogacija), a koji je propisan odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

Razlozi za formiranje sudske prakse kao i aktuelno rešenje u domaćem zakonu upućuju na zaključak da se granice obaveze osiguravajućih društava proširuju. Kriterijum za pomeranje sa aspekta prava vlasnika vozila, kao ugovarača osiguranja je u sferi uzroka štete. Vlasnik vozila koji „nije bio za volanom“ sada ima pravo na naknadu nematerijalne štete. Za slučaj da on „jesti za volanom“ ostaje ranije usvojen princip odgovornosti po osnovu krivice. Upravo ovaj kriterijum odlučujući je za opredeljenje da li članovima uže porodice pripada pravo na naknadu štete za duševne bolove zbog smrti, odnosno teškog telesnog invaliditeta bliskog lica odgovornog za nezgodu na teret osiguravajućeg društva. Bez obzira što se domaći zakonodavac nije opredelio da izričito isključi osiguravajuće društvo od obaveze prema članovima uže porodice, čini se da sve izloženo ne daje opravdanja za odstupanje od dosadašnje prakse sudova.¹⁵⁾

7. Odgovornost za štetu zbog zlostavljanja na radu

Zakonom o sprečavanju zlostavljanja na radu, uređuje se zabrana zlostavljanja na radu i u vezi sa radom, u smislu odredbe člana 1. stav 1. ovog zakona, a saglasno odredbi člana 9. stav 1. ovog zakona poslodavac odgovara za štetu koju odgovorno lice ili zaposleni vršeći zlostavljanje prouzrokuje drugom zaposlenom kod istog poslodavca, u skladu sa ovim zakonom. Prema članu 6. ovog zakona zlostavljanje jeste svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojsanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor.

Zlostavljanje/mobing je način ponašanja na mestima rada, kojim jedno (ređe) ili više (grupa) lica (po pravilu više od

¹⁵⁾ Radoslava Mađarov, referat, Bilten Vrhovnog kasacionog suda broj 4/2014, Intermex, Beograd

četiri lica) - drugih zaposlenih, nadređenih /ređe podređenih/ sistematski psihički zlostavlja ili zastrašuje drugo lice, u relativno dužem periodu (gotovo svakodnevno ili periodično više meseci), sa namerom osporavanja profesionalnog ugleda i moralnog integriteta zaposlenog - profesionalnog i ljudskog dostojanstva (svojevrsna stigmatizacija, agresivna manipulacija), u relativno dužem periodu, sa ciljem stvaranja nepodnošljivih uslova rada (neprijateljskog i neetičkog okruženja, komunikacije), pri čemu se žrtva mobinga nalazi u gotovo bespomoćnom položaju, kako bi sam zaposleni otkazao radni odnos, čime se izbegava isplata naknade zbog otpuštanja od strane poslodavca /iz ekonomskih razloga/, kao i mogućnost vođenja radnog spora.¹⁶⁾

8. Pravo uzbunjivača na naknadu štete

Kako se sve veća pažnja posvećuje zaštiti lica koja ukazuju na korupciju, obelodanjuju korupciju, neophodno je napomenuti da je u Republici Srbiji donet Zakon o zaštiti uzbunjivača radi uspostavljanja efikasne i delotvorne zaštite uzbunjivača odnosno lica koja prijave sumnju na korupciju.

Odredbom člana 4. Zakona o zaštiti uzbunjivača propisano je da je zabranjeno preduzimanje štetne radnje, a „štetna radnja“ u smislu odredaba člana 2. stav 1. tačka 7. ovog zakona je svako činjenje ili nečinjenje u vezi sa uzbunjivanjem kojim se uzbunjivač ili licu koje ima pravo na zaštitu kao uzbunjivač ugrožava ili povređuje pravo, odnosno kojim se ta lica stavlaju u nepovoljniji položaj. Odredbom člana 21. stav 1. ovog zakona između ostalog je propisano da poslodavac ne sme činjenjem ili nečinjenjem da stavi uzbunjivača u nepovoljniji položaj u vezi sa uzbunjivanjem, dok je odredbom člana 22. ovog zakona propisano da u slučajevima nanošenja štete zbog uzbunjivanja, uzbunjivač ima pravo na naknadu štete, u skladu sa zakonom koji uređuje obligacione odnose.

U slučajevima nanošenja štetnih posledica zbog uzbunjivanja, uzbunjivač i povezano lice imaju pravo na naknadu štete, a izvor ove obligacije u pogledu osnova odgovornosti je u ovom posebnom zakonu, a ne u zakonu o obligacionim odnosima. To u praksi znači da će uzbunjivač, odnosno lice koje shodno zakonu uživa zaštitu kao uzbunjivač, imati pravo na naknadu štete na osnovu posebnog zakona, a o uslovima za naknadu štete, vrsti štete i obimu naknade štete primenjivaće se propisi obligacionog prava, tako da uzbunjivač i lice koje uživa zaštitu kao uzbunjivač imaju pravo na potpunu naknadu štete (materijalne i nematerijalne) koja im je naneta zbog uzbunjivanja. Šteta može biti materijalna i nematerijalna.¹⁷⁾

9. Pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete zbog objavljivanja informacije u medijima

Što se tiče drugih zakona, oni priznaju oštećenom pravo na naknadu nematerijalne štete, ali ne određuju posebne oblike nematerijalne štete za koje bi oštećeni imao pravo na pravičnu naknadu, tj. isti ne proširuju listu tih oblika koji su inače propisani odredbama ZOO.

Tako Zakon o javnom informisanju i medijima, kao posebni zakon, isključuje primenu ZOO u delu odredbi kojima je ova materija posebno regulisana. Pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete pripadaju svakom licu na koga se odnosi informacija čije je objavljivanje u skladu sa ovim zakonom zabranjeno, a u skladu sa opštim propisima i odredbama ovog zakona, nezavisno od drugih sredstava pravne zaštite koja tom licu stoje na raspolaganju u skladu sa odredbama ovog zakona.¹⁸⁾ Takođe, pravo na naknadu štete iz stava 1. ovog člana ima i lice kojem nije objavljen odgovor, ispravka ili druga informacija čije je objavljivanje naloženo odlukom nadležnog suda, a koje zbog neobjavljanja trpi štetu.¹⁹⁾ Saglasno odredbi člana 115. Zakona o javnom informisanju i medijima, novinar, odgovorni urednik i izdavač solidarno odgovaraju za štetu nastalu objavljinjem informacije iz člana 112. stav 1. ovog zakona, kao i za propuštanje objavljinjanja informacije iz člana 112. stav 2. ovog zakona, s tim što njihova odgovornost može biti isključena u slučajevima iz člana 116. stav 1. tač. 1, 2, 3, 4. i 5. ovog zakona odnosno ako je informacija: verno preneta iz javne skupštinske rasprave ili javne rasprave u skupštinskem telu (tačka 1.); verno preneta iz sudskog postupka, u skladu sa ovim zakonom (tačka 2.); verno preneta s javnog skupa, a novinar je postupao s dužnom novinarskom pažnjom (tačka 3.); sadržana u dokumentu organa javne vlasti na koji se primenjuje zakon kojim se uređuje slobodan pristup informacijama od javnog značaja, a javnost ima opravdani interes da za nju zna (tačka 4.) i objavljena u emisiji koja se emituje uživo, a novinar je postupao s dužnom novinarskom pažnjom (tačka 5.). Neophodno je napomenuti da je odredbom člana 116. stav 2. ovog zakona propisano da za štetu prouzrokovanoj objavljinjem neistinite ili nepotpune informacije koja potiče od organa javne vlasti odgovara Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave čiji je to organ, bez obzira na krivicu. Saglasno odredbama člana 117. stav 1. tač. 1. i 2. ovog zakona, sud prilikom odlučivanja o visini naknade štete, posebno ceni: da li je tužilac pokušao da umanji štetu korišćenjem drugih sredstava pravne zaštite u skladu sa odredbama ovog zakona (tačka 1) i da li je tu-

¹⁶⁾ Branko Lubarda, referat, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, broj 2/2008, Intermex, Beograd.

¹⁷⁾ Mirjana Martić, Marijana Šarac, „Priručnik za primenu Zakona o zaštiti uzbunjivača“, str. 46-47, Beograd, 2015. godine.

¹⁸⁾ član 112. stav 1 Zakona o javnom informisanju i medijima.

¹⁹⁾ član 112. stav 2. Zakona o javnom informisanju i medijima.

ženi onemogućio tužiocu da umanji štetu objavljivanjem odgovora, ispravke ili druge informacije na osnovu odluke nadležnog suda (tačka 2). Kada su u pitanju rokovi, rok za podnošenje tužbe za naknadu štete je šest meseci od dana objavljivanja informacije iz člana 112. stav 1, odnosno od dana kada je tuženi bio dužan da objavi informaciju iz člana 112. stav 2. ovog zakona. Posebno napominjemo da imalač prava na odgovor na informaciju koja se na imaoca prava odnosi, tužbu sudu podnosi protiv odgovornog urednika u smislu odredbe člana 83. stav 2. ovog zakona, a odgovornog urednika mora imati svaki medij u smislu člana 48. stav 1. ovog zakona, s tim da, u smislu stava 2. ovog člana, glavni urednik medija ima svojstvo odgovornog urednika tog medija.

Tužba za naknadu štete nastale objavljinjem neistinitih informacija u dnevnim novinama može se podneti samo u prekluzivnom roku od šest meseci propisanom Zakonom o javnom informisanju.²⁰⁾

Novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila, koji su pre objavljinjanja s pažnjom primerenom okolnostima mogli utvrditi neistinitost ili nepotpunost informacije, solidarno odgovaraju za materijalnu i nematerijalnu štetu prouzrokovana objavljinjem informacije.²¹⁾

Kada je tužbeni zahtev usmeren na objavljinjanje odgovora na informaciju u smislu Zakona o javnom informisanju, sud je ograničen u ispitivanju samo na ispunjenost uslova propisanih zakonom za podobnost objavljinjanja odgovora na informaciju. Sagledavanje sveobuhvatnih prilika na koje posredno ukazuju informacije za čije se objavljinjanje traži odgovor, nisu predmet ovih postupaka.²²⁾

Dakle, kada se ima u vidu sve navedeno, nematerijalna šteta se naknađuje *nеновчано* - objavljinjanjem odgovora, i *новчано* - isplatom naknade svakom licu na koga se odnosi informacija čije je objavljinjanje u skladu sa Zakonom o javnom informisanju i medijima, a u skladu sa opštim propisima i odredbama ovog zakona, nezavisno od drugih sredstava pravne zaštite koja tom licu stoje na raspolaganju u skladu sa odredbama ovog zakona.

Dalje, imajući u vidu odredbe Zakona o autorskom i srodnim pravima proizlazi da je autorsko pravo u svojoj biti preventivno i da su odredbe ovog zakona usmerene na neovlašćeno korišćenje duhovne tvorevine od strane trećih lica bez saglasnosti autora.

Povređena su moralna prava autora fotografije, kada je fotografija objavljenata bez naznačenja imena ili pseudonima autora, kao i kada je fotografija objavljenata u skraćenoj formi.²³⁾

10. Naknada nematerijalne štete pravnom licu zbog narušavanja poslovog ugleda povredom žiga i nelojalnom konkurencijom

Kada se ima sve navedeno u vidu, mora se ukazati i na to da nematerijalnu štetu, osim fizičkog lica, može pretrpeti i pravno lice, a zbog narušavanja ugleda pravnog lica povredom žiga i nelojalnom konkurencijom neovlašćenom upotrebom žiga. U sudskej praksi sporno je da li u navedenim slučajevima nosilac prava na žig ima pravo samo na imovinsku (materijalnu) štetu, ili mu se zbog povrede njegovog prava može dosuditi i neimovinska (nematerijalna) šteta).

Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine prihvatio je subjektivnu koncepciju neimovinske štete.²⁴⁾

Lice koje povredi žig ili pravo iz prijave odgovara za štetu po opštim pravilima o naknadi štete iz Zakona o obligacionim odnosima, a odgovornost za štetu zbog povrede žiga ne isključuje odgovornost za delo nelojalne konkurencije.

Međutim, ako je povreda žiga učinjena namerno, tužilac može od tuženog, umesto naknade imovinske štete, zahtevati naknadu do trostrukog iznosa uobičajene licencne naknade koju bi primio za korišćenje žiga, čime je znatno povećena odgovornost u slučaju namernog prouzrokovanja štete, odnosno u slučaju namerne povrede žiga, jer se uvodi mogućnost višestrukog uvećanja obima naknade, što predstavlja i odstupanje od opšteg pravila o potpunoj naknadi iz čl. 190. i 191. Zakona o obligacionim odnosima, i ima kazneni karakter za tuženog, a karakter satisfakcije za tužioca. U delu koji prevazilazi iznos uobičajene licencne naknade koju bi primio za korišćenje žiga, ova naknada, u

²⁰⁾ Iz rešenja Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 9814/10 od 22.09.2010. godine, autor sentence: Đura Tamaš, Bilten Apelacionog suda u Novom Sadu, broj 2/2011, Intermex, Beograd.

²¹⁾ Iz presude Višeg suda u Novom Sadu, P. 44/11 od 29.06.2011. godine, autor sentence: Vladimir Bešlin, Bilten Višeg suda u Novom Sadu, broj 2/2011, Intermex, Beograd.

²²⁾ Iz presude Apelacionog suda u Beogradu Gž-194/11 od 27.01.2011. godine, Autor sentence: Jelena Marković, Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 5/2013, Intermex, Beograd.

²³⁾ Iz odluke Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 351/15 od 25.03.2015. godine.

²⁴⁾ Miroslav Vrhovšek, Vladimir Kozar, Nematerijalna šteta zbog narušavanja ugleda pravnog lica, Branič - časopis Advokatske komore Srbije, 2010, vol. 123, br. 1-2, str. 85-102.

suštini predstavlja i svojevrstan vid novčane naknade nematerijalne - neimovinske štete.²⁵⁾

U sudskoj praksi, međutim, preovladava stav o nepriznavanju nematerijalne štete zbog narušavanja poslovnog ugleda preduzeća usled povrede prava na žig, uz obrazloženje da novčana naknada nematerijalne (moralne) štete koju potražuje pravno lice (privredni subjekat) ne uživa sudsку zaštitu, jer se vidovi nematerijalne štete (pretrpljeni bol, strah i dr.) mogu dosuđivati samo fizičkim licima. Pri tome, priznaje se da i pravno lice ima ugled, dakle jedno od najvažnijih prava ličnosti, ali se primenjuje subjektivna koncepcija nematerijalne štete, prema kojoj se vidovi nematerijalne štete ispoljavaju kroz psihičke doživljaje svojstvene isključivo fizičkim licima - dakle kao strah, fizički bol ili duševne patnje.

Međutim, u sudskoj praksi postoje i suprotna pravna shvatanja, prema kojim za povredu zaštićenog robnog žiga tužilac ima pravo i na naknadu nematerijalne štete, koja predstavlja satisfakciju zbog povrede koju je pretrpeo. I u slučaju nelojalne konkurenčije neovlašćenom upotrebom robnog žiga, u sudskoj praksi postoji stav da sud može da obaveže tuženog na plaćanje nematerijalne štete po svojoj oceni, i takva naknada ima simboličan karakter. Pri tome, visinu nematerijalne štete koju je pretrpelo pravno lice, sud utvrđuje po slobodnoj oceni.

11. Zaključak

Za postojanje odgovornosti po osnovu krivice potrebno je da se ispune uslovi: postojanje štete, da je šteta nastala protivpravnom radnjom ili propuštanjem štetnika, da se ta

radnja i nastala šteta mogu pripisati u krivicu štetnika i da postoji uzročna veza između protivpravne radnje i štete. Materijalna šteta se deli na običnu štetu i izmaklu korist. Kod obične štete dolazi do umanjenja postojeće imovine oštećenog. Novčana naknada nematerijalne štete može se dosuditi ako sud nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina duševnih bolova i straha, kao i njihovo trajanje to opravdavaju.

Propisan poseban režim obaveznog osiguranja od auto-odgovornosti vlasnika motornih vozila za štetu pričinjenu trećim licima.

Poslodavac odgovara za štetu koju odgovorno lice ili zaposleni vršeći zlostavljanje prouzrokuje drugom zaposlenom kod istog poslodavca.

Uzbunjivač i lice koje uživa zaštitu kao uzbunjivač imaju pravo na potpunu naknadu štete (materijalne i nematerijalne) koja im je naneta zbog uzbunjivanja.

Pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete pridaju svakom licu na koga se odnosi informacija čije je objavljivanje zabranjeno, nezavisno od drugih sredstava pravne zaštite koja tom licu stoje na raspolaganju.

U sudskoj praksi preovladava stav o nepriznavanju nematerijalne štete zbog narušavanja poslovnog ugleda preduzeća usled povrede prava na žig, uz obrazloženje da novčana naknada nematerijalne (moralne) štete koju potražuje pravno lice (privredni subjekat) ne uživa sudsку zaštitu, jer se vidovi nematerijalne štete (pretrpljeni bol, strah i dr.) mogu dosuđivati samo fizičkim licima.

*Ovaj tekst je preuzet sa Kopaoničke škole prirodnog prava

²⁵⁾ Vladimir Kozar, Vrste štete zbog povrede prava na žig i nelojalne konkurenčije, Pravo i privreda, vol. 37, br. 5-8, str. 669-673, 2000.

ИЗРИЦАЊЕ МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ МЕДИЦИНСКОГ КАРАКТЕРА НЕУРАЧУНЉИВИМ ЛИЦИМА

Анђела Богојевић

Тужилачки помоћник, Више јавно тужилаштво

Уводна разматрања

Борба против криминалитета и начин на који се кривично право супротставља овом друштвеном проблему једно је од актуелних питања који увек траже нове одговоре. Са једне стране, треба загарантовати потпуну заштиту основних људских права, док са друге, треба изградити систем репресивних и превентивних мера којима ће се спречити вршење кривичних дела.

Дефинисање основа који су предвиђени за наступање неурачунљивости врло је осетљиво подручје, управо из разлога посебног стања ових лица, као и адекватног одговора друштва на њихове поступке. Законодавац је овде у незавидном положају, те ћемо се посебно осврнути на решење које је код нас прихваћено, и детаљно га објаснити, како би се на правilan начин стекла слика о положају неурачунљивих лица у нашем позитивном праву.

Настанак и историјски развој мера безбедности медицинског карактера

Први знаци указивања на неопходност лечења лица која се налазе у посебном психичком стању везују се за Римско право, које је предвиђало да се људи обузети лудилом чувају у својој кући од стране чланова њихове породице, не само да сами себи не би нанели неку повреду, већ и ради тога да други у нечemu не би били унесрећени. Ако би, упркос томе што су чувани, учинили неки деликт, не би због тога били кажњени, ако су у тренутку извршења били без потпуног разума. У таквим ситуацијама њима је изрицана мера чувања (са или без окова), а чланови породице који су били непажљиви у обављању своје дужности, били би адекватно кажњени.¹⁾

Прва психијатријска болница у Србији, која је уједно и најстарија на Балкану, основана је актом Попечитељства правосуђа од 08.08.1861. године, у околини Београда.

¹⁾ Д. Дракић, "Мере безбедности психијатријског карактера у кривичном праву Србије", Просвета, Нови Сад 2005, стр 64;

да, а којим је наређено да се сва душевно болесна лица из затвора упуне у болници.²⁾

Као израз позитивизма и владајуће теоријске поставке почетком XX века у наше законодавство уплиће се, најпре кроз појам здравствено-заштитних мера које предвиђају упућивање опасног неурачунљивог лица у завод за душевно болесна лица, нови концепт кривичних санкција, као опозит рационализму, класичној школи и рационалистичкој филозофији уопште. Без икаквих позитивних искустава о примени оваквих мера, већ само као последица теоријских поставки, убрзо се и кроз термин мера безбедности, који је и данас заступљен у позитивном праву, најпре у Кривичном законiku из 1951. године, а затим и кроз новеле из 1959. и 1962. године учвршћује став да је оваква врста санкција неопходна у кривичном праву. Инсистира се на хуманистичком карактеру кривичног права, на уважавању човека, његових права и слобода, као и адекватног лечења. У први план истиче се уважавање моралног постулата, осећања човечности, људског достојанства, све у циљу појачане заштите друштва и првенствено помоћи немоћном лицу. Циљ је ресоцијализација, средства су на линiji индивидуалне превенције -лечење праћено одговарајућим третманом. Видљива је тенденција у правцу јачања моралне и вспитне улоге кривичног права, мере безбедности доживљавају своју експанзију новелама, лечење поприма чин племените природе, уређен кривично-правним прописима.

Општи део Кривичног законика из 1947. године не познаје појам мера безбедности, али члан 79 и 80 предвиђа Здравствено-заштитну меру упућивања неурачунљивих или смањено урачунљивих учинилаца у болници за душевне болести или неки други завод за лечење, под условом да је њихов боравак на слободи опасан. Кривичним закоником из 1951. године ранија здравствено заштитна мера постаје мера безбедности упућивања у завод ради чувања и лечења, чиме се прихвата нови систем кривичних санкција у којем се изричito спомињу мере безбедности. Пратећи корак савременог доба, Кривични законик СРЈ од 1977. године предвидео је први пут примену нове мере према неурачунљивим лицима, све у складу са учењем савремене медицине према којем се дугогодишња хоспитализација душевних болесника може штетно одразити на њихово лечење, те да се лечењем на слободи оваквих лица може постићи бољи ефекат и брже излечење.

Овим се заправо постигло да суд не мора да чека да опасност учиниоца за околину потпуно престане, већ ће одредити да се психијатријско лечење настави на слободи, уколико дође до уверења да ће се на овај начин остварити сврха мера безбедности, иако опасност од поновног вршења кривичних дела није потпуно престала.

Појам неурачунљивости

Наш законодавац заузима становиште у складу са владајућим мишљењем заговорника људских права. Намиме, уколико постоје назнаке које би указивале на то да је лице које је учинило кривично дело то учинило услед деловања неке душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености, а које су резултирале одсуством моћи расуђивања или моћи одлучивања, и то се утврди у кривичном поступку који се води против тог лица, није учинилац кривичног дела, све услед недостатка субјективног елемента кривичног дела- кривице, већ је, у складу са позитивномправном терминологијом, лице које је учинило дело које је у закону предвиђено као кривично дело и према којем се може изрећи посебна кривична санкција- мера безбедности Обавезног лечења у здравственој установи, или мера безбедности Обавезног психијатријског лечења на слободи.³⁾

У нашем кривичном праву, сходно биолошко-психолошкој методи, за наступање неурачунљивости неопходно је остваривање и биолошког и психолошког основа. Односно, решење које је наш законодавац усвојио захтева да, осим постојања неког абнормалног душевног стања, наступе и одређене психичке сметње проузроковане тим стањима. Између биолошких стања и психолошких деловања постоји нужна веза. Без биолошких промена не може бити ни психолошких, јер су психолошке промене одраз биолошких.

Законодавац не дефинише сам појам урачунљивости, већ полази од обориве претпоставке и одређује појам неурачунљивости. Он то чини принципом негативног одређења, наводећи да „није кривично дело оно које је учињено у стању неурачунљивости”, а неурачунљив је „онај учинилац који није могао да схвати значај свог дела или није могао да управља својим поступцима услед душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености”.

²⁾ М. Штернић, "Развој судске психијатрије у Србији и актуелни проблеми судске психијатрије", Енграми (часопис за клиничку психијатрију, психологију и граничне дисциплине), бр.2, Београд, 1980, из Д.Д.ор.сит, стр.65,

³⁾ Д. Дракић, "Оправданост мера безбедности као кривичних санкција", Правни живот број 9, Београд, 2006, стр.889-897;

Вештачење као *condicio sine qua non* за изрицање мера медицинског карактера

Надлежни орган пред којим се води кривични поступак у којем се поставља питање урачунљивости лица које је извршило кривично дело, затражиће од вештака на уропсихијатријске струке да да своје стручно мишљење о стању тог лица у време извршења дела.

У свом налазу вештак ће описати чињенице које је непосредно чулно опазио током прегледа, користећи се својим стручним знањем. То ће бити нека врста репродукције свега онога што је успео да запази, и као такво послужиће као основа за давање стручног мишљења. Мишљење вештака представља закључак до којег је дошао, а на основу свега онога што је описао у налазу, односно на основу свих околности примећених током прегледа предмета вештачења, као и на основу посредно сазнатих чињеница из других доказних средстава. У датом мишљењу, вештак ће одговорити на сва питања постављена од стране надлежног органа у наредби о одређивању вештачења и именовању вештака.⁴⁾

Управо се овде јавља проблем. Наиме, вештак је као стручно лице, позван да даје своје мишљење у погледу биолошког основа који би утицао на постојање неурачунљивости код одређеног лица, тј. да ли је код учиниоца у тренутку извршења дела постојало стање које би могло бити од утицаја на психичко функционисање таквог лица. Са друге стране, правно је питање да ли је лице неурачунљиво, те такву одлуку доноси судија, који на основу података које је добио од вештака, као и свих других релевантних околности, доноси одлуку о томе да ли је учинилац у тренутку извршења дела могао да сквати значај свог дела и да управља својим поступцима у односу на исто, и на основу тога, да ли је у том тренутку био у стању урачунљивости, неурачунљивости или битно смањене урачунљивости. Све ово из разлога јер је институт неурачунљивости правни институт који је уведен за потребе кривичног права и који психијатријска наука не познаје.⁵⁾

Често се истичу ситуације када се вештаци у мишљењу изјашњавају о правним питањима. Такође, има случајева где орган пред којим се води поступак у наредби за вештачење захтева од вештака да се изјасни о правним

питањима (као што су рецимо „процена степена урачунљивости уопште“)⁶⁾

Занимљиво је приметио Roeder - „задатак вештака је ограничен на то да пружи апстрактне истинске ставове, а судији да препусти њихово примењивање на конкретно чињенично стање.“⁷⁾

Наиме, значај налаза и мишљења вештака једнак је као и значај других доказа у сваком поступку, те овакав налаз суд треба да цени приликом одлучивања, баш као и друге доказе, сходно начелу слободне оцене доказа.

Изрицање мера безбедности

Као основна санкција за лице које у стању неурачунљивости извршило дело које је у закону предвиђено као кривично дело јесте смештај у здравствену установу, односно изрицање мере безбедности Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, или мере безбедности Обавезно психијатријско лечење на слободи, све у зависности од процене сталног судског вештака неуропсихијатра о одговарајућем начину лечења болесника.

Услови предвиђени за изрицање мере Обавезно психијатријско лечење у чување у здравственој установи јесу постојање озбиљне опасности да учинилац поново учини теже кривично дело, што би се морало утврдити у сваком конкретном случају, јер би зависило не само од личности учиниоца, већ и од његовог ранијег живота, околности под којима је дело учинено, стање његове душевне болести и свих других околности које имају значаја за процену одговарајуће санкције.

Једино је озбиљна опасност релевантна, те је јасно да би целокупна оцена о могућности да лице понови дело морала бити стриктно утемељена. Само постојање такве опасности није довољно већ је потребно и уверење суда да је управо изрицање такве мере неопходно како би се иста отклонила.

Чини се да је приликом испитивања постојања "опасности за околину", неопходно узети у обзир следеће околности: врсту и карактер душевног поремећаја и његов утицај на психичко функционисање учиниоца у време извршења дела; структуру психопатолошких синдрома и процену динамике развоја болесног про-

⁴⁾ Д. Дракић, "Мера безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи", Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, 2004, стр.492-501;

⁵⁾ Кривични законик Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, број 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, даље у тексту КЗ РС;

⁶⁾ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, број 1130/2012;

⁷⁾ М. Кокољ, *Actiones liberae in causa*- Кривична одговорност привремено неурачунљивих лица, Прва књижевна комуна, Мостар, 1981, стр149;

цеса у тренутку вођења главног претреса; стање психичких функција у време суђења; врсту, начин и околности под којима је дело извршено; однос према делу; структуру личности учиниоца; мотивацију за лечење; очуваност моралних схватања и др.

Лечење неурачуњивог лица у установи је неограниченог трајања, тј. законодавац није одредио колико она најдуже може да траје, већ се заузео један прагматичан став по којем се иста обуставља када престаје потреба за лечењем и чувањем учиниоца у здравственој установи.

За изрицање мере безбедности Обавезно психијатријско лечење на слободи неопходно је да се ради о неурачуњивом лицу које је озбиљно опасно по околину, али је за отклањање те опасности довољно његово лечење на слободи. Решење је донето у складу са схватањима савремене медицине, по којима се бољи успех у лечењу душевно болесних особа постиже без хоспитализације, у нормалним животним условима.⁸⁾

Разлика између ове и претходне мере, када је упитању термин „опасност по околину”, је у томе што се у овом случају ради о опасности од вршења било којих кривичних дела, а не само тежих, како је то дефинисано при постављању услова за изрицање мере из члана 81. Кривичног законика.

Дискутабилна је могућност изрицања мере лечења на слободи у случају када је утврђено да постоји озбиљна опасност да ће учинилац наставити са девијантним понашањем. Има мишљења у теорији да опасност за околину не може да се усклади са потребом обавезног психијатријског лечења на слободи.⁹⁾

Судски надзор над извршењем мера безбедности

Мера безбедности Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи се издржава у одговарајућој здравственој установи и садржајно обухвата лечење и чување учиниоца кривичног дела. Суд који је изрекао меру безбедности врши одговарајући надзор над њеним извршењем, односно у погледу оправданости даљег извршења конкретне мере, што се одвија у два облика:

⁸⁾ КЗ РС, чл.23.ст.1 и 2.

⁹⁾ Н. Делић, Психологија исказа појединих учесника у кривичном поступку, Досије, Београд, 2003, стр.128;;

¹⁰⁾ Д. Дракић, "О меродавности званичног психијатријског учења о појму болесног у кривичном праву и поступку", текст у зборнику "Међународна научна конференција - Правни систем и друштвена криза", Правни факултет Приштина- Косовска Митровица, 2011, стр.413-428;

¹¹⁾ Ј. Бутуровић, М. Стевановић, Психијатријско вештачење у кривичном поступку, ЈРККП, 1980/34, стр.443, из НД, оп.сит, стр.132;

¹²⁾ В. Водинелић, Институти "специјалиста" и "експерт" у нашој и странијој кривично-процесној науци, Наша законитост, 1976/7-8, стр.58-61; из НД, оп.сит, стр.130;

1. По службеној дужности самог суда који сваких девет месеци испитује да ли је престала потреба за лечењем и чувањем у здравственој установи

2. На иницијативу других овлашћених субјеката, и то здравствене установе, органа старатељства и лица коме је изречена мера безбедности¹⁰⁾

Суд који је изрекао ову меру у првом степену одлучује и о њеној обустави, а извештај суду доставља установа коју меру извршава. У извештају може стајати и предлог да се мера обустави или да се замени обавезним психијатријским лечењем на слободи, све у складу са стањем лица према којем се мера извршава. Као што је већ речено, предлог за обуставу мере такође могу поднети и орган старатељства и лице коме је изречена мера безбедности.¹¹⁾

Све одлуке које суд доноси у односу на мере безбедности које се већ примењују доносе се у седници ванправног већа, о којој се обавештавају јавни тужилац и бранилац, а пре доношења судске одлуке, саслушаће се и учинилац према коме се мера безбедности извршава, али само ако је то по оцени суда потребно и могуће.

Треба напоменути и то да ова мера може садржати само она ограничења кретања и понашања која су неопходна ради лечења и чувања лица према којем се ова мера примењује и ради одржавања реда и дисциплине.

Даље, ако се лице коме је изречена ова мера налази на слободи, а не јави се установи у коју је упућено, суд ће наредити његово довођење или издавање потернице. Такву наредбу суда извршиће орган управе надлежан за унутрашње послове на чијем подручју се лице налази. Довођење и спровођење лица врши се уз пратњу здравственог радника.¹²⁾

Како се изрицањем мере Обавезно психијатријског лечење и чувања у здравственој установи обезбеђује и лечење и чување, то је мера Обавезно психијатријско лечење на слободи предвиђена само уколико се утврди да постоји озбиљна опасност да учинилац учини

противправно дело које је у закону предвиђено као кривично дело и да је ради отклањања ове опасности довољно његово лечење на слободи.

Услови за изрицање су исти као и за претходну меру, у виду постојање озбиљне опасности да ће извршити ново дело и потребе да се баш на овај начин постигне отклањање такве опасности. Као што смо већ навели, разлика се тиче тежине дела за које постоји озбиљна опасност да учинилац изврши, и наравно процене суда да да је ради отклањања такве опасности довољно лечење на слободи.

Треба додати да ова мера не може трајати дуже од три године, те уколико нису постигнути резултати може се заменити мером лечења у установи. Такође, уколико је то потребно ради успешнијег лечења, законодавац је предвидео да се лечење на слободи може повремено спроводити и у одговарајућој здравственој установи, с тим што ова модулација лечења не може непрекидно трајати дуже од петнаест дана, нити укупно дуже од два месеца.¹³⁾

Закључна разматрања

Управо због своје специфичности мере безбедности не престају да буду предмет проучавања. Ставови у теорији су различити. Од потпуног оспоравања пре-

вентивног значаја мера безбедности до схватања пре-ма којем су оне једино у стању да утичу на смањење криминалитета.

Према Кривичном законику, сврха прописивања и изрицања кривичних санкција је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством. У домену регулисања одговорности неурачунљивих лица, специјална превенција ставља се на прво место, сходно одредби члана 78. Кривичног законика, која наглашава да је отклањање стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела сама сврха мера безбедности. Дакле, иако се мере безбедности третирају као кривичне санкције, упркос општој сврси прописивања кривичних санкција која је прописана чланом 4, став 2 Кривичног законика, оне су лишене ретрибутивног карактера и генерално-превентивног дејства. Као такве, уперене су ка лечењу, чувању и стању лица неспособног да схвати значај свог дела или да управља својим поступцима. Оне су, као кривичне санкције, свакако учврстиле своје место у кривичном праву, те кроз дугогодишњу примену обезбедиле и практичну афирмацију.

¹³⁾ ЗС, op.cit.,стр.316;

IZMENE POSTUPKA LIŠENJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Danilo Mandić

Sudijski pomoćnik u Osnovnom sudu u Somboru

1. Uvod

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku („Sl. glasnik RS“ br. 55/14, stupio na snagu 31.05.2014. godine), pored velikih promena unetih uvođenjem javnih beležnika u pravni sistem Republike Srbije, izvršene su i značajne promene u postupku lišenja poslovne sposobnosti, pravnom institutu sa višedecenijskom primenom u našem pozitivnom pravu. Navedenim Zakonom unete su manje procesne izmene u postupku lišenja poslovne sposobnosti, koji se pokreće i sprovodi prvi put, dok značajnu novinu, koju dosadašnje zakonodavstvo nije predviđalo, a koja je u skladu sa međunarodnom pravnom regulativom u ovoj oblasti, predstavlja uvođenje sudske obaveze periodičnog preispitivanja daljeg postojanja razloga za trajanjem izrečene mere za svaku buduću sudsку odluku kojom se lice lišava poslovne sposobnosti, kao i obaveza sproveđenja postupka preispitivanja daljeg postojanja razloga za lišenjem poslovne sposobnosti za sva lica koja su lišena poslovne sposobnosti po dotadašnjim propisima. Sudovi su do dana sačinjanja ovog teksta uglavnom okončali postupke preispitivanja za lica lišena poslovne sposobnosti po ranijim zakonima, međutim, imajući u vidu propisanu obavezu periodičnog sproveđenja postupka preispitivanja u roku od najviše 3 godine, tako da će sudovi ubrzo početi sa sproveđenjem novog turnusa postupaka preispitivanja, autor ovog teksta smatra da je korisno osvrnuti se na sve značajnije novitete unete novim ZVP-om u navedenoj oblasti, kao i na probleme koje su proizašli prilikom sproveđenja prve

faze preispitivanja, a u cilju pravilnog i efikasnog sprovođenja navedenog postupka u budućnosti.

2. Ključne izmene Zakona o vanparničnom postupku u segmentu lišenja poslovne sposobnosti

Postupak lišenja poslovne sposobnosti regulisan je čl. 31-44. Zakona o vanparničnom postupku.

Prva veća novina uneta izmenjenim Zakonom predstavlja čl. 36. stav 2. ZVP-a, koji glasi: „Sud uvažava mišljenje i stavove lica prema kome se postupak vodi, u meri u kojoj je to moguće s obzirom na stanje njegovog mentalnog zdravlja.“

Iako na prvi pogled deluje ograničavajuće, smisao navedene odredbe je da se protivnik predлагаča po pravilu treba saslušati u svakom konkretnom slučaju, te da će se iskaz i izneti stavovi protivnika predлагаča ceniti u najvećoj mogućoj meri, a prema stanju njegovog mentalnog zdravlja. Čl. 36. stav 3. ZVP-a, ranije čl. 36. stav 2. ZVP-a, ostao je nepromenjen i glasi: „Sud može odustati od saslušanja lica prema kome se postupak vodi, samo ako bi to moglo da bude štetno po njegovo zdravlje ili ako saslušanje uopšte nije moguće s obzirom na duševno ili fizičko stanje tog lica“. Iako se smisao navedene odredbe ogleda u nužnosti saslušanja lica prema kome se postupak vodi i izuzetnoj i restriktivnoj mogućnost odustanka od njegovog saslušanja, nažalost je u praksi često preširoko tumačena u svoje ograničavajućem delu, tako da je u velikom broju slučajeva

i dalje prisutna situacija da lice koje se lišava poslovne sposobnosti, pod opravdanjem izbegavanja narušenja njegovog duševnog i fizičkog stanja, ne bude saslušano tokom postupka.

Sledeća velika promena uneta je čl. 40 stav 2. ZVP-a, kojim je propisano: „U rešenju kom je odlučio o lišenju poslovne sposobnosti sud određuje rok u kome će se proveriti da li postoje razlozi za daljim trajanjem izrečene mere, a koji ne može trajati duže od 3 godine”. Upravo ovom odredbom uneta je najznačajnija novina u postupku lišenja poslovne sposobnosti, imajući u vidu da po prethodnim propisima odluka o lišenju poslovne sposobnosti nije bila ograničena bilo kakvim vremenskim rokom, niti je postojala obaveza periodičnog preispitivanja iste, iz kog razloga je u realnosti proizvodila uglavnom trajnu i definitivnu posledicu, s obzirom da su postupci vraćanja poslovne sposobnosti retko pokretani. Nadalje, čl. 42. stav 1. ZVP-a propisano je da, kada istekne vreme proveravanja, sud po službenoj dužnosti ispituje da li i dalje postoje razlozi zbog kojih je lice lišeno poslovne sposobnosti, dok je stavom 3. istog člana propisano da, ukoliko sud utvrdi da ne postoje uslovi za vraćanjem poslovne sposobnosti protivniku predлагаča, u navedenom rešenju sud utvrđuje rok, koji ne može biti duži od 3 godine, u kome će se proveriti da li postoje razlozi za daljim trajanjem izrečene mere. Dakle, nezavisno da li je prvobitni postupak lišenja poslovne sposobnosti pokrenut od strane suda, organa starateljstva ili drugog ovlašćenog predлагаča, ustanovljena je obaveza da svaki naredni postupak preispitivanja poslovne sposobnosti po službenoj dužnosti pokreće i sprovodi upravo sud. Po okončanju postupka preispitivanja, ukoliko se utvrdi da i dalje postoje razlozi za lišenjem, sud donosi rešenje kojim se utvrđuje da ne postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti, ili, ukoliko se utvrdi poboljšanje, odnosno pogoršanje stanja mentalnog zdravlja protivnika predлагаča, donosi odluku kojom se licu potpuno ili delimično vraća poslovna sposobnost, odnosno kojom se lice ranije delimično lišeno poslovne sposobnosti potpuno lišava poslovne sposobnosti. Čl. 42a stav 3. ZVP-a propisana je i dužnost suda da, u skladu sa utvrđenim promenama stanja mentalnog zdravlja lica delimično lišenog poslovne sposobnosti istom licu poveća ili smanji obim poslova koje ono može samostalno da preduzima pored poslova na koje je zakonom ovlašćeno.

Zanimljiva je i odredba čl. 40a stav 1. ZVP-a, kojom je propisano da protiv rešenja o lišenju poslovne sposobnosti lice koje je lišeno poslovne sposobnosti može izjaviti žalbu bez obzira na stanje svog mentalnog zdravlja u roku od 8 dana od dana dostavljanja, dok ostali učesnici u postupku, prema odredbi čl. 19 ZVP-a, mogu izjaviti žalbu u opštem roku od 15 dana. Time se stvara pomalo apsurdna situacija da različiti učesnici u postupku imaju različite rokove za izjavljivanje žalbe, a u zavisnosti od svog svojstva učesnika u postupku. Takođe, sadržina navedene odredbe nedvosmisleno ukazuje da se rešenje o lišenju poslovne sposobnosti mora dostaviti i samom protivniku predлагаča, bez obzira na stanje njegovog mentalnog zdravlja i uprkos činjenici da je tom licu postavljen staratelj, odnosno privremenim zastupnik koji ga je zastupao u postupku.

Na ovaj način dodatno su zaštićena prava lica lišenog poslovne sposobnosti ukidanjem mogućnosti da ne bude upoznat sa sadržinom sudskog rešenja kojim je odlučivano o njegovoj poslovnoj sposobnosti.

Pored pobrojanih izmena, koje su inkorporisane u važeći Zakon o vanparničnom postupku, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku, kako je u uvodu teksta već napomenuto, sadrži i samostalne članove od velikog značaja za postupak lišenja poslovne sposobnosti. Čl. 56. citiranog Zakona propisano je da za lica koja su po dosadašnjim propisima lišena poslovne sposobnosti sud po službenoj dužnosti sprovodi postupak u kome će ispitati da li i dalje postoje razlozi za lišenje poslovne sposobnosti, zatim da je za lica koja su lišena poslovne sposobnosti dve godine pre stupanja na snagu ovog zakona sud dužan da postupak preispitivanja daljeg postojanja razloga za lišenje sproveđe u roku od 3 godine od pravnosnažnosti rešenja o lišenju poslovne sposobnosti a za lica koja su ranije lišena poslovne sposobnosti dužan je sprovesti postupak preispitivanja najkasnije u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona, te da se postupak preispitivanja ima sprovesti i nad licima nad kojima je produženo roditeljsko pravo prema propisima koji su važili pre stupanja na snagu ovog zakona.

Prilikom sprovođenja postupka ispitivanja daljeg postojanja razloga za lišenjem poslovne sposobnosti, uočeni su sledeći problemi:

- Uvidom u sudske odluke o lišenju poslovne sposobnosti doneće po prethodnim zakonima, uočeno je da je najveći broj lica koja su lišena poslovne sposobnosti u potpunosti, odnosno da je potpuno lišenje poslovne sposobnosti u prošlosti predstavljalo pravilo. Potpuno lišenje poslovne sposobnosti regulisano je članom 146. Porodičnog zakona, kojim je propisano da punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psihofizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje i zbog toga nije u stanju da se samo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa može biti potpuno lišeno poslovne sposobnosti, te da je poslovna sposobnost takvog lica jednak poslovnoj sposobnosti mlađeg maloletnika. Dominacija potpunog lišenja poslovne sposobnosti je u suprotnosti sa čl. 12 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, potvrđenom Zakonom o potvrđivanju konvencije o pravima osoba sa invaliditetom („Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 42/2009), koji član se odnosi na ravnopravnost osoba sa invaliditetom pred zakonom. Potpunom lišenju poslovne sposobnosti određenog lica ima se pribegavati isključivo ukoliko su kod njega prisutna bolest ili psihofizičke smetnje tolikog intenziteta da je ono nesposobno za rasuđivanje (nedovoljna mentalna razvijenost teškog stepena, teške duševne bolesti itd.), usled koje nesposobnosti za rasuđivanje lice nije sposobno da samostalno vodi brigu o sebi i svojim pravima i interesima. Prilikom sprovođenja postupka preispitivanja poslovne sposobnosti u više slučajeva utvrđeno je da su lica, prethodno potpuno lišena poslovne sposobnosti, prema svome trenutnom zdravstvenom stanju sposobna za rasuđivanje,

da su i visoko životno funkcionalna, ali da usled psiho-socijalnih poteškoća nisu sposobna u pojedinim aspektima života da potpuno samostalno vode brigu o sebi, tako da su i pre pokretanja postupka preispitivanja poslovne sposobnosti od strane suda postojali uslovi da im se delimično vrati poslovna sposobnost, međutim da se sami nisu odlučivali na pokretanje postupka vraćanja poslovne sposobnosti, naviknuti na dugogodišnji, ustaljeni životni „status quo”. Upravo u ovoj činjenici se vidi potreba periodičnog sprovođenja postupka preispitivanja poslovne sposobnosti, po službenoj dužnosti od strane suda.

- Nadalje, u slučajevima gde je lice delimično lišeno poslovne sposobnosti, u velikom broju slučajeva ranije sudske odluke bile su nedovoljno jasne i neusklađene sa važećim Zakonom o vanparničnom postupku i Porodičnim zakonom, imajući u vidu da je u izrekama rešenja navođeno isključivo da se lice delimično lišava poslovne sposobnosti, bez preciziranja u kojim aspektima poslovne sposobnosti se ogleda delimično lišenje, niti koje pravne poslove lice može samostalno preduzimati u okviru priznate poslovne sposobnosti. Ovakvim nedovoljno jasnim i nepreciznim rešenjima uspostavljana je pravna, ali i životna nesigurnost, s obzirom na to da je prime-nom rešenja u životnoj praksi dolazilo do izjednačavanja lica potpuno lišenih poslovne sposobnosti sa licima delimično lišenim poslovne sposobnosti, jednakim uskraćivanjem samostalnog preduzimanja pravnih poslova.

- Ovde se takođe mora istaći i uočena neusaglašenost Zaka-na o vanparničnom postupku i Porodičnog zakona u vezi sa delimičnim lišenjem poslovne sposobnosti. Naime, čl. 147. Porodičnog zakona propisano je da punoletno lice, koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interesu ili prava i interesu drugih lica, može biti delimično lišeno poslovne sposobnosti, da je poslovna sposobnost takvog lica jednaka poslovnoj sposobnosti starijeg maloletnika, te da će se sudsakom odlukom o delimičnom lišenju poslovne sposobnosti odrediti pravni poslovi koje lice delimično lišeno poslovne sposobnosti može, odnosno ne može samostalno preduzimati. Čl. 40. stav 3. ZVP-a uređuje da je u rešenju kojim se lice delimično lišava poslovne sposobnosti sud dužan da na osnovu rezul-tata medicinskog veštačenja odredi vrstu poslova koje to lice može samostalno preduzimati pored poslova na koje je za-konom ovlašćeno. Shodno navedenom, postavlja se pitanje da li je u rešenju o delimičnom lišenju poslovne sposobnosti dovoljno navesti isključivo pravne poslove koje lice može samostalno preduzimati, prema ZVP-u, ili je pored toga potrebno i odrediti pravne poslove koje lice ne može samostalno preduzimati, prema Porodičnom zakonu? Radi što preciznijeg opredeljivanja delimičnog lišenja poslovne sposobnosti, kao i obima preostale poslovne sposobnosti lica, neophodno je sudsakom rešenjem utvrditi i jedno i drugo: izričito pobrojati pravne poslove koje lice ne može samo preduzimati zbog svog zdravstvenog stanja i to isključivo one pravne poslove kojima bi samostalnim vršenjem od strane protivnika predla-

gača došlo do neposrednog ugrožavanja sopstvenih ili tuđih prava i interesa, te odrediti i pravne poslove koji nisu obuhvaćeni delimičnim lišenjem poslovne sposobnosti, pri čijem vršenju lice delimično lišeno poslovne sposobnosti ima sva prava kao i potpuno poslovno sposobno lice. Precizno određivanje obima delimičnog lišenja poslovne sposobnosti nužno je i radi pravilnog daljeg postupanja organa starateljstva u postupku postavljanja staratelja, imajući u vidu da se staratelj delimično poslovno nesposobnom licu postavlja isključivo za pravne poslove, za koje je lice lišeno poslovne sposobnosti.

- Prilikom sprovođenja postupaka preispitivanja poslovne sposobnosti, uočena je tendencija veštaka neuropsihijatara da se protivnici predлагаča zadržavaju u statusu potpuno poslovno nesposobnih lica, često iz razloga što se prilikom izvršenog medicinskog veštačenja, koje uglavnom traje neko-liko časova, ne stekne utisak da je došlo do takvog poboljša-nja stanja mentalnog zdravlja lica potpuno lišenog poslovne sposobnosti koje bi opravdalo delimično ili potpuno vraćanje poslovne sposobnosti, ili do proširenja kruga poslova koje lice delimično lišeno poslovne sposobnosti može samostalno preduzimati. Upravo iz ovih razloga potrebno je prilikom sprovođenja postupaka lišenja i preispitivanja poslovne sposobnosti posebnu pažnju posvetiti saslušanju staratelja i pri-vremenog staratelja protivnika predлагаča, te shodno čl. 4. i 5. ZVP-a aktivnu ulogu u postupku omogućiti i predstavni-cima Centra za socijalni rad, koji su kao nadležni organ starateljstva upoznati sa životnom situacijom i mogućnostima protivnika predлагаča, a u velikom broju slučajeva su i sami staratelji protivnika predlagani iz redova stručnih radnika organa starateljstva i sudu mogu pružiti relevantne i precizne podatke o životnim pojedinostima i objektivnim mogućnostima protivnika predлагаča, sa kojima imaju više-godišnji, pa i decenijski kontakt.

3. Zaključak

Pravna i poslovna sposobnost lica predstavljaju osnovna ljudska prava, garantovana su čl. 37 Ustava Republike Srbije u okviru prava na pravnu ličnost. Prilikom svakog ograničenja ljudskih prava, a samim tim i poslovne sposobnosti lica, mora se voditi računa o suštini samog ograničenog prava, svrsi, prirodi i obimu ograničenja, te mogućnosti postizanja svrhe ograničenja manjim sužavanjem prava. Shodno navedenom, lišenje poslovne sposobnosti, pri čemu se najpre misli na potpuno lišenje poslovne sposobnosti, treba primenjivati izuzetno i isključivo u slučajevima kada se zaštita lica ne može postići na drugi način ili manje ograničavajućim sredstvom. Izmena Zakona o vanparničnom postupku i to pre svega uspo-stavljena obaveza periodičnog preispitivanja lišenja poslovne sposobnosti, iako možda deluju nedovoljne u poređenju sa savremenim tokovima zaštite lica sa invaliditetom i važećim međunarodnim konvencijama iste tematike, zajedno sa rastućom ulogom deinsticijonalizacije korisnika u oblasti socijalne zaštite, predstavljaju pozitivan pomak u oblasti koja je dugo bila regulatorno zapostavljena.

ГРАЂАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЛЕКАРА ЗА ПРЕПИСИВАЊЕ ЛЕКОВА И МЕДИЦИНСКИ ПОМАГАЛА ПРОТИВНО УПУТСТВУ РЗЗО

Ана Булатовић

Виши суд у Београду, судијски помоћник

Медицина и право имају исконску повезаност - док медицина одржава здравље појединача, односно чиниоца друштва, право одржава „здравље“ самог друштва. Због тога се о једном друштву и хијерархији вредности, која је у њему успостављена, се много тога може сазнати проучавањем начина на који је успостављена грађанско-правна, кривично-правна и дисциплинска одговорност лекара. У питању је одговорност за очување основне потребе и вредности друштва - одговорност за људски живот. С друге стране, право које регулише поље медицине, како нормативно, тако и судско, одговорно је за људске животе, с обзиром да од успостављеног начина организације медицинске струке зависи распрострањеност, доступност и квалитет медицинске заштите.

Људски живот је, у већини друштва данашњице, прихваћен као највећа вредност. Из тога, по природи ствари, произилази кривично-правна одговорност лекара за поступање, у смислу одговорности и професионалности, а које угрожава здравље људи. Посматрано из угла права, ова одговорност је већим делом неспорна. Уколико се вештачењем утврди да лекар није поступао по правилима струке, доводећи тиме у опасност живот и здравље људи, биће кривично одговоран, а уколико је до нежељене последице дошло услед околности које су неотклоњиве савесним поступањем лекара, нема места кривично-правној одговорности лекара.

Са овом одговорношћу значајно је повезана и грађанско-правна одговорност лекара за нематеријалну штету пацијента и пацијентове породице. Овакво законодавство и судска пракса су природна последица потребе за одговорном здравственом заштитом и свести о границама могућности медицинске заштите, па су као таква прихваћена у већини модерних држава.

За разлику од одговорности лекара за људски живот и здравље, одговорност институција здравственог осигурања је разнолико постављена.

Хипократова заклетва је неретко у сукобу са економском реалношћу здравствене заштите, па тако док поједина друштва сматрају да здравствена заштита представља конкретизацију основног људског права на живот, те да не треба да зависи од финансијске ситуације пацијента, друга друштва сматрају да за покривање трошкова лечења нико други нема обавезу осим пацијента самог, а неретко пак, се одговор тражи негде у средини.

Било како било, трошкови лечења се морају покрити из неког извора, па у ситуацији када то не могу бити ни пацијент из објективних, ни институција осигурања из нормативних разлога, поставља се питање улоге лекара, у коме се сукобљавају људска дужност лекара да

пружи лечење када је то могуће и професионална дужност да се очува финансијска стабилност здравственог система, а све у циљу опстанка истог и омогућавања будућим пациентима здравствену заштиту. Другим речима, на лице, коме је друштво поверило лечење, а не одмеравање вредности и одлучивање, пада терет одлуке између садашњег здравља конкретног појединца и будућег здравља апстрактне масе појединача.

Како је аутор овог рада судијски сарадник, а не економиста, министар здравља или професор упоредног права, оставићемо по страни потенцијалне моделе здравственог осигурања, који би значајно превазилазиле домете овог члanka, и прећи на позитивну нормативу Републике Србије и судско становиште.

У Републици Србији, сношење трошкова основне здравствене заштите свих грађана је засновано на начелу солидарности и узајамности, кроз систем обавезног здравственог осигурања код Републичког фонда за здравствено осигурање, применом начела здравствене заштите и остваривањем права пацијента, утврђених законом којим се уређује здравствена заштита.

Основ система здравственог осигурања између осталог представља начело заштите права осигураних лица и заштите јавног интереса, којим се штити интерес осигуреног лица, заснован на праведној доступности; док се начело економичности и ефикасности остварује сталним настојањем да се права из обавезног осигурања остварују уз што мање финансијских и других средстава, постизањем најбољих могућих резултата у односу на расположиве ресурсе, те постизањем највишег нивоа права из обавезног здравственог осигурања уз најнижи утрошак финансијских средстава. Овако постављен систем обавезног здравственог осигурања укључује између осталог, и право на здравствену заштиту, под условом да је доспели допринос за здравствено осигурање плаћен, које право, између осталог, обухвата прегледе и лечење у случају болести и повреде, медицинску рехабилитацију у случају болести и повреде, лекове и медицинска средства и медицинско-техничка помагала. Право на лечење и рехабилитацију у случају болести или повреде, које обухвата и дијагностику, санитетски превоз, санитетски превоз, рехабилитацију и слично, обезбеђује се по принципу медицинске оправданости и неопходности, а што утврђује лекар, односно комисија лекара у складу са правилима струке. Право на лекове, медицинска средства и медицинско-техничка помагала, који су саставни и нужни део лечења и рехабилитације, такође се обезбеђују по принципу медицинске оправданости и неопходности, које утврђује лекар, односно комисија

лекара у складу са правилима струке, са Листе лекова односно медицински средстава која се прописују на рецепт или издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, а коју листу утврђује Републички фонд за здравствено осигурање уз сагласност Владе Републике Србије. Ова листа мора да садржи најмање неопходне - есенцијалне - лекове за лечење болести и повреда, с тим што се осигураним лицу обезбеђује и лек који није на листи лекова, а медицински је неопходан за лечење, под условима утврђеним општим актом Републичког фонда за здравствено осигурање. Републички фонд за здравствено осигурање може да одбије плаћање трошкова даваоцима здравствених услуга за пружене здравствене услуге, медицинско-техничка помагала, лекове, медицинска средства и др које нису утврђене као право из обавезног здравственог осигурања, односно које нису у складу са садржином, обимом и стандардом здравствене заштите из обавезног здравственог осигурања, док од лекара који незаконито утврди спреченост за рад осигураника или препише лекове, медицинско-техничка помагала, односно друга права из обавезног здравственог осигурања, за која нема основа у здравственом стању осигураниог лица, има право да захтева накнаду штете. У складу са општим правилом, прописаним одсеком четири другог одељка Закона о облигационим односима, Републички фонд за здравствено осигурање овакву накнаду штете могао би да захтева и од послодавца лекара који је штету причинио, односно од здравствене установе у којој је лекар као запослен приликом лечења за које нема основа у здравственом стању пацијента проузроковао штету Републичком фонду за здравствено осигурање.

У судској пракси је примећен одређен број парница, које је Дом здравља „Звездара”, као тужилац, покренуо против запослених лекара, ради регреса штете коју је, као послодавац, накнадио Републичком фонду за здравствено осигурање, а коју су по оцени Републичког фонда за здравствено осигурање причинили наведени лекари преписивањем здравствених помагала супротно Правилнику о медицинско-техничким помагалима Републичког фонда за здравствено осигурање. Ови тужбени захтеви, по оцени Вишег суда у Београду, као другостепеног суда, нису основани, с обзиром да је у конкретним случајевима Републички фонд за здравствено осигурање, након што је утврдио да му је причинјена штета, једностраним одлуком исплатио Дому здравља „Звездара” мањи износ за исплате зараде запосленима.

Наиме, Републички фонд за здравствено осигурање, уместо да од Дома здравља „Звездара” тражи накнаду штете, и евентуално покрене парнични поступак, након чега би Дом здравља „Звездара” имао право

регреса према лекару који је штету причинио, Дому здравља „Звездара” је остала отворена могућност да поднесе тужбу против Републичког фонда за здравствено осигурање ради исплате неисплаћеног дела зарада медицинског особља. Међутим, имајући у виду да су у конкретном случају, према стању у списима, спорна медицинско-техничка помагала била медицински оправдана и нужна за пациенте, без обзира на чињеницу да су прописана супротно Правилнику о медицинско-техничким помагалима Републичког фонда за здравствено осигурање, поставља се питање да ли би тужба Републичког фонда за здравствено осигурање за накнаду штете против Дома здравља или лекара, имала основа за досуђивање накнаде материјалне штете, те колико би се то показало као целисходно решење уместо самовољне исплате мањег износа зараде медицинском особљу.

Сходно одсеку четири другог одељка Закона о облигационим односима, за штету коју запослени у раду или у вези са радом проузрокује трећем лицу одговара послодавац у коме је запослени радио у тренутку проузрокања штете, осим ако се докаже да је запослени у датим околностима поступао како је требало. Оштећено треће лице може накнаду штете захтевати и од запосленог, ако је штету проузроковао намерно. Сходно члану 195. Закона о здравственом осигурању, Републички фонд за здравствено осигурање од лекара који незаконито утврди и препише лекове, медицинско-техничка помагала, односно друга права из обавезног здравственог осигурања, за која нема основа у здравственом стању осигураних лица, има право да захтева накнаду штете. Основ за ослобођење од обавезе накнаде штете прописан Законом о облигационим односима, по коме уколико је запослени у датим околностима поступао како је требало, одговара услову за накнаду штете прописаном Законом о здравственом осигурању - да за преписивање медицинско-техничких помагала није било основа у здравственом стању осигураних лица.

Дакле, основаност таквог потенцијалног тужбеног захтева за накнаду штете зависио би и од правилности поступка лекара приликом преписивање здравствено-техничког помагала, односно од медицинске оправданости и нужности тог помагала у конкретном случају. Имајући у виду да је Законом о здравственом

осигурању прописано и да се медицинска помагала преписују у складу са општим актом Републичког фонда за здравствено осигурање, с тим што се може преписати и други лек уколико је то медицински неопходно, медицинску оправданост не бисмо могли тражити искључиво у прекршеном Правилнику. Па тако, с обзиром да Републички фонд за здравствено осигурање обезбеђује и спроводи обавезно здравствено осигурање, које обухвата медицинска помагала која су медицински оправдана и нужна, могло би се закључити да је довољно вештачење судског вештака медицинске струке да се утврди да ли је прописано помагало било медицински оправдано и нужно. С друге стране, таквим тумачењем би се Правилник своје на инструкциони акт, што не би било пожељно с обзиром да у складу са начелима економичности и ефикасности Републички фонд одређује која медицинско-техничка помагала су нужна за које болести и повреде, како би осигурао економску одрживост система здравствене заштите усостављен у нашој земљи. Уколико би, пак, суд стао на становиште да је кршење Правилника довољан услов да се утврди постојање штете и обавеза њене накнаде, лекари би у немалом броју случајева били доведени у ситуацију да бирају између сопственог финансијског опстанка и нужног лечења пацијената.

Водећи се максимом да је правилна одлука обично негде на златној средини, могло би се закључити да би суд из налаза и мишљења судског вештака медицинске струке могао да утврди какве би биле последице непреписивања медицинско-техничког помагала у конкретном случају, те да, водећи се начелима прописаним Законом о здравственој заштити, оцени да ли је у конкретном случају дошло до штете која се има накнадити, или је лекар поступио на једини начин на који би савестан лекар могао да поступи приликом лечења пацијента.

Приликом доношења одлука у оваквим и сличним случајевима, где постоји антиномија права и антиномија вредности, суд испуњава једну од својих најзначајнијих, ако не најзначајнију сврху - утврђује хијерархију вредности друштва где и сам припада и штити је налазећи равнотежу између супротстављених вредности и интереса које су од највећег значаја. Тиме, суд ојачава постојећи вредносни систем друштва и доприноси му, утичући при томе на само друштво и његову природу.

PRAVNI OSNOV ODGOVORNOSTI PREDŠKOLSKIH USTANOVA I GRADA BEOGRADA ZBOG (NE)ZAKONITOG IZNOSA NAPLAĆENOGL NA IME UČEŠĆA RODITELJA U FINANSIRANJU TROŠKOVA BORAVKA DECE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Vjera Grujičić

sudjiski pripravnik, Drugi osnovni sud

Uvod

U prethodnom periodu, pred Osnovnim sudovima u Beogradu, je od strane roditelja protiv predškolskih ustanova i grada Beograda, podnet veliki broj tužbi na osnovu kojih je formirano čak preko 100 (sto) predmeta po jednom veću, a u istim se traži povraćaj dela isplaćenog iznosa na ime učešća roditelja u finansiranju troškova boravka dece u predškolskim ustanovama.

Primena zakona i pravilnika

Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, koji je stupio na snagu 11.09.2009. godine i Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, koji je stupio na snagu 03.04.2010. godine, promjenjen je način na koji se određivalo učešće korisnika usluga u plaćanju ekonomske cene boravka u predškolskoj ustanovi, tako što je predviđeno da roditelj, odnosno staratelj deteta učestvuje u obezbeđivanju sredstava za ostvarivanje delatnosti predškolske ustanove u visini od 20% od ekonomske cene po detetu, dok je preostali deo ekonomske cene bila dužna da obezbedi nadležna jedinica lokalne samouprave.

Prelaznim i završnim odredbama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, bio je predviđen rok za primenu odredbe iz člana 155. ovog zakona, koji se odnosi na

utvrđivanje ekonomske cene pohađanja predškolske ustanove, najkasnije počev od školske 2014/15 godine. Važno je napomenuti da je primena odredbe bila uslovljena doношењем podzakonskog akta ministra o kriterijumima za utvrđivanje ekonomske cene.

Može se reći da problem i nastaje usled toga što je do toga došlo tek donošenjem Pravilnika o merilima za utvrđivanje ekonomske cene programa vaspitanja i obrazovanja u predškolskim ustanovama, koji je stupio na snagu 01.01.2015.godine.

Ministar prosvete je bio u obavezi da doneše podzakonski akt koji uređuje bliže uslove i merila za utvrđivanje ekonomske cene obrazovanja i vaspitanja po detetu i učeniku na određenom području, iz određenih grupa, po nivoima i vrstama obrazovanja, neophodan broj zaposlenih, vreme i postupak uvođenja, u roku od tri godine od dana stupaњa na snagu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, no isti nije postupio u navedenom roku koji je istekao 2012. godine, a podzakonski akt je stupio na snagu decembra 2014. godine. Takođe, nakon donošenja Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji je i dalje na snazi Pravilnik o merilima za utvrđivanje

cene usluga u dečijim ustanovama, koji nije stavljen van snage donošenjem pomenutog zakona. U takvoj situaciji Sekretarijat za obrazovanje i dečiju zaštitu nije primenjivao tada važeći Pravilnik za čitavu zemlju, a kojim su uređena merila za utvrđivanje cene usluga u dečijim ustanovama, već su organi grada Beograda svoje odluke o ceni formirali bez pravnog osnova.

U periodu od 2010. godine do 2014. godine, odluke kojima su organi grada Beograda određivali cene usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja, te učešće korisnika u finansiranju delatnosti, nisu donete u skladu sa Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju kojima se uređuju ova pitanja. Pravilnicima, koji su doneti na nivou grada, učešće korisnika nije utvrđeno u okviru zakonom propisanog procenta od 20%, već u višim procentima, a u zavisnosti od mesečnih prihoda porodice.

Zakonske odredbe

Odredbom člana 155. stav 1. *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* predviđeno je da se sredstva za finansiranje delatnosti ustanova utvrđuju na osnovu ekonomske cene za ostvarivanje programa obrazovanja i vaspitanja, po detetu i učeniku. Stavom 2. istog člana predviđeno je da ekonomska cena iz stava 1. tog člana obuhvata sve tekuće rashode po detetu i učeniku, iz svih izvora finansiranja, u skladu sa propisima kojima se uređuje budžetski sistem. Nadalje je odredbom člana 159. stav 1. navedenog zakona propisano je da se u budžetu jedinice lokalne samouprave obezbeđuju sredstva za deo ekonomske cene obrazovanja i vaspitanja dece i učenika koja obuhvata ostale tekuće rashode, a na osnovu utvrđene ekonomske cene iz člana 155. ovog Zakona. Stavom 2. tačkom 1. istog člana predviđeno je da se u budžetu jedinice lokalne samouprave obezbeđuju sredstva i za ostvarivanje delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja u visini 80% od ekonomske cene po detetu, uključujući u celosti sredstva za plate, naknade i druga primanja, socijalne doprinose na teret poslodavca, otpremnine kao i pomoći zaposlenih u predškolskoj ustanovi i ostale tekuće rashode.

Kako je članom 50. stav 1. *Zakona o predškolsko vaspitanju i obrazovanju*, propisano da roditelj, odnosno staratelj deteta učestvuje u obezbeđivanju sredstava za ostvarivanje delatnosti predškolske ustanove čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave, u visini od 20% od ekonomske cene po detetu, u skladu sa Zakonom.

Ekonomska cena i cena usluga

Kako je u Službenom listu grada Beograda (br. 43/9 i br. 32/10) propisano da se mesečna cena korisnicima usluga pojedinačno utvrđuje u skali sa pomenutim Pravilnikom, procentualno u odnosu na utvrđenu ekonomsku cenu,

prema određenoj skali, zatim se u drugom broju mesečna cena korisnicima usluga pojedinačno utvrđuje u skali sa pomenutim Pravilnikom, procentualno u odnosu na utvrđenu cenu usluga, moje mišljenje je da suštinske razlike nema, jer je pravni osnov isti, a to je osnov po kome se plaćanje vrši te samim ti za rešavanje ove pravne stvari nije od značaja.

Pravni stav usvojen na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda održanoj 09.02.2016. godine

Kako je grad cenu ovih usluga utvrdio suprotno Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i Pravilniku o merilima za utvrđivanje cene usluga u dečijim ustanovama, isti odgovara korisnicima usluga po pravilima o naknadi štete iz člana 172. ZOO (nepravilan ili nezakonit rad). Bez obzira da li su tužbe podnete zbog sticanja bez osnova ili naknade štete na rok zastarelosti primenjuju se odredbe člana 372. odnosno 376. ZOO (tri godine od dospelosti), pa se oštećeni ne mogu koristiti dužim rokovima zastarelosti iz člana 371. ZOO, pošto je zakon odredio rok zastarelosti za ovu vrstu potraživanja.

Umesto zaključka

Prvostepeni sudovi usvajaju zahteve primenjujući stav usvojen na sednici Građanskog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda održanoj 09.02.2016. godine. Trenutno je u toku žalbeni postupak pred Višim sudom u Beogradu, ali još uvek nije doneta ni jedna drugostepena odluka. Neophodno je da se zauzme stav iz razloga ujednačenja sudske prakse radi postizanja pravne sigurnosti te kako bi se izbeglo, da u istoj pravnoj stvari sa istim činjeničnim stanjem, sudovi doneše različite odluke.

Kako su korisnici usluga vrtića plaćali na ime usluga iznos koji nije bio zakonom predviđen, to smatram i da je iz razloga pravičnosti potrebno da isti bude i vraćen, s tim što je među parničnim strankama moglo da dođe do mirnog rešenja spora, a što je i postignuto u većem broju gradova u Srbiji.

*Odluka Ustavnog suda - broj IuO-598/2014 - utvrđivanje nesaglasnosti sa zakonom odredbi člana 17. Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja prava deteta u oblasti finansijske podrške porodice sa decom na teritoriji grada Beograda („Sl. list grada Beograda”, br. 57/13 i 62/14)

*Građansko odeljenje Apelacionog suda u Beogradu je povodom ovog pitanja zauzelo stav Su I-7 br. 63-15

*Zaštitnika građana po ovom pravnom pitanju doneo Preporuka koja se vodi pod del. br. 6785 od dana 27.02.2015.

*Presuda Višeg suda u Kragujevcu Gž-229/16 od dana 11.04.2016. godine.

SLUŽBA ZA INFORMISANJE I PODRŠKU OŠTEĆENIMA I SVEDOCIMA U JAVNIM TUŽILAŠTVIMA

Jelena Kukolj
Više javno tužilaštvo
Viši tužilački saradnik

Republičko javno tužilaštvo je 05.12.2016. godine izdalo Opšte obavezno uputstvo o načinu postupanja Službe za informisanje i podršku oštećenima i svedocima u javnim tužilaštvima (SIP), kojima je uređen način postupanja Službe u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku, Pravilnikom o upravi u javnim tužilaštvima i drugim relevantnim nacionalnim propisima i strateškim dokumentima i međunarodnim standardima, uključujući EU Direktive.

Cilj osnivanja SIP u javnim tužilaštvima je da se u toku postupka oštećenima (žrtvama) i svedocima krivičnih dela omogući efikasno ostvarivanje prava na dobijanje informacija i prava na pristup uslugama podrške, radi olakšavanja njihovog učešća u postupku i veće efikasnosti postupka.

Službe za informisanje i podršku oštećenima i svedocima su osnovane u javnim tužilaštvima sa osnovnim ciljem da se istima olakša učešće u postupku i obezbede uslovi za svedočenje, koje često nije prijatno iskustvo, ali je zakonska obaveza i nužan deo krivičnog postupka.

Zato se i u obaveštenju koje se uz poziv šalje svedocima i oštećenim licima naglašava izuzetno važna uloga svedoka

u krivičnom postupku u razjašnjenu i dokazivanju krivičnog dela, te se tako navodi da „Iskaz svedoka i saradnja sa pravosudnim organima u svojstvu svedoka mogu biti od centralnog značaja u krivičnom postupku.”

Prava i obaveze **svedoka** su regulisani odredbama članova 91-112. Zakonika o krivičnom postupku. Ukoliko određeno lice kao svedok ima razlog da bude opravdano zabrinut za bezbednost ili mu učešće u krivičnom postupku u svojstvu svedoka iz opravdanih razloga naročito teško pada, onda postoji mogućnost da tužilac traži da se tom licu u toku krivičnog postupka pruži osnovna zaštita (102. ZKP), dodeli status zaštićenog svedoka (član 105. ZKP) ili status posebno osetljivog svedoka (član 103. ZKP).

Ukoliko je određeno lice ujedno i **oštećeno lice** u krivičnom postupku, onda ono ima i dodatna prava, koja su regulisana odredbama članova 50-63. Zakonika o krivičnom postupku. Pa tako je odredbom člana 50 ZKP propisano da oštećeni ima pravo da:

1. Podnese predlog i dokaze za ostvarivanje imovinsko-pravnog zahteva i da predloži privremene mere za njegovo obezbeđenje;
2. Ukaže na činjenice i da predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja;

3. Angažuje punomoćnika iz reda advokata;
4. Razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz;
5. Bude obavešten o odbacivanju krivične prijave ili o odušanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja;
6. Podnese prigovor protiv odluke javnog tužioca da ne preduzme ili da odustane od krivičnog gonjenja;
7. Bude poučeno o mogućnosti da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužbu;
8. Prisustvuje pripremnom ročištu;
9. Prisustvuje glavnom pretresu i učestvuje u izvođenju dokaza;
10. Podnese žalbu protiv odluke o troškovima krivičnog postupka i dosuđenom imovinskopravnom zahtevu;
11. Bude obavešten o ishodu postupka i da mu se dostavi pravnosnažna presuda;
12. Preduzima druge radnje kada je to određeno ovim zakonom.

Služba za informisanje i podršku oštećenima i svedocima pre svega pruža informacije o radu tužilaštva i krivičnom postupku, pravima koja svedoci i oštećeni imaju i način na koji mogu da ih ostvare, faze u kojima se njihovi predmeti nalaze i onome što se od njih očekuje u postupku, te svim relevantnim organizacijama i ustanovama koje pružaju pomoć i podršku žrtvama i svedocima krivičnih dela. Istovremeno se svedocima i oštećenima pojašnjava njihova uloga u krivičnom postupku, te im se objašnjava pravna terminologija, a takođe im se pomaže i da se potrebi zakaže razgovor sa tužiocem koji postupa u njihovom predmetu, kako bi došli do svih informacija koje su im potrebne a sve u cilju olakšavanja njihovog učešća u postupku.

Potrebno je napomenuti da je od izuzetnog značaja publikacija „Komunikacija sa svedocima i oštećenima - Primena veština komunikacije u radu javnog tužilaštva”, nastala u toku projekta *Podrška uspostavljanju nacionalnog sistema podrške oštećenima i svedocima krivičnih dela u Srbiji misije OEBS-a u Srbiji*, čiji je glavni cilj unapređenje prava žrtava, oštećenih i svedoka u krivičnopravnom sistemu Republike Srbije u čijem planiranju i sprovođenju učestvuju predstavnici Republičkog javnog tužilaštva i Državnog veća tužilaca. Pravni okvir za prava žrtava uključuje kako međunarodne tako i domaće pravne dokumente. Direktiva 2012/29 Evropske unije o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih dela je zapravo najdetaljniji međunarodni dokument u oblasti prava žrtava krivičnih dela. Navedena Direktiva predviđa obavezu zemalja članica EU da uspostave sisteme podrške žrtvama krivičnih dela, uključujući državne institucije i organizacije civilnog društva u jedinstven nacionalni sistem pružalača podrške i njeni standardi su relevantni i za Republiku Srbiju u procesu pridruživanja Evropskoj uniji.

Zaključak je da je osnovni cilj Službe za informisanje i podršku oštećenima i svedocima u javnom tužilaštvu da se olakša učešće u postupku i obezbede uslovi za svedočenje. Zato se i ukazuje svedocima i oštećenima da su njihovi iskazi i saradnja veoma značajni kako bi se utvrdila istina, kako bi se odgovorna lica privela pravdi, a sve u cilju da celokupno društvo bude bezbednije. U tom smislu je uspostavljanje i rad Službi za pomoć i podršku oštećenima i svedocima, osnovane u višim sudovima i javnim tužilaštвима u Republici Srbiji, veoma važan korak ka unapređenju prava na informisanje i efikasno učešće žrtava krivičnih dela u krivičnim postupcima, kao i u prevenciji sekundarne viktimizacije oštećenih lica.

•

PRIMENA ZAKONA O ODUZIMANJU IMOVINE PROISTEKLE IZ KRIVIČNOG DELA

Lidija Jozic

*Više javno tužilaštvo u Beogradu
Viši tužilački saradnik*

Uvodne napomene

U okviru krivičnog zakonodavstva Republike Srbije institut oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela prvi put je uveden 2009. godine donošenjem Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela koji je objavljen u „Službenom glasniku RS“ broj 97/08 od 27.10.2008. godine, a koji se primenjuje od 1. marta 2009. godine. Navedeni zakon prestao je da važi donošenjem novog Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela koji je objavljen u „Službenom glasniku RS“ broj 32/13 od 08.04.2013. godine, a ovaj zakon je u međuvremenu izmenjen Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela koji je objavljen u „Službenom glasniku RS“ broj 94/16 od 24.11.2016. godine.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela donet je kao rezultat međunarodnih konvencija potpisanih od strane Republike Srbije, u svetu procesa evropskih integracija Republike Srbije. Srbija je 29. aprila 2008. godine potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU, a status kandidata za članstvo u EU je stekla 1. marta 2012. Tokom pregovora o članstvu podrazumeva se potpuno usaglašavanje sa sistemom, vrednostima i zakonodavstvom EU, između ostalog i putem reformi pravosuđa, implementiranjem određenih zakonskih rešenja u domaći pravni poredak. Jednu od takvih reformi predstavljalo je i donošenje Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Njegovo do-

nošenje motivisano je pre svega neophodnošću sveobuhvatne borbe protiv organizovanog kriminala i težnjom za suzbijanjem drugih teških krivičnih dela, kroz oduzimanje imovine stečene kriminalom, a kako bi se oslabila ekonomski moći učinilaca krivičnih dela čiji je cilj sticanje imovinske koristi, imajući u vidu da često finansijska korist ostvarena nezakonitim aktivnostima kasnije omogućava vršenje novih krivičnih dela ili sa druge strane putem konverzije ili prenosa imovine nezakonitog porekla ista biva prebačena u legalne tokove.

Pritom, u praksi se pokazalo da oduzimanje imovine na izvršioce krivičnih dela motivisanih sticanjem imovinske koristi ima mnogo jači efekat od izricanja krivičnih sankcija, pa čak i od kazne zatvora, s obzirom da isti potencijalnu kaznu zatvora unapred prihvataju kao moguću posledicu svojih nezakonitih aktivnosti, znajući da će po njenom isteku moći da nastave sa vršenjem krivičnih dela, zahvaljujući finansijskoj koristi koju su prethodno stekli, a koja tokom njihovog izdržavanja zatvorske kazne ostaje neokrnjena.

Oblast primene zakona

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela primenjuje se za taksativno navedena krivična dela predviđena članom 2. Zakona: *krivična dela organizovanog kriminala, teško ubistvo* (član 114. tač. 4. i 5. KZ), *otmica* (član 134. KZ),

prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185. st. 2. i 3. KZ), protiv intelektualne svojine (član 199. stav 3. i član 201. stav 2. KZ), protiv imovine (član 204. stav 4, član 205. st. 2. i 3, član 206. stav 2, član 208. stav 4, član 208a stav 4, član 208b stav 3, član 214. st. 3. i 4. i član 217. stav 3. KZ), protiv privrede (član 223. stav 3, član 224. stav 2, član 225. stav 3, član 226. stav 2, član 227, član 229. st. 2. i 3, član 230. stav 2, član 231. st. 2. do 4, član 233. stav 3, član 234. stav 3, član 234a stav 3, čl. 235. do 237. i član 243. stav 4. KZ), neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. st. 1. do 3. KZ), protiv javnog reda i mira (član 348. stav 3. i član 350. st. 2. i 3. KZ), protiv službene dužnosti (član 359. stav 3, član 363. stav 3, član 364. stav 3, član 366. stav 5, član 367. st. 1. do 3. i st. 5. i 6. i član 368. st. 1. do 3. i stav 5. KZ), te protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom (član 372. stav 1, član 377, član 378. stav 3, član 379. stav 3, čl. 388. do 390. i član 393. KZ). Kao dodatni uslov kod pojedinih od nabrojanih krivičnih dela (krivična dela iz člana 114. tač. 4. i 5., člana 134, člana 185. st. 2. i 3, člana 199. stav 3, člana 201. stav 2, člana 205. stav 3, člana 206. stav 2, člana 214. stav 4, člana 217. stav 3, člana 227, člana 230. stav 2, člana 231. st. 3. i 4, člana 233. stav 3, člana 234a stav 3, čl. 235. do 237, člana 243. stav 4, člana 348. stav 3, člana 350. st. 2. i 3, člana 366. stav 5, člana 367. st. 1. do 3. i st. 5. i 6, člana 368. st. 1. do 3. i stav 5, člana 372. stav 1, člana 377, člana 378. stav 3, čl. 388. do 390. i člana 393. KZ) predviđen je da imovinska korist pribavljena krivičnim delom, odnosno vrednost predmeta krivičnog dela prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara. Ovakvo zakonsko rešenje praktično znači da se kod nekih od nabrojanih krivičnih dela, kod kojih samim Krivičnim zakonom nije predviđen njihov kvalifikovani oblik ukoliko imovinska korist prelazi iznos od 1.500.000,00 dinara, pa čak i kod onih kod kojih sticanje imovinske koristi uopšte nije predviđeno kao njihovo bitno obeležje, zapravo uvodi dodatni „census“ kako bi mogao da se primeni Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, a što je u skladu sa njegovim restriktivnim karakterom.

Odnos imovinske koristi i imovine proistekle iz krivičnog dela

Svrha Zakona je, kako mu i sam naziv govori, oduzimanje imovine koja je proistekla iz krivičnog dela. Na ovom mestu je neophodno ukazati na suštinsku važnost razlikovanja pojma imovinske koristi (koji je regulisan članovima 91-93. Krivičnog zakonika i članovima 537-543. Zakonika o krivičnom postupku), sa jedne strane i pojma imovine proistekle iz krivičnog dela u smislu Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, sa druge strane. Naime, imovinska korist je korist pribavljena konkretnim krivičnim delom zbog kojeg se vodi krivični postupak, dok imovina proistekla iz krivičnog dela ne mora biti pribavljena krivičnim delom zbog kojeg se vodi krivični postupak i koje je osnov za primenu Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, već se radi o imovini za koju, uz ispunjenost drugih uslova, po-

stoji prepostavka da potiče iz krivičnih dela, koja pritom ne moraju biti neka od onih krivičnih dela koja su predviđena članom 2. Zakona, već se može raditi o bilo kom krivičnom delu, nezavisno od toga da li je za to krivično delo uopšte vođen krivični postupak, odnosno da li je njegovo postojanje dokazano. Nadalje, imovinska korist u smislu člana 91-93 KZ se utvrđuje u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, dok se imovina proistekla iz krivičnog dela u smislu Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela utvrđuje u adhezionom postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Oduzimanje imovinske koristi sud može izreći u osuđujućoj presudi ili u rešenju o izricanju mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, a privremeno i trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela određuje se rešenjem suda u adhezionom postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

Glavne karakteristike zakona

Neke od glavnih karakteristika Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, na koje je neophodno ukazati, su sledeće: 1) predviđeno je „prošireno“ oduzimanje imovine, odnosno mogućnost oduzimanja imovine koja ne proističe direktno iz krivičnog dela za koje se vodi krivični postupak, a takođe postoji mogućnost oduzimanja imovine ne samo od okriviljenog (osumnjičenog, lica protiv koga je krivični postupak pokrenut ili osuđenog za krivično delo iz člana 2. ovog zakona), već i od svedoka saradnika, okriviljenog saradnika, osuđenog saradnika, ostavioca (lica protiv koga usled smrti krivični postupak nije pokrenut ili je obustavljen, a u krivičnom postupku koji se vodi protiv drugih lica je utvrđeno da je zajedno sa tim licima učinio krivično delo iz člana 2. Zakona), pravnog sledbenika (naslednika osuđenog, svedoka saradnika, ostavioca, trećeg lica ili njihovih naslednika) ili trećeg lica (fizičkog ili pravnog lica na koje je preneta imovina proistekla iz krivičnog dela); 2) olakšano je utvrđivanje porekla imovine za tužilaca, s obzirom da nije potrebno dokazati postojanje uzročno-posledične veze između imovine koja je predmet oduzimanja i krivičnog dela iz člana 2. Zakona, kao i imajući u vidu da postoji prepostavka da je imovina stečena krivičnim delom, što znači da tužilac ne mora da dokazuje da je poreklo imovine nezakonito, već lice protiv kog se vodi postupak može da dokazuje da je imovinu steklo legalnim putem, na koji način je u određenom smislu relativizovana prepostavka nevinosti prebacivanjem tereta dokazivanja na lice protiv kog se vodi postupak; 3) moguća je retroaktivna primena zakona, jer imovina koja je predmet oduzimanja može biti stečena i pre nego što je izvršeno krivično delo iz člana 2. Zakona, kao i pre donošenja samog Zakona.

U pogledu navedenih karakteristika zakona bilo je osporavanja od strane stručne javnosti kojima se ukazivalo na kršenje načela legaliteta krivičnog dela i krivičnih sankcija, prepostavke nevinosti, zabrane retroaktivne primene Krivičnog zakonika i slično. Osporavana je i saglasnost Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela sa Ustavom

i potvrđenim međunarodnim ugovorima, tako što je u postupku po ustavnoj žalbi isticano da se ovim zakonom povređuju Ustavom zagarantovana prava na pravično suđenje i na imovinu, ali je Ustavni sud u više odluka našao da te povrede nisu učinjene, navodeći između ostalog da mera privremenog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela ne predstavlja krivičnopravnu sankciju, već posebnim zakonom ustanovljenu preventivnu meru koja sprečava prevremeno otuđenje ove imovine.

Stranke i organi u postupku

Stranke u postupku oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela su javni tužilac i vlasnik. Organi nadležni za otkrivanje, oduzimanje i upravljanje imovinom proisteklom iz krivičnog dela su javni tužilac, sud, organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova nadležna za finansijsku istragu (Jedinica za finansijske istrage) i Direkcija za upravljanje oduzetom imovinom.

Jedinica za finansijske istrage je u sastavu Službe za borbu protiv organizovanog kriminala. U nadležnosti Jedinice je da otkriva imovinu proisteklu iz krivičnog dela, a tu svoju nadležnost Jedinica vrši po službenoj dužnosti ili po odluci javnog tužioca ili suda.

Direkcija za upravljanje oduzetom imovinom je organ u sastavu Ministarstva pravde, koji poslove iz svoje nadležnosti vrši po službenoj dužnosti ili po odluci javnog tužioca ili suda. Direkcija upravlja privremeno i trajno oduzetom imovinom proisteklom iz krivičnog dela, imovinom privremeno oduzetom po naredbi javnog tužioca (član 24.) predmetima krivičnog dela (član 87. Krivičnog zakonika), imovinskom koristi pribavljenom krivičnim delom (čl. 91. i 92. Krivičnog zakonika), imovinom datom na ime jemstva u krivičnom postupku i predmetima privremeno oduzetim u krivičnom postupku, kao i imovinom čije je raspolaganje ograničeno u skladu sa odlukama Ujedinjenih nacija i drugih međunarodnih organizacija čiji je Republika Srbija član, vrši procenu vrednosti oduzete imovine proistekle iz krivičnog dela, skladišti, čuva i prodaje privremeno oduzetu imovinu proisteklu iz krivičnog dela i upravlja tako dobijenim sredstvima u skladu sa zakonom, vodi evidencije o imovini kojom upravlja i o sudskim postupcima u kojima je odlučivano o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, učestvuje u pružanju međunarodne pravne pomoći i upravlja imovinom proisteklom iz krivičnog dela oduzetom na osnovu odluke inostranog organa, učestvuje u obuci državnih službenika u vezi sa oduzimanjem imovine proistekle iz krivičnog dela i obavlja druge poslove u skladu sa zakonom. Navedene poslove Direkcija obavlja i u vezi sa imovinskom koristi proisteklom iz privrednog prestupa, odnosno prekršaja.

Finansijska istraga

Imovinom proisteklom iz krivičnog dela smatra se imovina vlasnika koja je u očiglednoj nesrazmeri sa njegovim zako-

nitim prihodima. Za pokretanje finansijske istrage u smislu člana 17. stav 1. Zakona neophodno je da postoje osnovi sumnje da vlasnik poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela. Uslovi da ta imovina bude znatna i da bude u očiglednoj nesrazmeri sa zakonitim prihodima su još jedan pokazatelj restriktivne primene ovog zakona.

Finansijska istraga pokreće se protiv vlasnika kada postoje osnovi sumnje da poseduje znatnu imovinu proisteklu iz krivičnog dela. Finansijska istraga pokreće se naredbom javnog tužioca koji rukovodi finansijskom istragom. Javni tužilac Jedinici za finansijske istrage upućuje zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja u cilju prikupljanja dokaza o imovini, zakonitim prihodima, načinu i troškovima života okriviljenog, okriviljenog saradnika ili ostavioca, dokazi o imovini koju je nasledio pravni sledbenik, odnosno dokazi o imovini i naknadi za koju je imovina preneta na treće lice. Od rezultata finansijske istrage zavisi da li će javni tužilac podneti sudu zahtev za privremeno oduzimanje imovine, s obzirom da je neophodno da postoje osnovi sumnje da je imovina vlasnika proistekla iz krivičnog dela, kao i da se utvrdi da vrednost takve imovine prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara. Organi i lica koja učestvuju u finansijskoj istrazi obavezni su da postupaju hitno, što je jedan od ključnih uslova za uspešno sprovođenje finansijske istrage, a podaci u vezi sa finansijskom istragom su poverljivi i predstavljaju tajne podatke. Finansijska istraga može biti pokrenuta u različitim procesnim fazama - u predistražnom postupku, u toku istrage, u fazi optuženja i po pravnosnažnom okončanju krivičnog postupka. Okolnost da je javni tužilac na osnovu podataka prikupljenih tokom finansijske istrage srušio zahtev za privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, ne znači da se finansijska istraga na taj način okončava, već se ista može nastaviti radi prikupljanja dodatnih podataka. Imajući u vidu da javni tužilac može podneti zahtev za trajno oduzimanje imovine u roku od šest meseci od dana dostavljanja pravnosnažne presude kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično delo iz člana 2. ovog zakona, proizilazi da finansijska istraga mora biti okončana najkasnije u roku od 6 meseci od pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, međutim treba imati u vidu da je celishodnije da se finansijska istraga pokrene što pre, jer njeno blagovremeno pokretanje garantuje veću efikasnost u prikupljanju neophodnih dokaza i smanjuje mogućnost da vlasnik u međuvremenu osujeti postupak tako što će raspolagati imovinom.

Važno je napomenuti da se u postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela mogu koristiti i dokazi prikupljeni u krivičnom postupku, te da će se oduzeti druga imovina koja odgovara vrednosti imovine proistekle iz krivičnog dela, ako oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela nije moguće. U postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela shodno se primenjuje Zakon o krivičnom postupku.

Privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela

Privremeno oduzimanje imovine ima preventivni karakter, s obzirom da javni tužilac podnosi sudu zahtev za privremeno oduzimanje imovine kada postoji verovatnoća da bi kasnije oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela bilo otežano ili onemogućeno. U zavisnosti od faze postupka, o ovom zahtevu odlučuje sudija za prethodni postupak, odnosno predsednik veća pred kojim se održava glavni pretres. Da bi sud doneo rešenje kojim se imovina privremenom oduzima neophodno je da budu ispunjeni sledeći uslovi: 1) da postoje osnovi sumnje da je fizičko ili pravno lice izvršilo krivično delo iz člana 2. ovog zakona; 2) da postoje osnovi sumnje da je imovina vlasnika proistekla iz krivičnog dela; 3) da vrednost te imovine prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara i 4) da postoje razlozi koji opravdaju potrebu za privremenim oduzimanjem (verovatnoća da bi kasnije oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela bilo otežano ili onemogućeno). Ako navedeni uslovi nisu ispunjeni, sud će rešenjem zahtev javnog tužioca odbiti. Protiv odluke suda moguće je u roku od osam dana od dana njenog dostavljanja izjaviti žalbu, o kojoj odlučuje nadležni drugostepeni sud, a žalba izjavljena protiv rešenja kojim je usvojen zahtev javnog tužioca i određeno privremeno oduzimanje imovine ne odlaže izvršenje tog rešenja. Ukoliko je rešenjem određeno privremeno oduzimanje imovine, vlasnik uz žalbu protiv tog rešenja može dostaviti i dokaze o zakonitom poreklu privremenom oduzete imovine.

Sud ne može privremenom oduzeti imovinu koja je izuzeta od izvršenja u skladu sa zakonom koji uređuje izvršenje i obezbeđenje. Rešenje suda o privremenom oduzimanju imovine je izvršno, a izvršenje tog rešenja neposredno sprovodi Direkcija. Privremeno oduzimanje imovine sprovođi se shodnom primenom odredaba zakona koji uređuje izvršenje i obezbeđenje, ako Zakonom o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela nije drugačije određeno.

Privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela prestaje ako javni tužilac ne podnese zahtev za trajno oduzimanje u roku od šest meseci od dana dostavljanja pravnosnažne presude kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično delo iz člana 2. Zakona, ili ako pre isteka tog roka bude pravnosnažno ukinuto, kao i ako bude zamenjeno merom zabrane raspolaganja privremeno oduzetom imovinom. Privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela traje najduže dok sud ne odluči o zahtevu za trajno oduzimanje imovine. Do podnošenja zahteva za trajno oduzimanje imovine sud najmanje jednom godišnje po službenoj dužnosti preispituje odluku o privremenom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela i u opravdanim slučajevima može tu odluku ukinuti ili je zameniti merom zabrane raspolaganja privremeno oduzetom imovinom.

Naredba javnog tužioca o zabrani raspolaganja imovinom i privremenom oduzimanju pokretne imovine

Zakonom je predviđena još jedna mogućnost preventivnog delovanja, a to je donošenje naredbe javnog tužioca o zabrani raspolaganja imovinom i o privremenom oduzimanju pokretne imovine. Javni tužilac ovu naredbu donosi ukoliko postoji verovatnoća da će vlasnik raspolažati imovinom proisteklom iz krivičnog dela pre nego što sud odluči o zahtevu za privremeno oduzimanje imovine. Ova mera traje do donošenja odluke suda o zahtevu javnog tužioca, a najduže tri meseca od dana donošenja naredbe. Naredbu javnog tužioca o zabrani raspolaganja imovinom i o privremenom oduzimanju pokretne imovine izvršava Jedinica, a naredba se bez odlaganja dostavlja bankama i drugim finansijskim organizacijama kod kojih su deponovana novčana sredstva i hartije od vrednosti vlasnika. Kada se naredba odnosi na zabranu raspolaganja nepokretnom imovinom, upisuje se u evidenciju nepokretnosti odmah po prijemu zahteva.

Trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela

U pogledu trajnog oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela takođe se postavlja pitanje njegove pravne prirode. Preovlađuje stanovište da se radi o meri sui generis koja ima preventivni karakter, jer se zasniva na načelu da nikо ne može da zadrži ono što je pribavio krivičnim delom.

U roku od šest meseci od dana dostavljanja pravnosnažne presude kojom je utvrđeno da je učinjeno krivično delo iz člana 2. Zakona, javni tužilac podnosi zahtev za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Zahtev pored ostalih neophodnih elemenata mora sadržati i okolnosti koje ukazuju da je imovina proistekla iz krivičnog dela, odnosno okolnosti koje ukazuju na postojanje očigledne nesrazmere između imovine i zakonitih prihoda, kao i razloge koji opravдавaju potrebu za trajnim oduzimanjem imovine. Zahtev protiv pravnog sledbenika, osim ostalih neophodnih podataka, mora sadržati i dokaze da je pravni sledbenik nasledio imovinu proisteklu iz krivičnog dela, a zahtev protiv trećeg lica sadrži i dokaze da je imovina proistekla iz krivičnog dela preneta u cilju osuđenja oduzimanja. O zahtevu za trajno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela odlučuje vanpretresno veće na glavnom ročištu, a postupak za trajno oduzimanje je hitan. Pre održavanja glavnog ročišta sud će u roku od 30 dana od dana podnošenja zahteva javnog tužioca zakazati pripremno ročište radi predlaganja dokaza, a glavno ročište će se održati u roku od tri meseca od dana održavanja pripremnog ročišta. Po okončanju glavnog ročišta sud donosi rešenje kojim usvaja ili odbija zahtev za trajno oduzimanje imovine. Rešenje o trajnom oduzimanju imovine sadrži podatke o vlasniku, zakonski naziv krivičnog dela iz presude, podatke o imovini koja se oduzima, odnosno vrednost koja se oduzima od vlasnika ako je raspologao imovinom proisteklom iz krivičnog dela u cilju osuđenja njenog

oduzimanja (u vezi sa zakonskom odredbom koja predviđa da će se, ako oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela nije moguće, oduzeti druga imovina koja odgovara vrednosti imovine proistekle iz krivičnog dela) i odluku o troškovima upravljanja privremeno oduzetom imovinom, imovinskopravnom zahtevu oštećenog i troškovima zastupanja. Zakonom je regulisan odnos odluke o trajnom oduzimanju imovine i odluke o imovinskopravnom zahtevu oštećenog u krivičnom postupku, pa je određeno da će, ukoliko je pravnosnažnom presudom doneta odluka o imovinskopravnom zahtevu oštećenog, sud u rešenju o trajnom oduzimanju imovine taj iznos izlučiti iz oduzete imovine, a ako takva odluka nije doneta, sud može rešenjem izlučiti deo imovine radi namirenja imovinskopravnog zahteva. Rešenjem o trajnom oduzimanju imovine sud može da odluci o imovinskopravnom zahtevu oštećenog čije je postojanje utvrđeno pravnosnažnom presudom. Sud će u rešenju o trajnom oduzimanju imovine vlasniku ostaviti deo imovine ako bi njenim oduzimanjem bilo dovedeno u pitanje izdržavanje vlasnika i lica koje je dužan da izdržava, u skladu sa odredbama zakona koji uređuje izvršenje i obezbeđenje. Protiv rešenja o trajnom oduzimanju imovine ovlašćena lica mogu u roku od 15 dana od dana dostavljanja rešenja izjaviti žalbu o kojoj odlučuje nadležni drugostepeni sud.

Ubrzo nakon donošenja Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela primećeni su njegovi prvi efekti, i to u poznatom slučaju trajnog oduzimanja placa izuzetno velike vrednosti u Šilerovoj ulici, koji je pripadao ubijenim vođama zemunskog klana. Najzapaženiji rezultati novog zakona otvareni su u Beogradu, posebno na nivou Tužilaštva za organizovani kriminal, dok je sa druge strane na širem području Srbije njegova primena nailazila na poteškoće, te je uočena potreba za boljom i sveobuhvatnijom obukom sudske, tužilačke i policijske. Tokom osam godina primene instituta oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela u domaćoj praksi dolazilo je do različitih problema. Kako se radilo o potpuno novom institutu u našem zakonodavstvu, upravo je njegova praktična primena doprinela rešavanju određenih nedoumica i ukazala na potrebu za poboljšanjem pojedinih zakonskih rešenja.

Iskustva u praksi su između ostalog dovela do određenih izmena u načinu postupanja Jedinice za finansijske istrage. Naime, tokom dužeg perioda je prilikom utvrđivanja odnosa zakonitih prihoda lica i njegove imovine postupano tako što su se utvrđivali zakoniti prihodi i stečena imovina za ceo posmatrani period zajedno, odnosno posmatrala se njihova ukupna vrednost u tom periodu, te je tako dolazilo do situacija da je zbirna vrednost zakonitih prihoda stečenih tokom vremenskog perioda od deset godina manje-više jednaka vrednosti imovine stečene u istom periodu, iako su zapravo zakoniti prihodi najvećim delom stečeni na samom kraju posmatranog perioda, dok je imovina stečena na samom po-

četku tog perioda, kada je njena vrednost višestruko premašivala zakonite prihode koje je to lice ostvarilo pre sticanja imovine. Kako je ovaj problem primećen u praksi, naknadno je ustanovljen drugačiji način postupanja, te se sada postojanje nesrazmene između imovine i zakonitih prihoda utvrđuje tako što se posebna pažnja obraća na vremensku usklađenosť njihovog sticanja.

Došlo je do određenih promena i u pogledu neophodnosti ekonomsko-finansijskog veštačenja u postupku za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela. Ranije je sud bez primedbi prihvatao nalaz Jedinice o postojanju nesrazmene između zakonitih prihoda i imovine, te je imovina oduzimana bez sproveđenja veštačenja. Međutim, sada se sve više insistira na vršenju ekonomsko finansijskog veštačenja, a ovakva praksa je nastala kao posledica odluka suda u postupcima povodom žalbi (ranije prigovora) na odluke o oduzimanju imovine, a kojim odlukama je ukazivano na neophodnost ekonomsko-finansijskog veštačenja.

U slučajevima podnošenja sudu zahteva za privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela na osnovu člana 23. stav 1. Zakona, sudovi su do sada najčešće prihvatali obrazloženje tužilaštva u pogledu postojanja verovatnoće (ranije opasnosti) da bi kasnije oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela bilo otežano ili onemogućeno, te su uz ispunjenost ostalih uslova, usvajali navedene zahteve tužilaštva, ali bilo je i pojedinih slučajeva u kojima je obrazloženje tužilaštva u pogledu navedenih okolnosti ocenjivano kao pašalno i nedovoljno, bez obzira što iz same okolnosti da lice prema kome se vodi postupak zna za njegovo postojanje, te samim tim, u nedostatku blagovremenih preventivnih mera, može lako raspolagati svojom imovinom, u nameri da osuđeni njeni oduzimanje. U tom smislu, ipak bi bilo neophodno da se u budućem postupanju posveti veća pažnja obrazlaganju te verovatnoće, uz navođenje jasnih i konkretnih razloga za svaki pojedini slučaj, ukoliko takvi razlozi postoje.

Poseban problem, za koji za sada ne postoji adekvatno rešenje, jeste praksa podnošenja sudu overenih izjava u inostranstvu. Uočeno je da su u određenom broju slučajeva lica protiv kojih se vodi postupak za privremeno oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, u cilju dokazivanja legalnog porekla velikih novčanih iznosa za koje je utvrđeno da ih poseduju, a čije se poreklo ne može utvrditi, u postupku kao dokaz prilagala izjave svojih rođaka, stranih državljana, koje su u inostranstvu overene kod notara, u kojima izjavljuju da su licu protiv koga se vodi postupak iz različitih razloga (na primer povodom svadbe, rođenja deteta i slično) poklanjali velike sume novca, čiji se iznosi mere desetinama hiljada evra, o čemu naravno, osim njihovih overenih izjava, ne postoji bilo kakav dokaz, jer su novac kao poklon navodno predavali lično, u gotovini. Iako su ovakve izjave neproverljive, u praksi ih je sud prihvatao i novčane iznose na koje su se odnosile ocenjivao kao deo legalno stečenih prihoda lica prema kome se vodi postupak.

U dosadašnjoj praksi ukazao se i još jedan problem koji takođe zaslužuje kratak osvrt. Uz podnošenje суду заhteva za privremeno oduzimanje imovine, u slučaju da postoji verovatnoća da će vlasnik raspolažati imovinom proisteklom iz krivičnog dela pre nego što sud odluci o pomenutom zahtevu, javni tužilac u smislu člana 24. Zakona donosi i naredbe o zabrani raspolažanja imovinom i o privremenom oduzimanju pokretne imovine. Kada se takva naredba o zabrani raspolažanja imovinom odnosi na nepokretnost, ista se dostavlja nadležnoj Službi za katastar nepokretnosti, te se u evidenciju nepokretnosti odmah po prijemu zahteva upisuje zabeležba o zabrani raspolažanja tom imovinom. U slučajevima kada rešenje o privremenom oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela bude pravnosnažno ukinuto, Služba za katastar nepokretnosti radi brisanja zabeležbe zabrane raspolažanja zahteva da tužilaštvo koje je donelo naredbu na osnovu koje je upisana ta zabeležba pisanim putem traži njeno brisanje. Iz tih razloga tužilaštvo u praksi nadležnoj Službi za katastar nepokretnosti upućuje dopis kojim je obaveštava da naredba na osnovu koje je upisana zabeležba zabrane raspolažanja imovinom više nije na snazi.

Nakon nešto više od osam godina od kako je institut oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela uveden u naše zakonodavstvo, može se reći da bi isti morao imati mnogo širu primenu nego što je to u praksi slučaj. Primera radi, u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu je tokom 2009. godine doneto 10 naredbi o pokretanju finansijske istrage, tokom 2010. godine 7, tokom 2011. godine 14, tokom 2012. godine 11, tokom 2013. godine 20, tokom 2014. godine 27, tokom 2015. godine 37, tokom 2016. godine 32, a od početka 2017. godine, zaključno sa 30.04.2017. godine pokrenuto je 7 finansijskih istraga. Zaključak je da postoji blagi porast broja pokrenutih finansijskih istraga, ali da i dalje njihov broj nije veliki u odnosu na broj krivičnih prijava podnetih od strane nadležnih državnih organa. Pored toga, zanimljivo je da je u praksi primena Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela vrlo skromna na nivou osnovnih tužilaštava, na šta, na primer, ukazuju zbirni podaci o broju donetih naredbi o pokretanju finansijske istrage u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu i područnim osnovnim tužilaštвима za 2016. godinu. Prema tim podacima, tokom 2016. godine ukupno je doneto 54 naredbe o pokretanju finansijske istrage, a kako je samo u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu te godine doneto 32 naredbe, proizilazi da su u svim područnim tužilaštвима zajedno (Prvom, Drugom i Trećem osnovnom javnom tužilaštvu i osnovnim tužilaštвимa u Obrenovcu, Lazarevcu i Mladenovcu) donete ukupno 22 naredbe. Ovo posebno čudi s obzirom na to da veliki broj

krivičnih dela predviđenih članom 2. Zakona spada u nadležnost osnovnih javnih tužilaštava, i to prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185. st. 2. i 3. Krivičnog zakonika), krivična dela protiv intelektualne svojine (član 199. stav 3. i član 201. stav 2. Krivičnog zakonika); krivična dela protiv imovine (član 204. stav 4, član 208. stav 4, član 208a stav 4, član 208b stav 3, protiv privrede (član 226. stav 2, član 227, član 229. st. 2. i 3, član 230. stav 2, član 233. stav 3, čl. 235. do 237. i član 243. stav 4. Krivičnog zakonika); protiv javnog reda i mira (član 348. stav 3. i član 350. st. 2. i 3. Krivičnog zakonika); protiv službene dužnosti (član 366. stav 5. i član 368. st. 1. do 3. i stav 5. Krivičnog zakonika).

Za povećanje broja pokrenutih finansijskih istraga od posebne je važnosti jedna od poslednjih izmena zakona kojom je uvedena dužnost policije da javnom tužiocu, uz podnošenje krivične prijave za krivično delo iz člana 2. ovog zakona, dostavi i podatke o imovini osumnjičenog i trećeg lica koji su prikupljeni u predistražnom postupku. U praksi bi ova odredba trebalo da olakša primenu Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela i time doprinese pokretanju većeg broja finansijskih istraga, jer će tužilac od samog početka, odnosno već od prijema krivične prijave, biti obavešten ukoliko postoje uslovi za pokretanje finansijske istrage, koja će stoga moći da se pokrene ranije nego što je to pre bio slučaj, a što je od izuzetnog značaja i zbog mogućeg osuđećivanja pokušaja osumnjičenog da nakon što sazna za podnošenje krivične prijave prikrije svoju imovinu tako što će njom raspolažati, na koji način će se značajno doprineti efikasnosti postupka za oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, a time posredno i efikasnosti borbe protiv organizovanog kriminala i drugih teških krivičnih dela.

Literatura:

- *Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“ broj 97/08);*
- *Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“ broj 32/13 i broj 94/16);*
- *Bilten Apelacionog suda u Beogradu, broj 4/2011, Intermex, Beograd*
- *Bilten Vrhovnog kasacionog suda broj 2/2016, Intermex, Beograd*
- *Komentar Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela (dr Goran P. Ilić, dr Miodrag Majić, Branko Nikolić, Đovani Melilo)*
- *Sprovodenje istraga finansijskog kriminala - priručnik, Beograd, 2014*

ODUZIMANJE IMOVINSKE KORISTI PRIBAVLJENE KRIVIČNIM DELOM

*Stevan M. Zrnić
advokat u Užicu*

Ovaj tekst je preuzet iz Biltena Republičkog javnog tužioca Republike Srbije broj 1/1999, Decembar 1999, Beograd

Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom je krivično pravna mera koja je vezana za izvršenje krivičnog dela i koja se izriče u krivičnom postupku.

Sa svoje strane ova krivično pravna mera ne spada u krivične sankcije u našem krivičnom zakonodavstvu. To je jedna posebna krivično pravna mera čiji se osnov nalazi u opštem pravnom principu da niko ne može zadržati imovinsku korist koju je pribavio izvršenjem nekog protivpravnog akta. U tom opštem pravnom principu je i suština ove mere i njena pravna priroda.

Ovom merom se ostvaruje kako generalna tako i specijalna prevencija čime se doprinosi ostvarenju iste one svrhe koju imaju krivične sankcije, a to je sprečavanje učinioča da ne čini krivična dela, jačanje morala samog društva, uticaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana, a što je inače i predviđeno u odredbi člana 33. Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije.

Polazeći upravo od ovog principa naše krivično zakonodavstvo je sadržavalo nekoliko posebnih odredbi koje su regulisale ovu materiju.

Oduzimanje imovinske koristi po Krivičnom zakoniku iz 1959. godine bila je jedna od mera bezbednosti, dok je u novom zakonu ta mera postavljena iza sistema krivičnih sankcija.

Ova krivično pravna mera vrši se u korist društvene zajednice i ono što je oduzeto postaje društvena imovina. Upravo iz tih razloga ona pogađa samo ona lica koja su izvršenjem dela došla do koristi, a ne i lica koja su oštećena krivičnim delom.

Do primene odredbi o oduzimanju imovinske koristi načelno se može reći da se dolazi u sledećim slučajevima:

- kad je oštećeni poznat, ali iz bilo kog razloga ne ostvaruje imovinsko pravni zahtev u krivičnom postupku;
- kad su oštećena lica nepoznata (npr. krađa stvari čiji je vlasnik nepoznat);
- kad su oštećena lica neodređena (npr. obmanjivanje kupaca);

- kad oštećenog, koji je podneo imovinskopravni zahtev i krivičnom postupku sud uputi da taj zahtev ostvaruje u parnici;
- kad je krivičnim delom neposredno oštećena društvena zajednica (npr. falsifikovanje novca u većoj količini);
- kad izvršenim krivičnim delom niko nije oštećen neposredno, pa se može govoriti o oštećenju društvene društvene zajednice kao celini (npr. nedozvoljena trgovina);

Odredbom člana 84. Krivičnog zakona SR Jugoslavije dat je pravni osnov mere oduzimanja imovinske koristi pribavljenе krivičnim delom, a to je da:

- niko ne može zadržati korist koja je pribavljena krivičnim delom,
- korist iz stava 1. ovog člana oduzeće se sudskom odlukom kojom je utvrđeno izvršenje krivičnog dela, pod uslovima predviđenim ovim zakonom.

U čemu se sastoji imovinska korist koja je pribavljena krivičnim delom?

Ona se sastoji u uvećanju imovine, sprečavanju smanjenja imovine ili otklanjanju prepreka za ostvarenje imovinske koristi direktno povezane sa izvršenjem krivičnog dela. Nije od značaja da li je pribavljena imovinska korist prethodila izvršenju krivičnog dela (npr. unapred isplaćena nagrada za izvršenje krivičnog dela) ili se ta korist ostaruje samim izvršenjem krivičnog dela (npt. krađa) ili posle izvršenja krivičnog dela (nedozvoljena trgovina).

Imovinska korist koja je pribavljena krivičnim delom mora biti protivpravna, a nije dovoljno da je samo način pribavljanja protivpravan. Zato se neće moći oduzeti novac koji je poverilac pribavio krivičnim delom samovlašća od svog dužnika.

Pitanje postojanja i visine imovinske koristi

Imovinska korist predstavlja čistu dobit koja se sastoji u višku imovine učinioца koju je postigao izvršenjem, odnosno povodom izvršenja krivičnog dela. Zato će kod utvrđivanja iznosa imovinske koristi sud uzeti u obzir određene nužne izdatke i troškove koje je učinilac imao u vezi sa ostvarenjem ove koristi. Pitanje koji će se izdaci i troškovi učinioцу priznati zavisi od prirode učinjenog krivičnog dela i konkretnih okolnosti svakog pojedinog slučaja.

Pri utvrđivanju iznosa imovinske koristi, po pravilu, treba odbaciti izdatke koji su ušli u sastav vrednosti tj. cene predmeta, kao što su: nabavna cena, prevoz, carina i slično. Međutim, ne može se uzimati u obzir lični trud učinioца koji predstavlja radnju izvršenja krivičnog dela, kao ni lični troškovi koje je učinilac imao izvršavajući krivično delo.

Kada su predmet krivičnog dela Nedozvoljene trgovine stvari koje je učinilac dobio na poklon prilikom utvrđivanja visine imovinske koristi treba od cene, koju je učinilac

ostvario prodajom odbiti iznos koji odgovara nabavnoj vrednosti tih stvari (Presuda Vrhovnog suda Jugoslavije broj KZ 27/66).

U jednoj presudi Vrhovnog suda broj KZ 2976/3 zauzeto je stanovište da je kod utvrđivanja visine imovinske koristi merodavna vrednost pribavljenih predmeta u vreme izvršenja krivičnih dela, bez obzira na to da li je i na koji način učinilac posle realizovao postignutu korist.

Smatram da učiniocu treba oduzeti puni iznos pribavljenе imovinske koristi, ako je učinilac u konkretnom slučaju ostvario veću imovinsku korist od tržišne vrednosti u vreme izvršenja krivičnog dela, s obzirom na opšte pravni princip da nisko ne može zadržati protivpravnu imovinsku korist koju je pribavio izvršenjem nekog pravnog akta. Normalno je da mora voditi računa da se ova krivičnopravna mera transformiše u imovinsku kaznu, čak i delimično.

U načelnom stavu zajedničke sednice Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog suda broj 1/77 od dana 28.12.1976. godine se najjasnije ogleda suština ove krivično pravne mere.

U tom stavu se navodi da licu koje je stranom valutom pribavljenom krivičnim delom iz tadašnjeg člana 167. KZ SFRJ (trgovina zlatnim novcem, stranom valutom i devizama) kupilo od ovlašćene radne organizacije automobil, taj automobil mu se neće moći oduzeti, ni po osnovu stava 3. istog propisa, ni kao imovinska korist pribavljena krivičnim delom, ali će se učinilac obavezati da plati novčani iznos koji predstavlja razliku između redovne kupovne cene automobila i snižene cene koju je platio s obzirom na to što je isplatu izvršio u stranoj valuti. U konkretnom slučaju ova razlika predstavlja imovinsku korist koju je učinilac ostvario izvršenjem krivičnog dela Nedozvoljene trgovine stranom valutom.

Za oduzimanje imovinske koristi (čl. 84. st.2. KZ SRJ) potrebno je da je sudskom odlukom utvrđeno izvršenje krivičnog dela i da oštećenom nije u krivičnom postupku došuđen imovinsko pravni zahtev koji u celosti pokriva visinu imovinske korist (čl. 86. st.1.) Kada su ova dva uslova ispunjena, sud je obavezan da odlukom kojom je utvrdio izvršenje krivičnog dela izrekne i oduzimanje imovinske koristi koja je tim krivičnim delom pribavljena.

Na obaveznost oduzimanja imovinske koristi ponekad se ukazuje kod pojedinih krivičnih dela (primanje mita član 179. stav 4. KZ SRJ, odnosno član 254. stav 5. KZ RS). Po odredbi člana 505. stav 1. ZKP-a oduzimanje imovinske koristi sud može izreći u presudi kojom se okrivljeni oglašava krivim (tj. kojom mu se izriče kazna ili uslovna osuda ili se oslobođa od kazne), u rešenju o sudskoj opomeni ili u rešenju o primeni vaspitne mere. Na osnovu člana 84. stav 2. KZ SRJ logičnim tumačenjem odredbe člana 505. stav 1. ZKP-a mera oduzimanja imovinske koristi može se izreći

učiniocu krivičnog dela prema kome je primenjena mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi ili mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi (čl. 63. i 64. KZ SRJ), jer je i u tim slučajevima sudskom odlukom utvrđeno izvršenje krivičnog dela. Iz opšte obaveze suda da izrekne oduzimanje imovinske koristi sledi i obaveza po službenoj dužnosti, dakle, bez predloga tužioca ili oštećenog, da utvrdi u krivičnom postupku postojanje i predmet imovinske koristi, odnosno visinu novčanog iznosa koji odgovara vrednosti stvari pribavljenih krivičnim delom (čl. 501. i čl. 505. ZKP).

U čl. 52. st.2 KZ SRJ navodi se da ako osuđeni u određenom roku ne vrati imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnog dela, sud može u uslovnoj osudi odrediti da će se kazna izvršiti, a u članu 56. KZ SRJ govori se o mogućnosti suda da opozove uslovnu osudu ako osuđeni u određenom roku ne vrati imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom. Ukoliko je sud odlukom o oduzimanju imovinske koristi prekoračio ovlašćenja koja ima po zakonu, počinio je povredu krivičnog zakona iz člana 365. stav 5. ZKP-a, a odluka o oduzimanju imovinske koristi može se pobijati i ako je sud nepravilno doneo tu odluku ili je nije izrekao, a za to su postojali zakonski uslovi (čl. 367. st.2 ZKP). Ukoliko bi utvrđivanje imovinske koristi vodilo znatnom odugovlačenju krivičnog postupka ili bilo skopčano sa nesrazmernim teškoćama, u takvom slučaju sud će visinu iznosa imovinske koristi utvrditi po slobodnoj oceni, a kad je u pitanju oduzimanje imovinske koristi od preduzeća izreći će samo oduzimanje imovinske koristi, dok će se visina iznosa utvrditi u postupku pred nadležnim sudom po propisima koji se primenjuju za utvrđivanje imovinske koristi koju je preduzeće postiglo izvršenjem privrednog prestupa (čl. 503. ZKP). U odluci o oduzimanju imovinske koristi sud ne određuje nikakav rok za njenu realizaciju, pošto je odluka izvršena pravnosnažnošću presude, odnosno rešenja (Vrhovni sud KZ 337/64), tačnije pravnosnažnošću odluke protiv koje nije bila izjavljena žalba, odnosno danom dostavljanja pravnosnažne odluke žalbenog suda okriviljenog.

Način oduzimanja imovinske koristi (čl. 85. KZ SRJ)

Od učinjocu krivičnog dela oduzima se svaka imovinska korist koja je pribavljena krivičnim delom, novac, predmeti od vrednosti i svaka imovinska korist druge vrste (mpr. primljeno mito koje se sastoji u otpisivanju duga, nagrada za izvršeno krivično delo u vidu putovanja u inostranstvo i dr.).

Ako je učinilac predmete od vrednosti koje je pribavio krivičnim delom uz naknadu ili bez naknade preneo na drugo lice, ili je taj predmet kasnije uništen, izgubljen i sl., tako da njegovo oduzimanje od učinjoca više nije moguće, učinilac će se obavezati da plati novčani iznos koji odgovara tržišnoj vrednosti koji je predmet imao u vreme kada je izvršenjem krivičnog dela pribavljeno. Ako je pak pravnim

poslom (npr. prodajom ili zamenom predmeta), učinilac pribavio veću korist od vrednosti koji je predmet imao u vreme kada je pribavljen izvršenjem krivičnog dela, obavezaće se da plati novčani iznos koji odgovara tako pribavljenoj imovinskoj koristi.

Iznos pribavljenе imovinske koristi utvrđuje se posebno za svakog saizvršioca, odnosno saučesnika, a prema visini koristi koju je pribavio krivičnim delom. Ako to nije moguće utvrditi, sud će za svakog okriviljenog pojedinačno utvrditi visinu imovinske koristi po slobodnoj oceni (čl. 503. ZKP).

Odluku o oduzimanju imovinske koristi sud donosi samo kad je učinilac izvršenjem krivičnog dela pribavio protivpravnu imovinsku korist.

Suština ove odluke se možda najjasnije ogleda u načelnom stavu Saveznog suda KZS -87/83 od 20. oktobra 1983. godine gde u obrazloženju te odluke stoji: „Kada je utvrđeno da je jedan od optuženih kao saizvršilac, nezakonito nabavljene devize prodao banci i dobio protivvrednost u dinarima, a pri činjenici da nije dokazano da su prodajom deviza dobili veći iznos od onog koji su za njih dali novac, koji su od banke dobili za te devize, ne može se oduzeti na osnovu člana 69. KZJ, ni na osnovu čl. 84. i čl. 85. KZJ (jer prodaja deviza banci ne predstavlja krivično delo, niti se novac dobijen po tom osnovu može smatrati pribavljenom protivpravnom imovinskom koristi).”

Krivični zakon ne sadrži odredbe koje se tiču odredbe zastarelosti izvršenja mere oduzimanja imovinske koristi. Primenuju se opšte odredbe imovinskog prava o zastarelosti potraživanja koja su utvrđena pravnosnažnom sudskom odlukom, a taj rok iznosi deset godina.

U odredbi člana 85. st. 2. KZ SRJ predviđeno je da se imovinska korist, koja je pribavljena krivičnim delom, može oduzeti i od lica koja nisu okriviljena kao izvršioci, saizvršici, organizatori zločinačkog udruženja, podstrekači, pomači ili prikrivači.

Ako je ta imovinska korist preneta na lice koje nije bliski srodnik učinjoca krivičnog dela, bez obzira da li je to prenošenje izvršeno uz naknadu ili bez naknade, ona će se od tog lica oduzeti pod sledećim uslovima:

- objektivni, da je imovinska korist preneta na drugo uz naknadu ili bez naknade, a koja ne odgovara stvarnoj vrednosti i
- subjektivni, da je to lice znalo ili je moglo znati da je imovinska korist pribavljena krivičnim delom.

Pri oceni da li je imovinsku korist oduzeti od učinjoca ili od lica na koje je prenesena, sud će se rukovoditi razlozima celishodnosti ili efikasnosti u realizaciji ove krivično pravne mere.

U skladu sa odredbom čl. 85. st.2 rečenica druga KZ SRJ stav napred naveden važi i u slučaju kada je imovinska ko-

rist pribavljeni krivičnim delom, prenesena na bliske srodnike učinioца, ukoliko ovine dokažu da su kao naknadu dali punu vrednost.

Za oduzimanje imovinske koristi od bliskih srodnika, bez značaja je da li su oni znali ili mogli znati da je ova korist pribavljena krivičnim delom. Zakonski izraz „bliski srodnici“ u čl. 85. st. 2 KZ SRJ obuhvata srodnike učinioца navedene u čl. 227. st. 1. tačka 1-3. ZKP.

Sa dosuđenjem imovinskopravnog zahteva u krivičnom postupku, u smislu odredbe čl. 85. st. 1 KZ SRJ treba izjednačiti pravnosnažno dosuđenje ovog zahteva u parnici, kao i svaku naknadu koja je faktički izvršena van sudskog postupka, bez obzira na to da li je naknadu dalo lice od koga bi imovinsku korist trebalo oduzeti ili za njega neko drugo lice.

Odredbe člana 502-507. ZKP-a shodno se primenjuju i na postupak oduzimanja imovinske koristi od fizičkih lica različitih od učinioца i od preduzeća (načelni stav zajedničke sednice od dana 25.10.1979. godine, Revija 1-2/84).

Sud ne može na osnovu čl. 85. KZ SRJ da obaveže učinioца krivičnog dela da plati novčani iznos koji odgovara protivpravnoj imovinskoj koristi koju je pribavio preduzeću ili zajednici, već se ta korist mora oduzeti od preduzeća ili zajednice kojoj je ona pribavljena, kao što je propisano u članu 87. KZ SRJ (Vrhovni vojni sud K.br. 373/89, Zbirka sudskih odluka, Knjiga XII-XV - sveska I-III).

Odredbe o oduzimanju imovinske koristi od lica koja nisu učinioци krivičnog dela unete su u zakon radi obezbeđenja veće efikasnosti i doslednije primene ove mera. Stoga postojanje zakonskih uslova da se imovinska korist oduzme od ovih lica još uvek ne oslobađa učinioца da vrati imovinsku korist koju je pribavio krivičnim delom. Oduzimanje imovinske koristi od drugih lica predstavlja samo mogućnost, ali ne i obavezu za sud. U svakom konkretnom slučaju sud će ceniti da li je celishodnije da se na vraćanje imovinske koristi obaveže učinilac ili lice na koje je korist preneta. Ako to lice dalje imovinsku korist prenosi na treće lice, sud će moći i od tog lica oduzeti imovinsku korist, pod pretpostavkom da se kod njega i njegovog prethodnika stižu zakonski uslovi iz člana 85. stav 2. KZ SRJ.

I kad je lice na koje je imovinska korist preneta dalo za to određenu naknadu, ali u visni koja ne odgovara stvarnoj vrednosti primljene koristi, imovinska korist se može oduzeti i od tog lica u celini.

Zaštita oštećenog pri oduzimanju imovinske koristi (čl. 84. i 86. KZ SRJ)

Mera oduzimanja imovinske koristi ne dira u prava lica koja su oštećena krivičnim delom. Oštećenom pripada prvenstvo u ostvarivanju imovinskopravnog zahteva. To se najčešće odnosi na naknadu štete ili povraćaj stvari. Stoga je oduzimanje imovinske koristi supsidijarna krivično pravna

mera koja se izriče kad sud nije dosudio imovinsko pravni zahtev ili kad korist pribavljena krivičnim delom nije u celosti obuhvaćena dosuđenim imovinsko pravnim zahtevom.

Kad sud dosudi imovinsko pravni zahtev oštećenom, imovinska korist će se oduzeti od učinioца u meri u kojoj prelazi dosuđeni imovinsko pravni zahtev.

Član 86. stav 2. i 3. KZ SRJ sadrži odredbe o zaštiti prava oštećenog koji je u krivičnom postupku prijavio imovinsko pravni zahtev, ali je upućen da isti u celini ili delimično ostvaruje u parnici, odnosno koji u krivičnom postupku nije prijavio imovinsko pravni zahtev, a sud je izrekao oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom.

U prvom slučaju oštećeni može tražiti namirenje iz iznosa oduzete vrednosti po dva uslova:

- da pokrene parnicu u roku od šest meseci od dana pravnosnažnosti odluke kojom je upućen na parnicu i
- da u roku od tri meseca od dana pravnosnažnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtev zatraži namirenje iz oduzete vrednosti.

U drugom slučaju oštećeni može zahtevati namirenje iz oduzete vrednosti samo ako je radi utvrđivanja svog zahteva pokrenuo parnicu u roku od tri meseca od dana saznanja za odluku kojom se oduzima imovinska korist, a najdalje u roku od dve godine od pravnosnažnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i ako u roku od tri meseca od dana pravnosnažnosti odluke kojom je utvrđen imovinskopravni zahtev zatraži namirenje iz oduzete vrednosti.

Imovinske prilike optuženog nemaju uticaja na osudu suda da li će ga osuđujućom presudom obavezati da oštećenom plati na ime imovinskopravnog zahteva protivvrednost imovinske koristi pribavljene krivičnim delom ili ne(Odluka VSS KŽL br.1344784 od 5.5.1985. godine).

Imovinska korist od preduzeća, zajednica oduzima se na isti način kao i od fizičkih lica. Ako je okriviljeni krivičnim delom pribavio imovinskopravnu korist za preduzeće, sud će odrediti da utvrđena korist oduzima od preduzeća.

Oduzimanje imovinske koristi u odnosu prema krivičnim sankcijama

Oduzimanje imovinske koristi kao posebnu krivično pravno meru treba razlikovati od krivičnih sankcija, a pre svega od mera bezbednosti.

Mera bezbednosti izriče se samo učiniocima krivičnih dela, dok se oduzimanje imovinske koristi može primeniti i prema drugim licima na koje je ista preneta, a samo oduzimanje imovinske koristi ne mora biti vezano za ličnost učinioца.

Svrha izricanja mera bezbednosti objašnjena u članu 60. KZ SR, gde se navodi da je cilj istih otklanjanje stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši

krivična dela, dok se oduzimanje imovinske koristi ne odnosi na otklanjanje ovih stanja ili uslova, već o oduzimanju od učinioca, tj. drugih lica novca, predmeta od vrednosti, odnosno plaćanju novčanog iznosa koji odgovara pribavljenoj imovinskoj koristi.

Meru oduzimanja imovinske koristi treba razlikovati od mere bezbednosti oduzimanja predmeta iz čl. 69. KZ SRJ. Naime, radi se o predmetima koji su upotrebljeni ili su bili namenjeni za izvršenje krivičnog dela ili su nastali izvršenjem krivičnog dela koje treba razlikovati od predmeta koji su pribavljeni kao nagrada za učinjeno krivično delo ili predmete koje je učinilac pribavio nabavio prodajom. Ovi predmeti se ne oduzimaju izricanjem mere bezbednosti iz čl. 69. KZ SRJ, već ako imovinska korist pribavljena krivičnim delom iz čl. 84-87. KZ SRJ. Ove dve mogu se, ukoliko za tim postoje uslovi, izreći kumulativno.

Mera oduzimanja imovinske koristi primenjuje se supsidijarno u odnosu na meru bezbednosti oduzimanja predmeta.

Ako se merom bezbednosti oduzimanja predmeta od učinioca oduzmu predmeti čija vrednost odgovara veličini imovinske koristi postignute krivičnim delom, onda se u tom slučaju imovinska korist od učinioca neće oduzeti. Kada su u pitanju predmeti krivičnog dela koji istovremeno predstavljaju imovinsku korist za učinioca tada se može

primeniti mera bezbednosti oduzimanja predmeta i mera oduzimanja imovinske koristi (nor. Novac stečen krivičnim delom Nedozvoljena trgovina). Za oštećenog bi bilo povoljnije da se prvo primeni mera oduzimanja imovinske koristi zato što može da traži obeštećenje iz iste (čl. 86. KZ SRJ).

Ako bi se novac oduzeo prvo merom bezbednosti oduzimanja predmeta, oštećeni u tom slučaju nema zakonske mogućnosti da traži obeštećenje iz oduzetih predmeta.

Mera bezbednosti oduzimanje predmeta se u izvesnoj meri može smatrati specijalnim vidom mere oduzimanja imovinske koristi, jer se predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela mogu smatrati specijalnim vidom imovinske koristi i tek nakon toga treba izreći meru bezbednosti oduzimanja predmeta, ukoliko merom bezbednosti imovinske koristi nisu mogli biti obuhvaćeni svi predmeti koji su nastali izvršenjem krivičnog dela.

Meru oduzimanja imovinske koristi takođe treba razlikovati od pravnih posledica osude. Razlika se ogleda u tome što pravne posledice osude nastupaju po samom zakonu i sastoje se u prestanku, gubitku ili zabrani određenih prava, dok se oduzimanje imovinske koristi vrši sudском odlukom i predstavlja uspostavljanje imovinsko pravnog stanja koje je postojalo pre izvršenja krivičnog dela u tom smislu što se ova korist oduzima iz imovine učinioca ili na koga je preneta. •

Krivičnopravni komplet

JEZIČKI KUTAK

Dragan Đokić
Profesor književnosti

Nije: **preključe, naključe**

Nego: **prekjuče, nakjuče**

Prekjuče ili nakjuče je vremenska odrednica za nešto od pre dva ili tri dana, pa se tako i piše. Reč je nastala slaganjem dveju reči u jednu, pa se zbog lakšeg izgovora izostavio vokal. U govoru ćemo ponekad sresti osobe koje izgovaraju „preključe“ ili „nakluče“, što je nepravilno i netačno. Verovatno je u pitanju podsvesna težnja da se izvrši neko nepostojeće jotovanje (zbog J) i osećaj da se sonant Lj tu lakše izgovara. Međutim, za to nema nikakvog osnova, niti fonetskog utemeljenja, tako da je taj oblik neprihvatljiv.

Da li se kaže: **preksutra ili prekosutra?**

Oba oblika su pravilna i mogu se jednakom upotrebljavati. Ovaj prilog označava vreme posle sutrašnjeg dana i može se koristi sa vokalnom O ili bez njega. Ijekavski će ovi oblici glasiti: **preksutura ili prekosutura**.

Nije: **injekcija, inekcija**

Nego: **injekcija**

U pitanju je reč koja vodi poreklo iz latinskog jezika (*injectio*) i koja označava ubrizgavanje neke tečnosti u telo. S obzirom na to da je reč o pozajmljenici iz drugog jezika, prilikom upotrebe u našem jeziku, tu reč ne možemo da prilagođavamo našim jezičkim pravilima i normama. Iako postoje uslovi da se izvrši glasovna promena (jotovanje) i da NJ daju Nj, to se neće dogoditi. Takođe, J se neće ni izgubiti iz svoje pozicije, pa će ova reč ostati u svom izvornom i nepromenjenom obliku.

Da li je: **zadnji ili poslednji?**

Pojedini gramatičari smatraju da pridevi **zadnji** i **poslednji** nisu sinonimni i da pridev **zadnji** ne treba upotrebljavati umesto prideva **poslednji**. Prema njihovom tumačenju, pridev **zadnji** je antonim (reč suprotnog značenja) prideva **prednji**

i ima prostorno značenje, a pridev **poslednji** je antonim rednog broja **prvi** i ima vremensko značenje. Drugim rečima, pridev **zadnji** znači: ono što se nalazi pozadi, iza prednjeg dela nečega, npr. zadnja strana kuće (u odnosu na prednju stranu kuće), zadnji točkovi na kolima (u odnosu na prednje) i slično. Pridev **poslednji** znači: ono što se nalazi na kraju nekog niza ili na kraju nabranja, npr. **poslednja kuća u ulici** (u odnosu na prvu, drugu i ostale kuće ispred nje); **poslednji je stigao na cilj; 31. decembar je poslednji dan u godini; slovo Š je poslednje slovo u abzuci itd.** Međutim, pojedini jezički stručnjaci, npr. Mihailo Stevanović, Ivan Klajn i drugi, smatraju da ta argumentacija nije održiva, jer u pridevu **poslednji**, pored vremenskog značenja, prisutno je i prostorno značenje, tako da ono što je poslednje u nekom nizu ili nabranju, istovremeno je i zadnje u prostornom pogledu. Na primer, od šest kuća u nizu, šesta kuća je poslednja u odnosu na prvu, drugu, treću, četvrtu i petu kuću, ali je zadnja u odnosu na kuće ispred nje, poslednja klupa u učionici je ujedno i zadnja, itd. Prema tome, nije pogrešno upotrebljavati pridev **zadnji** umesto prideva **poslednji**, jer su ga u tom značenju upotrebljavali i mnogi vrsni književnici od Vuka i Daničića, pa sve do naših savremenika, ali ipak ga ne treba koristiti baš svuda i zapostavljati pridev **poslednji**, koji je u mnogim rečeničnim sklopovima, pogotovo kada su u pitanju pojmovi sa vremenskim značenjem, adekvatniji i uobičajeniji, npr. **poslednji dan, poslednje veče, poslednji trenutak**, itd., a ne: **zadnji dan, zadnje veče, zadnji trenutak**.

Da li je pravilno: **obojica ili obadvojica?**

Preporučuje se oblik **obojica**. Iako oblik **obadvojica**, u nekom strogom smislu i tumačenju, nije netačan i besmislen, današnji gramatičari ga smatraju zastarem i prevaziđenim, pa nemaju dilemu da je prvi oblik prihvatljiviji za današnji jezik i komunikaciju.

DRUŠTVENI UZROCI PRESTUPNIČKOG PONAŠANJA MLADIH

*Jelena Stojanović
Viši sudijski pomoćnik
Viši sud u Smederevu*

Svedoci smo činjenice da u društvu u kom živimo maloletnička delinkvencija postaje sve veći problem zbog čega bi taj problem trebalo shvatiti najozbiljnije i valjalo bi se zapitati, ne koje su posledice, nego uzroci ovog problema.

Delinkventno ponašanje mladih je veoma kompleksna pojava i univerzalni problem u svim državama i zemljama, i to bez obzira na društveni sistem i stepen ekonomskog i socijalnog razvoja. Ovaj problem posebno je karakterističan za našu zemlju i društvo zbog dugogodišnje ekonomske i političke krize, a i minulih ratnih dešavanja. Osim toga, brz i nagao nestanak postojećih društvenih vrednosti, još brže masovno osiromašenje najvećeg dela stanovništva, slabo funkcionisanje i neefikasnost skoro svih društvenih institucija i brutalni kriminal u mnogim sferama društvenog života, učinili su da dođe do drastičnih i negativnih promena u celokupnoj društvenoj strukturi pa i u ponašanju mladih.

Navedeno, između ostalog, daje i odgovor na pitanje zbog čega kod maloletnika dolazi do poremećaja društvenog ponašanja i zašto oni imaju želju i potrebu da krše društveno prihvatljive norme.

Naime, oni to najčešće rade da bi izrazili revolt prema postojećem stanju u društvu i neslaganje s nametnutim obrascima ponašanja, kao vid kreativnosti i pobune protiv autoriteta. Ali, da li je uvek tako?

U savremenim uslovima društveno - ekonomskog života mladi vremenski znatno ranije sazrevaju nego što je to bio slučaj pre relativno kratkog vremena. Povećanjem životnog standarda i većom dostupnošću materijalne i duhovne kulture, naročito sredstava masovne komunikacije, ubrzani su procesi sazrevanja i učenja što svakako utiče i na to da kriminalna dela sve više vrše mladi, često u grupama i da je njihovo ponašanje sve brutalnije. Takođe, zapaža se i da su se ranije počinjeni krivičnih dela protiv imovine regruтовали iz socijalno i ekonomsko nižih slojeva, a da je aktuelno sve više mladih koji krivična dela vrše iako potiču iz imućnih porodica. Zato se treba zapitati da li materijalni položaj može uticati na maloletnika da vrši krivična dela?

Ekonomski stabilnost društva je osnova materijalne sigurnosti čoveka i jedan od osnov prevencije kriminaliteta, posebno krivičnih dela s koristoljubivim motivima. Siromaštvo je dugo godina smatrano osnovnim kriminogenim faktorom. Mnogi pisci su isticali da je kriminalitet proizvod loših materijalnih uslova života, bede, nemaštine „donjih društvenih slojeva”, jer ono ima veliki uticaj na neprosvećenost, nizak nivo obrazovanja i kulture, primitivnost, postojanje predrasuda, zaostalih shvatanja, demoralizaciju, neslogu, netrpeljivosti i nerazumevanja u porodici. Kod kriminogenog ponašanja siromaštvo kao uzrok najčešće se javlja kod imovinskih krivičnih dela.

Bogatstvo se, nasuprot siromaštvu, kao motivu održanja egzistencije, javlja kao uzročnik profiterских интереса. Bogatstvo je izazov za još veće bogaćenje. U redovima gornjih, imućnih slojeva javljaju se vrlo često razni kriminogeni prizori i afere, kao proizvod izobilja i prezasićenosti života svim i svačim i borbe za parazitsko uživanje i raskošni život. Mnoge kriminalne akcije pripadnika viših slojeva motivisane su težnjom za održavanje što raskošnijeg života, što dovodi i do toga najteže krivična dela vrše baš predstavnici povlašćenih društvenih slojeva, ali i da postoje određena krivična dela koja su povezana sa njihovim društvenim položajem (zloupotreba službenog položaja, mito, korupcija, prevare, pronestre, organizovani kriminalitet., itd.). Takva krivična dela mogu da vrše samo pripadnici tih slojeva, jer su oni po svom položaju u stanju da organizuju krupne kriminalne afere, malverzacije i špekulacije većih razmera, da stvaraju veće organizovane grupe sa kriminalnim ciljevima i da vrše druge slične oblike kriminalnog ponašanja.

S tim u vezi može se zaključiti da je maloletnik potencijalni izvršilac krivičnog dela bez obzira da li, prema izvesnim materijalnim kriterijumima, potiče iz siromašnije ili bogatije porodice. Razlika je u vrsti krivičnih dela i nagonima kojima je bio vođen prilikom vršenja istih.

Maloletnik pripada starosnoj populaciji intenzivnih emotivnih, fizičkih i seksualnih promena, koje su uslov socijalnog razvijanja. U tom periodu ličnost manifestuje promenljive oblike raspoloženja, fizički i intelektualno postepeno razvija, usvaja princip ponašanja i vrednosti koje ne moraju uvek da se uklapaju u uobičajeni kliše. Intenzivne promene u razvoju i ponašanju odražavaju se na nesporazume u porodici i socijalnoj sredini i u svemu tome je porodica stub ka daljem razvoju i prevazilaženju nastalih problema.

Porodična sredina se smatra jednom od bitnih determinanti ponašanja ličnosti, posebno delikvencije dece i maloletnika. U njoj stariji članovi predstavljaju uzor ponašanja mladima. Od njih se uče i stiču pozitivne i negativne navike i običaji, stavovi o vrednostima, moralna svojstva i usvajaju norme ponašanja - osnovna moralna i estetska načela, intelektualne predispozicije, radne navike i socijalna funkcija uopšte. Ukoliko se ovaj proces odvija u skladu i emocionalnoj ravnoteži, u porodici preovlađuje opšta atmosfera ljubavi i odanosti i takva porodica daje pozitivno vaspitanje svojim članovima, formira kod njih pozitivne stavove i vrednosti, dajući na taj način značajan doprinos prenošenju iskustva i kulture jednog društva, njegovih pravila, navika, morala. Nasuprot tome, porodice u kojima dolaze do izražaja različiti oblici strukturalne razorenosti i funkcionalne dezorganizacije postaju centar devijantnog pritiska koji se manifestuje prestupničkim ponašanjem mladih članova.

U savremenom društvu ima sve više porodica koje su degradirane i u kojima se porodični odnosi ne odvijaju usklađeno i harmonično. Ukoliko su roditelji u porodici mlađi i nezaposleni, i ukoliko su sami okrenuti nekim oblicima kri-

minalnog ponašanja, verovatnoća da se kriminalitet pojavi i kod njihove dece je velika. Iz tog razloga je za sprečavanje kriminaliteta kod maloletnika neophodna intervencija preventije kriminaliteta u porodici.

Ova aktivnost uključuje i delovanje velikog broja društvenih subjekata, pre svega onih na koje je porodica funkcionalno i egzistencijalno uslovljena, a to su škole, centri za socijalni rad, bračna savetovališta, domovi za zbrinjavanje vaspitno - zapuštene dece, kao i drugi društveni organi i ustanove. Da bi preventivni program uspeo neophodna je tesna saradnja između navedenih ustanova i porodica, ali se ne sme zanemariti ni aktivnost policije u situacijama u kojima postoji ili preti opasnost od ispoljavanja kriminalnog, prekršajnog ili socijalno-patološkog ponašanja u porodici.

Izuzev porodice, kao potencijalnog uzroka nasilničkog ponašanja maloletnika, na ispoljavanje kriminalnog ponašanja maloletnika svakako bitnu ulogu imaju i škola i obrazovanje.

Škola je oduvek bila najorganizovana i specijalizovana institucija za obrazovanje i vaspitanje mladih. Njoj je društvo poverilo zadatok da mladima obezbedi što kvalitetnije usvajanje znanja i da učini sve kako bi se kod njih formirala moralna svojstva, kulturne, radne i druge društveno poželjne navike i kvalitete. Zato je prirodno što se nedostaci škole, a još više njeni neuspesi dovode u vezu sa prestupima mladih.

Mnoge škole imaju loše prostorne uslove nepovoljne materijalne, higijenske i kadrovske prilike što svakako može uticati na emocionalni i psihički razvoj maloletnika. Osim toga, negativan uticaj škole može se ispoljiti kroz česte školske reforme koje nameću gradivo nezanimljivo učenicima, zastarelih shvatanja u nastavi, sprečavanje inicijative od strane učenika, stvaranje privilegovanih učenika prema profesionalnom i socijalnom statusu njihovih roditelja i slično. Loš odnos nastavnika i učenika prema pojedinim učenicima dovodi do raznih frustracija. Razni i nerazrešeni konflikti učenika sa školskom sredinom negativno se odražavaju i na njihovo ponašanje van škole. Neprijatni doživljaji učenika u školi mogu dovesti do delinkventnog ponašanja zbog želje za osvetom, ličnom afirmacijom i samopovređivanjem.

Opšte je poznato da među izvršiocima krivičnih dela, posebno krivičnih dela krađe, krvnih delikata i silovanja, ima najviše delinkvenata sa nižim stepenom obrazovanja, što svakako govori u prilog činjenici da znanje i obrazovanje jačaju socijalne elemente i čine pojedince otpornijim prema delinkventnom ponašanju.

Međutim, nisu porodica i škola jedini faktori koji negativno utiču na ponašanje maloletnika, budući da oni ostvaruju kontakte i sa drugim licima iz svoje sredine.

Uticaj ulice odnosno lošeg društva, raznih kriminalaca delinkventnih i kriminalnih grupa je veliki. Njihov uticaj ostvaruje se na više načina: delovanjem na izvor informacija, nagašavanjem vrednosti za koju se zalažu, pružanjem podrške onima koji se pridržavaju njihovih normi i kažnjavanjem onih koji od toga odstupaju. Svojim ponašanjem, idealizacijom sveta kriminalaca oni deluju destruktivno na okolinu i pozivaju na nepoštovanje zakona, ignorisanje društvenih obaveza, na sticanje lake zarade i drugim antisocijalnim pojavama. Ukoliko je dodir sa tim licima neposredniji i intenzivniji, utoliko je veći njihov uticaj na negativno ponašanje ostalih građana.

Izuvez navedenog, a imajući u vidu još uvek nepotpunu svest o sebi i drugima, značajan uticaj na ponašanje i razvoj maloletnika imaju i verske organizacije.

Religija svakako ne deluje na javljanje kriminaliteta neposredno i nezavisno od društvene sredine, mesta i uloge crkve i religije u toj sredini, ekonomskih uslova i drugih kriminogenih faktora. Jači kriminogeni uticaj religioznih verovanja ispoljava se u slučajevima verskog fanatizma i delovanja pojedinih destruktivnih i totalitarnih sekti.

Verski fanatizam se sastoji u absolutnoj pokornosti dogma svoje religije i duhovnoj netrpeljivosti prema drugim religijama, što je upravo bio podstrek za masovne sukobe, ratove između pripadnika različitih religija, kao i građanske ratove na osnovu različite nacionalne i verske pripadnosti.

Sekta je manja i manje organizovana grupa predanih vernika. Najčešće su u pitanju relativno male grupe koje imaju za cilj da otkriju i slede „pravi put”, pa se povlače iz svog društvenog okruženja u izolovane zajednice. Većina njih ima svega nekoliko zvaničnika ili čak nijednog, jer se svi članovi smatraju jednakim. Mali broj članova su potomci ranijih pripadnika sekete, a većina se aktivno pridružuje u nekom periodu svog života. U svom delovanju verske sekte koriste različite metode mentalne kontrole, najčešće sredstva masovne komunikacije, ali i podmićivanje, vrbovanje, zastrašivanje, ucenjivanje. Osim toga vođe pojedinih sekti zahtevaju od svojih članova izvršenje ili neizvršenje određenih radnji koje imaju obeležja krivičnih dela i drugih devijantnih ponašanja kao što su napuštanje porodice, ubijanje radi spasenja i slično.

Njihove žrtve su najčešće mladi ljudi, izbeglice, siromašni, bolesni, ranjeni. Svoje delovanje maskiraju zaštitom ljudskih prava, humanošću, demokratijom i milosrđem, što njihov uticaj na nedovoljno razvijenu svest mladih čini još većom.

Masovni mediji se mogu definisati kao opšti naziv za prenosnike informacija, odnosno sredstva komunikacija različite tehničke i funkcionalne sadržine (literatura, štampa, radio, televizija, video uređaji, internet mreža), nastali za potrebe masovnog društva. Reč je o raznovrsnoj i masovnoj strukturi tehnike, organizacione i kadrovske prirode i

potencijala informisanja, propagande i drugih vidova komunikacije u savremenom svetu, čije su prostorne mogućnosti i dostupnosti uticaja praktično neograničene.

Poznato je da literatura, štampa, film i sva druga sredstva masovne komunikacije igraju značajnu ulogu u procesu formiranja čoveka, bilo u pozitivnom, bilo u negativnom pravcu. Kakva će se interakcija uspostaviti između medija i pojedinaca, da li će ona biti pozitivno ili negativno usmerena, najviše zavisi od osobina ličnosti. Ličnosti koje su podložnije uticajima, kao što su deca, maloletnici, lica psihički i emocionalno nestabilna, lakše će prihvati negativan sadržaj medija i kod njih će takav sadržaj uticati na eventualno devijantno ili delinkventno ponašanje, jer se oni lako identifikuju sa junacima mas medija imitirajući svako njihovo ponašanje, pa i kriminalno. Masovni mediji su u mogućnosti da trajno oblikuju svest „inspiranjem mozga”, da deluju kao sredstvo ideološke i političke manipulacije. Filmski i televizijski programi, zabavni i drugi medijski sadržaji imaju gotovo neograničenu slobodu u izražavanju, pa su zbog toga u stanju da podstiču najniže instinkte i modele identifikacije i oponašanja negativnih aktera.

Kao što je već navedeno maloletnička populacija je najviše podložna takvim uticajima, pošto ona najviše koristi sredstva masovne komunikacije radi zabave, čemu naročito služi radio, televizija, film, a poslednjih godina sve više internet mreža. Mladi rado gledaju filmove i prate emisije koje tretiraju razne kriminalne prizore, istorije i biografije pojedinih delinkvenata, naročito teških i opasnih, i razne druge aspekte devijantnog ponašanja uopšte, što može da izazove u njima negativne pobude koje prethode delinkventnim akcijama. U medijskoj predstavi ratnog nasilja, šverc, krađe, pljačke, otmice, ubistva, osvete, odmazde dati su kao realnost i životna nužnost posle kojih čitalac i gledalac ostaje sa utiskom da se zločin isplati, jer prolazi nekažnjeno. Nasilnik je često u emisijama prikazan sa svojstvima koja su mladima poželjan model za oponašanje, jer je on bogat, snažan, ugledan i uspešan.

Televizija sa mnogobrojnim stanicama, mnoštvom kanala raznovrsnih sadržaja, od svih sredstava masovnih komunikacija, ima najveći uticaj u savremenom društvu.

Film, kao oblik umetničkog izražavanja, može uticati negativno ukoliko ne sadrži umetničke i etičke poruke, već detaljno prikazuje scene nasilja i agresivnosti, idealizuje lako sticanje novca prevara i krađama, vodi u svet nerealnog razvijajući negativne vrednosti, navike i stavove i stimuliše već postojeće sklonosti ka kriminalnom ponašanju.

Štampa ima veliki uticaj na pojavu društvene i lične dezorganizacije. Reč je davanju neadekvatnog publiciteta pojedinim slučajevima, o prikazivanju pojedinih kriminalnih prizora i akcija na način koji ne vodi pozitivnim reakcijama, odnosno koji izaziva reakcije i senzacije koje njima odgovaraju. Uzbudljivi izveštaji o ubistvima, o kojima se u štampi

često i mnogo piše mogu aktivirati već stečene sklonosti za vršenje takvih dela.

Koliko imaju negativan uticaj, mediji mogu imati i pozitivan uticaj samo je neophodno sa tom svrhom sačiniti odgovarajuće programe. Pozitivna uloga informativnog faktora u prevenciji kriminaliteta može biti ostvarena samo ukoliko pojedina medijska sredstva objektivno informišu građane o konkretnim i aktuelnim događajima iz oblasti kriminaliteta, na način kojim se u javnom mnjenju stvara odbojnost prema kriminalitetu i njegovim izvršiocima.

Napred rečeno svakako je bitno povezano i sa načinom korišćenja slobodnog vremena jer ono kod mlađih postaje vreme dosade i lenstvovanja što predstavlja pogodnost delovanja raznih negativnih činilaca za vršenje asocijalnih ponašanja. Ako se slobodno vreme ne organizuje na odgovarajući način, ako društvo ništa ne preduzima da razvije određene vidove relaksacije, opuštanja i smirenja, ako slobodno vreme postane vreme dosade, sve to može dovesti do pasivnosti ličnosti i njenog devijantnog ponašanja.

Za slobodno vreme mlađih karakteristično je njihovo udruživanje u grupe. Ono najpre ima za cilj igru. Međutim, neke od ovih spontanih grupa u određenim okolnostima mogu prerasti u maloletničke bande ili gangove, u okviru kojih, iz radoznalosti ili kojih drugih motiva, mlađi počinju da konzumiraju alkohol ali i različita opojna sredstva.

Alkoholizam je veoma rasprostranjen oblik ispoljavanja devijantnosti i jedan od najozbiljnijih socijalnih problema. Tome naročito doprinosi činjenica da je ispijanje alkohola jedan je od najrasprostranjenijih običaja u svetu i da se konzumiranje alkoholnih pića, za razliku od drugih droga, društveno prihvata.

Istraživanja su pokazala da alkoholičari češće vrše određena krivična dela, posebno ona protiv života i tela. Ova dela karakteriše nasilničko ponašanje ispoljeno u većoj ili manjoj meri, ubistvo, telesne povrede, tuče, silovanja. Česti su i različiti oblici verbalne agresije, uvrede i klevete. Huliganski ispadi često su izvršeni u pijanom stanju, tako da se alkoholizam smatra kao neposredni uzrok većine huliganskih i nasilničkih ponašanja.

Pored alkoholizma u bolesti zavisnosti (toksikomanije) spađa narkomanija, zloupotreba droga ili zavisnost od droge.

Droga sama po sebi ne izaziva krivično ponašanje već samo oslobođa ono što već postoji u psihičkom sklopu ličnosti. Efekti droga nisu direktni izvor kriminalnih ponašanja već su to, pored osobina ličnosti, društvene okolnosti uzimanja droga - nabavka novca za kupovinu droge ili dolaženje do droge na ilegalan način. Pod delovanjem halucinogenih droga može da dođe do gubitka kontrole, moći rasuđivanja i razvijanja paranoidnih stanja što dovodi do nasilničkog ponašanja. Najveći kriminogeni značaj imaju psihostimulativna sredstva amfetamin i kokain koja uzimaju mnoge

psihopatske osobe kako bi podigle energiju i povećale samopouzdanje.

Najčešći oblici kriminalnog ponašanja narkomana vezani su sa nabavkom droge i kontaktima sa preprodavcima, koji se, da bi naplatili drogu, agresivno i nasilnički ponašaju. Da bi došli do novca za nabavku droge ili do droge narkomani vrše teške krađe, falsifikovanje recepata, preprodaju droge i sl. Uz narkomaniju često su vezani i drugi oblici devijantnosti kao što su: prostitucija, prosjačenje i skitničenje.

Zbog svoji psihičkih osobina deca pa i maloletnici su sva-kako „lak plen“ iskusnim prodavcima droge koji na različite načine pokušavaju da od njih stvore zavisnike od upotrebe istih, a potom ih usled te zavisnosti potpuno potčine i pretvore u „svoje robe“. Zavisnik od upotrebe opojnih sredstava, menja doživljaj sebe, sebe u svetu i sve ono što se oko njega dešava. Gubi smisao za osećaj sreće, ljubavi, tuge, orijentaciju u vremenu i prostoru. Jedino postaje važno da obezbedi neophodnu „dozu“, a to često vodi i do drugih devijantnih ponašanja, pa i do bavljenja prostitucijom ili kockanjem, što opet može predstavljati bitan uzrok maloletničkog kriminalnog ponašanja.

Kockanje samo po sebi nije društvena devijacija. Kockanje postaje društvena devijacija kada prestane da bude igra i postane stalni obrazac ponašanja ljudi, zbog čega izaziva brojne i često ozbiljne društvene i psihološke posledice. Naime, učestvovanje u kockanju zahteva stalna i velika novčana sredstva, a većina kockara nije u stanju da do tih sredstava dođe legalnim putem i zbog toga vrše različita krivična dela kojima mogu da pribave novac ili stvari od vrednosti, koji su im potrebni za kockarske uloge.

Izuzev navedenih uzroka maloletničkog kriminalnog ponašanja značajno je navesti još jedan, karakterističan pre svega za našu zemlju i društvo zbog dešavanja u poslednjih nekoliko decenija - rat.

Rat, kao oblik društvene dezorganizacije po pravilu stvara pogodne uslove za porast kriminaliteta. Na to utiče ne samo činjenica da su državni organi (policija, pravosuđe, vojska) neorganizovani i paralizani, te i da svoj posao ne mogu da obavljaju na najbolji mogući način već i okolnost da rat i sa ratom povezana dešavanja izazivaju poremećaje racionalnog vladanja čoveka, kad ga obuzmu i nadvladaju bes, panika i strah, kada najniži i najprimitivniji slojevi mentalnog funkcionisanja izbjiju na površinu. Ratom izazvani psihološki poremećaji kreću se u rasponu od anksioznih i paničnih stanja do ozbiljnih post-traumatskih stresnih poremećaja i reaktivnih psihoza.

Dete koje odrasta u takvom okruženju, a naročito porodici, skljono je nasilničkom ponašanju i vršenju krivičnih dela, pri čemu najčešće kod njega ne postoji svest o tome da je „to“ loše i društveno neprihvatljivo ponašanje. Dete u tim slučajevima samo ispoljava „uobičajan“ obrazac ponašanja svojih bližnjih.

Takođe, za maloletnički kriminalitet u novije vreme je karakteristično da je u povećanju broj delikata nasilja, i to ne samo pojedinačnog nego i kolektivnog nasilja. Kolektivni kriminalitet maloletnika u fenomenološkom pogledu je prisutniji nego kod odraslih lica. To je, u određenom smislu, i normalna pojava, jer je kod mlađih osoba potreba za druženjem i socijalnom komunikacijom izraženija i u redovnom životu, pa prema tome i u prestupničkom ponašanju.

Kao obrazac kolektivnog prestupništva javljaju se razni vidovi spontanog poluorganizovanog i organizovanog nasilja. Spontano nasilje se najčešće javlja u formi izazivanja nereda i organizovane primene nasilja, koje je samo sebi cilj - na sportskim takmičenjima, koncertima i drugim vidovima javnih manifestacija.

Na kraju se može zaključiti da je kriminalno ponašanje maloletnika obojeno njihovim socijalnim položajem i biopsihološkim karakteristikama. Ako se ovome doda i nedovoljna izgrađenost njihove ličnosti, odsustvo kritičkog mišljenja i niz drugih karakteristika, postaje daleko jasnije zašto pojedinci lako potpadaju pod dejstvo negativnih uticaja koji ih podstiču na izvršenje krivičnih dela.

Imajući u vidu navedeno neophodno je usmeriti pažnju na mere prevencije u koje spada i vođenje sudskog postupka.

S tim u vezi je svakako od velikog značaja donošenje i primena posebnog zakona iz oblasti maloletničke delikvencije - Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica koji sadrži odredbe koje se odnose na materijalno krivično pravo, organe koji ga primenjuju, krivični postupak i izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnim učiniocima krivičnih dela. Postupak je složen i uključuje angažovanje lica različitih zanimanja i profila - psihologa, psihijatra, pedagoga i sl. Osim toga, tokom celog postupka aktivnu i značajnu ulogu ima i Centar za socijalni rad kom se, u krajnjem ishodu, najčešće i povrava praćenje i realizacije izrečene vaspitne mere, a sva lica koja postupaju u ovim predmetima - inspektorji, policijski, javni tužilac, sudija, sudije porotnici, prema odredbi člana 44. stav 1. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava deteta i prestupništva mlađih. Sve napred navedeno ima za cilj da se obezbede uslovi da se nadzorom, pružanjem zaštite i

pomoći, kao i obezbeđivanjem opštег i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezdedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu (član 10. pomenutog zakona).

Ali da bi prevencija i suzbijanje kriminaliteta bili uspešni, osim usklađenosti, povezanosti i koordinacije svih subjekata državnih institucija, neophodno je poznavanje socio-loških, socio - kulturnih, socijalno - ekonomskih i socijalno - psiholoških faktora zbog čega sudiji za maloletnike, u situaciji kada se maloletno lice kao izvršilac krivičnog dela, pojavi u postupku, pripada značajna i možda najbitnija uloga. Naime, upravo je sudija za maloletnike taj koji sarađujući sa ostalim institucijama, ali i saslušanjem maloletnika i neformalnim razgovorom sa njim, kao i na osnovu ličnih, neposrednih opažanja treba da otkrije najpre uzrok kriminalnog ponašanja, a zatim i da maloletniku ukaže na negativan uticaj istog. Kada se ceo ovaj proces završi sudija za maloletnike mora i da, imajući u vidu sve napred navedeno, izabere odgovarajuću vaspitnu meru, pri čemu posebno ceni okolnosti propisane odredbom člana 12. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (uzrast i svojstva ličnosti maloletnika, stepen poremećaja u društvenom ponašanju, težinu dela, pobude iz kojih je delo učinio, sredinu i prilike u kojima je žive i sl.) i da na taj način sanira nastale posledice i maloletnika usmeri na pravi put. Upravo zbog toga je i prepoznavanje i poznavanje uzroka kriminalnog ponašanja u svakom konkretnom slučaju, pa i u sudskom postupku kada je, između ostalog, neophodno preduzeti mere u cilju jačanja lične odgovornosti maloletnika i omogućavanja boljeg sagleđivanja štetnosti činjenja krivičnih dela, jako bitan faktor koji u krajnjem ishodu utiče i na sudbinu maloletnika.

Literatura:

- Milutinović M., Aleksić Ž., Maloletnička delikvencija - uzroci, sprečavanje, otkrivanje i resocijalizacija, Naučna knjiga, Beograd 1989
- Krivokapić V., Prevencija kriminaliteta, Beograd 2008,
- Đ. Ignjatović, Kriminologija sa penologijom, Dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Beogradu, 2015

NAŠ TIM

Za uspešno poslovanje potrebna je kvalitetna pravno-ekonomski baza.

Za kvalitetnu bazu potreban je profesionalan tim.

Naš tim broji preko:

- ◆ 180 zaposlenih koji se svakodnevno brinu o tome da dobijete blagovremenu i tačnu informaciju
- ◆ 200 stalnih autora iz oblasti pravnih, ekonomskih i ostalih nauka
- ◆ 15.000 višegodišnjih korisnika koji svojim sugestijama doprinose kvalitetu baze "Paragraf Lex"

POSTANITE I VI DEO USPEŠNOG TIMA!

SUDSKA
PRAKSA

SLUŽBENA
MIŠLJENJA

PRAVNO-
EKONOMSKE
VESTI

OBRASCI

CARINSKA
TARIFA

STRANA
SUDSKA
PRAKSA

PROPRIETARI

EVROPSKO
ZAKONODAVSTVO

MODELII

Želite pouzdanu pravno-ekonomsku bazu na koju možete da se oslonite i koja će Vam ponuditi stručne tekstove, pronaći odgovore i biti Vaš virtuelni saradnik?

IMAMO REŠENJE ZA VAS!

www.paragraf.rs

PORUČITE NAŠA IZDANJA

PRIRUČNICI • KOMENTARI • ZBIRKE NA AKTUELNE TEME

DETALJNIJE INFORMACIJE I PORUČIVANJE NA
WWW.PARAGRAF.RS

ZBIRKA PROPISA IZ OBLASTI
BUDŽETSKOG SISTEMA
I ZAPOŠLJAVANJA
U JAVNOM SEKTORU

900 din

KOMPLET KRIVIČNOPRAVNE
LITERATURE

3500 din

ZAKON O IZVRŠENJU
I OBEZBEĐENJU
KOMPLET OD 3 KNIGE

3500 din

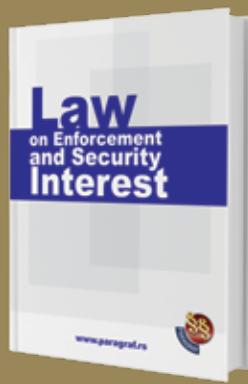
KOMPLET LITERATURE
ZA JAVNE NABAVKE

3500 din

KOMPLET LITERATURE ZA
BUDŽETSKO RAČUNOVODSTVO

3500 din

LAW ON ENFORCEMENT
AND SECURITY INTEREST
Prevod Zakona o izvršenju
i obezbeđenju na engleski jezik

1500 din

VODIČ ZA
PRIMENU ZAKONA
O RADU

1980 din

KONTAKT: 011/2750-024 • 011/2750-025 • 021/457-421

ŠTAMPANA IZDANJA

BUDITE NA PRAVNOJ STRANI

DETALJNIJE NA:
www.paragraf.rs

Pravna i ekonomска изданја
за усрећно и законито поштовање